magazin istoric

ANUL V, Nr. 9 (54) SEPT. 1971

ꙗѡпогнаѣъсѧ ꙗсрл҃ь · съѣъсѣнжи · исъколесницѣмїи ·
ФРАНЦ

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul V — Nr. 9 (54)
septembrie 1971

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

În numărul viitor:

● **Am iubit şi admirat pe cel care se chema I. C. Frimu** ● **Bătrîni înainte de a fi tineri : mărturii din anii cînd cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar** ● **Amintiri din China 1939-1945** ● **Sărbătoarea celor două milenii şi jumătate :** Şahinşahul Iranului Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr despre **Vremea lui Cyrus, fiul lui Cambyses ;** Primul ministru iranian Amir Abbas Hoveyda vorbeşte cititorilor revistei „Magazin istoric“ despre **Tradiţie şi inovaţie în istorie** ● **Neagoe Basarab — un domn pe măsura veacului său** ● **V. Madgearu : „Rechinii îşi aşteaptă prada“** ● Enigme ale istoriei : **A fost asasinat Alexandru Macedon ?** ● **Clandestin prin imperiu** ● **Marele război civil şi acţiunea lui Oliver Cromwell contra lui Carol I Stuart.**

COPERTELE NOASTRE

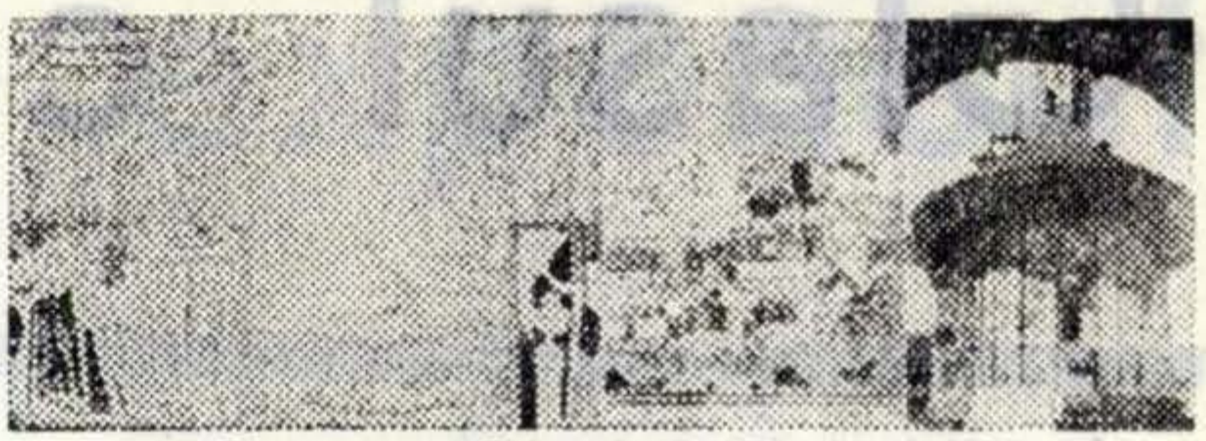

① ④ ② ③

① Împărăteasa Teodora şi Curtea ei, aşa cum le reprezintă vestitul mozaic de la Ravenna.
④ Cadrul copertei : compoziţie de Tia Peltz.

② Vechea pictură românească a dat o nouă strălucire artei de tradiţie bizantină. O dovedeşte şi această splendidă frescă de la Sucevița...

③ ...ca şi frumoasele imagini care împodobesc pereţii exteriori ai bisericii mănăstirii Moldoviţa.

SUMAR

Glasul celui mai calificat exponent . . 2
Cînd cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar 4

EXPLORĂRI ÎN FASCINANTA LUME A BIZANŢULUI

- **O săptămînă consacrată unui mileniu: interviul nostru cu prof.** M. BERZA 10
- **Români despre bizantini — Bizantini despre români:** ALEXANDRU ELIAN 13
- **„Un al doilea Alexandru cel Mare“:** EUGEN STĂNESCU 18

Ion Ghica diplomat : VASILE NETEA 23
Cărţi sosite la redacţie : O premieră editorială de prestigiu 31
Microarhiva „Magazin istoric“. D. Haciu-lea mai puie-şi pofta în cui ! : AUGUSTIN Z. N. POP 37
Din culisele cartierului general francez: ANDRÉ BEAUFRE 40
Pe frontul de vest nimic vechi 45
Mircea Ciobanul — un tiran ?: ŞTEFAN ANDREESCU 51
Legături între Szabó Ervin şi I.C. Frimu: ALEXANDRU PORŢEANU 58
Tainele corăbiei „Oseberg“ : IOAN MEITOIU 60
Duiliu Zamfirescu : „Zero la purtare lui Ionel Brătianu !“ : ION CONSTANTINESCU 66
Mari cataclisme naturale. Trista celebritate a insulei Krakatoa . . . 72
Poporul român în izvoare istorice persane : AUREL DECEI 76
O întîlnire neobişnuită pe cerul Indiei : V. FIROIU 79
Populaţii dispărute — Bastarnii : MIRCEA BABEŞ 84
Agentul secret al secolului : IURI KOROLKOV 90
Opinii-controverse: Ilie din Teiuş ori ba? 97
Poşta redacţiei 98

Glasul celui mai

În **Edizioni del Calendario,** la Milano, a văzut lumina tiparului o lucrare de mare prestigiu, volumul **NICOLAE CEAUȘESCU: România pe drumul construirii socialismului și al luptei împotriva imperialismului.** În aproape 500 pagini, cuprinse în 16 capitole, sînt selecționate după un judicios criteriu tematic extrase din cele mai reprezentative articole și cuvîntări ale tovarășului Nicolae Ceaușescu din anii 1965-1971. Data apariției volumului a coincis cu aniversarea semicentenarului P.C.R., comuniștii italieni și opinia publică din această țară avînd astfel posibilitatea de a se documenta direct **„asupra orientărilor Partidului Comunist și statului român prin glasul celui mai calificat exponent al lor“ (l'Unità).**

Prefața succintă, scrisă de criticul literar marxist, profesorul universitar Carlo Salinari, menționează că volumul reprezintă prima culegere de scrieri și discursuri ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, apărută în Italia. **„Ele au o mare însemnătate datorită interesului pe care de cîțiva ani l-a stîrnit printre observatorii politici și în opinia publică internațională, poziția luată de către statul și partidul român... Un principiu al concepției politice a lui Ceaușescu este acela care privește rolul partidelor și statelor mici și mijlocii în viața internațională... Ceea ce Ceaușescu susține este o concepție profund etică, umană, a raporturilor internaționale de la care trebuie înlăturate definitiv forța și amenințarea cu forța, spre a da viață unui sistem de cooperare în care egalitatea, dezvoltarea economică-socială și libertatea fiecărui stat să fie condiția egalității, dezvoltării și libertății tuturor celorlalte țări.**

Este evident că afirmarea acestei noi morale internaționale consistă într-o voință antiimperialistă de neclintit. Coexistența pașnică susținută de Ceaușescu nu este aceea bazată pe un compromis cu forțele imperialiste, ci, din contră, reprezintă tocmai unul din elementele cele mai dinamice ale luptei contra imperialismului“.

Primele șase capitole ale volumului — peste o jumătate din numărul de pagini

calificat exponent

— întrunesc texte cu referire la viața politică, economică și socială a României. Extrase substanțiale privind istoria P.C.R., rolul conducător al partidului în edificarea socialismului, dezvoltarea democrației în condițiile specifice construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, ritmurile economiei naționale a României și perfecționarea organizării economice, cultura și creația artistică, funcția formativă a instrucțiunii publice, organizarea și proliferarea cercetării științifice, oferă cititorului italian o bază indispensabilă de cunoaștere și înțelegere a celor mai remarcabile pagini de istorie contemporană a țării noastre.

„Rezultatul este pozitiv scrie l'Unità, sub semnătura redactorului său șef, Giuseppe Boffa, **pentru că lucrarea se prezintă compactă și, neîndoielnic, conține ceea ce este esențial în gîndirea politică a conducătorului român și a partidului său...**

Nu este vorba de simple afirmații ocazionale în legătură cu o problemă sau alta, cu un eveniment sau altul, ci de o concepție închegată care ține să se situeze în mod clar pe făgașul ideilor marxist-leniniste dar care revendică și o autonomie proprie, motivată cu insistență nu în baza unei fidelități față de formule, ci printr-o aderență a sa la problemele și sarcinile României".

În partea doua a cărții sînt incluse lucrările secretarului general al partidului privind principiile pe care se întemeiază activitatea pe plan internațional a partidului comunist și a statului socialist român, privind raportul de forțe în viața internațională; sînt evocate în prim plan relațiile României cu celelalte țări socialiste, coexistența pașnică și normele de conviețuire pașnică între state, cooperarea României cu țările lumii a treia, rolul națiunii în lumea contemporană, aria largă a relațiilor P.C.R. cu mișcarea comunistă și muncitorească internațională, precum și angajarea statornică a României pe calea soluționării unor probleme majore ale lumii contemporane, ca lichidarea focarelor de tensiune internațională, dezarmarea, securitatea europeană, asigurarea universalității depline a Organizației Națiunilor Unite ș.a.

Acest volum de scrieri ale tovarășului Nicolae Ceaușescu a cucerit din primul moment interesul opiniei publice italiene. La sediul Casei centrale de cultură din Milano, prof. univ. Carlo Salinari, prefațatorul volumului și tovarășul Ion Popescu-Puțuri, membru al C.C. al P.C.R., al Consiliului de Stat, directorul Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., au relevat deosebita însemnătate și semnificație a apariției în limba italiană a volumului. La Roma, cea mai mare librărie din Italia, Rizzoli, a prezentat lucrarea în vitrinele sale, alături de drapelul Republicii Socialiste România și de diferite alte lucrări reprezentative pentru cultura noastră.

Presa centrală, radioul și televiziunea italiană au consemnat pe larg acest important eveniment editorial. **Il Messagero** remarca faptul că Nicolae Ceaușescu **„s-a impus drept unul dintre oamenii de stat cei mai consecvenți și curajoși"** iar **„ideile sale în cadrul politicii internaționale se află în centrul dezbaterilor".** Cotidianul **Corriere della Sera** arăta că **„poziția președintelui Ceaușescu suscită, de multă vreme, un mare interes".** Ziarul **Paese Sera** menționa că opera secretarului general al Partidului Comunist Român reflectă documentat **„cele mai importante poziții teoretice și politice ale Partidului Comunist Român."** În sfîrșit în cadrul rubricii **Obbiettivo libri** a postului de radio italian consacrată celor mai valoroase manifestări editoriale se sublinia că **„poziția României ca țară socialistă și politica sa pe plan internațional se bucură de multă vreme de o deosebită considerație",** o înaltă expresie a unei asemenea stime constituind-o culegerea de scrieri și cuvîntări ale conducătorului român, Nicolae Ceaușescu.

V. URUM

CÎND CEA MAI FRUMOASĂ VÎRSTĂ A OMULUI ERA UN CALVAR

1930-1940 : lupta maselor populare conduse de comuniști pentru ieșirea revoluționară din criza economică, împotriva exploatării s-a îmbinat organic cu acțiuni ferme întreprinse pentru apărarea ființei noastre naționale, împotriva primejdiei fasciste dinafară și din lăuntru. Pe baricade se afla și unul dintre cele mai active detașamente de combatanți — tineretul.

Căci, pentru milioane de tineri, viața însemna o tragică încleștare cu neiertătoarele realități impuse de regimul burghezo-moșieresc, care transforma cea mai frumoasă vîrstă a omului într-un crîncen calvar.

In cele ce urmează, reproducem cîteva pagini din cronica marilor suferințe, dar și a luptei pentru dreptate și libertate a tineretului român, așa cum le-au oglindit presa și alte documente din anii 1930-1936.

Ca de obicei, în asemenea cazuri, respectăm stilul și ortografia epocii. Subtitlurile aparțin redacției.

Salarii neplătite de trei luni (1930)

Muncitorii fabricii de cherestea C.A.P.S. din Dorna-Vatra sînt în grevă. Salariile de foame de cel mult 30 lei pe zi, pentru 10 ore de muncă grea, nu le-au fost plătite de 2 luni de zile ; ei locuiesc în barăcile mizerabile, mai multe familii la un loc, ei sînt bătuți de ingineri și maiștri.

Muncitorii de la C.A.P.S., vîrstnici și tineri, sub conducerea partidului comunist, au elaborat revendicările lor : plata imediată a salariilor, locuințe bune, desființarea bătăii [...]

În timp ce muncitorii de la Dorna-Vatra au început greva pentru revendicările lor, muncitorii de la C.A.P.S. Dornișoara, care și ei n-au primit salariile de 3 luni de zile, au devastat birourile direcției, cerînd achitarea imediată a salariilor.

Situația din celelalte fabrici de cherestea : „Moldova", „Paiul", fabrica de cherestea a fondului bisericesc e tot atît de rea ca și la C.A.P.S. Pretutindeni tinerii muncitori n-au primit salarii, sînt bătuți, locuiesc cîte 50-60 la un loc. Sute de tineri muncitori sînt aruncați pe drumuri, muritori de foame, căci nu numai la Dorna-Vatra stau închise fabrici.

Direcția fabricilor de cherestea, împreună cu întreaga burghezie și moșierime din România, a pornit un atac contra tinerilor muncitori. Ca să iasă din criză pe spatele nostru, ei ne reduc salariile. Nu ni le plătesc cu lunile, ne bat, iar pentru că noi nu vrem să murim de foame, pentru că înțelegem că numai prin luptă vom opri atacul lor, vom cuceri ceea ce cerem, ei aduc poliția, ne arestează [...]

Datorii mai mari decît leafa

Situația noastră, a tinerilor muncitori mineri din minele de aur ale statului, este cea mai rea. Muncim sub pămînt pentru o leafă mizerabilă de 30-35 lei pe 8 ore* Pentru banii aceștia trebuie să suportăm toate persecuțiile inginerilor, șefilor de uzină pînă la cel din urmă (haicsar). Scoate din noi cea mai mică putere de muncă. Ca să putem trăi... — după 8 ore de muncă istovitoare sub pămînt, trebuie să mergem să lucrăm încă în altă parte cîte 6-8 ore. Din leafă abia primim în mînă cîte 100-200 lei, restul rămîne în diferite datorii la Direcția minelor.

Orfanii de război la măturatul străzilor (1931)

Brașov. La fabrica metalurgică „Shell" lucrează 450 muncitori, dintre care 150 tineri și 60 ucenici. Timpul de lucru e de 8 ore. Salariul muncitorilor vîrstnici variază între 12-18 lei, cel mult 20 lei pe oră. Tinerii, pentru aceeași muncă, nu primesc decît 7-8 lei pe oră ; iar ucenicii 1-3 lei pe oră, după ani, dar de fapt nu se respectă creșterea progresivă a salariului cu numărul anilor de ucenicie.

La Tg. Mureș, șomerii sînt puși la munci publice în oraș. La Mureș, primăria a vrut să scadă salariile măturătorilor de stradă, cam 300 șomeri, mai ales tineri orfani de război susținători de familii. Ei primesc 4-5 lei pe oră. În principiu, lucrează 48 ore pe săptămînă, adesea însă ajung la 60, fără nici o plată pentru orele suplimentare. Pe deasupra se plătește 150 lei pentru camera de muncă. Lucrează în rotație căci sînt 4 000 șomeri la Mureș. Au făcut vreo 50 demonstrații la primărie [...]

Pentru dascălii săraci—bastoane de caucluc

După ce au stat cîteva zile pe străzi, nedormiți și nemîncați, cei 7 000 de învățători șomeri, chemați de guvern în Capitală pentru distribuirea între ei a posturilor vacante, două treimi dintre ei neprimind un post, tinerii învățători șomeri au ieșit în masă în stradă să demonstreze pentru muncă și pîine.

Ei au fost primiți cu bastoane de cauciuc, cu baionete din partea cordonului de jandarmi. După actul jandarmilor, 200 învățători au căzut răniți de bastoane și baionete. A doua zi (18 iulie) iarăși au ieșit să demonstreze, jandarmii rănind alte zeci dintre ei [...]

Ca și la demonstrațiile invalizilor, ca și la demonstrația C.F.R.-iștilor, burghezia lovește astăzi în dascălii ei săraci, în timp ce în România majoritatea locuitorilor nu știu carte, mii de învățători sînt aruncați pe drumuri, iar cei cu servicii primesc salarii de foame.

[...] Mai multe licee și școli vor fi desființate. Alte licee vor fi transformate în gimnazii. Guvernul găsește că în țara noastră lumea știe prea multă carte [...] Dar e nevoie de economie în bugetul țării. Și economia asta trebuie realizată de pe urma închiderii școlilor și spitalelor și din punga muncitorului, țăranului și funcționarului sărac [...]

---

* Pentru a se înțelege mai ușor soarta tragică a maselor populare, reproducem aici lista principalelor prețuri pentru anul 1930 : carne de vacă — 30 lei kg ; untură de porc — 60,40 lei kg ; lapte — 7,85 lei litru ; unt — 109,70 lei kg ; pîine neagră — 6,90 lei kg ; zahăr — 37,15 lei kg. Chiria pentru un apartament cu trei camere se ridica la 2 250 lei lunar, iar o pereche de pantofi bărbătești costa 675 lei (*Anuarul statistic al României 1939 și 1940*, p. 632).

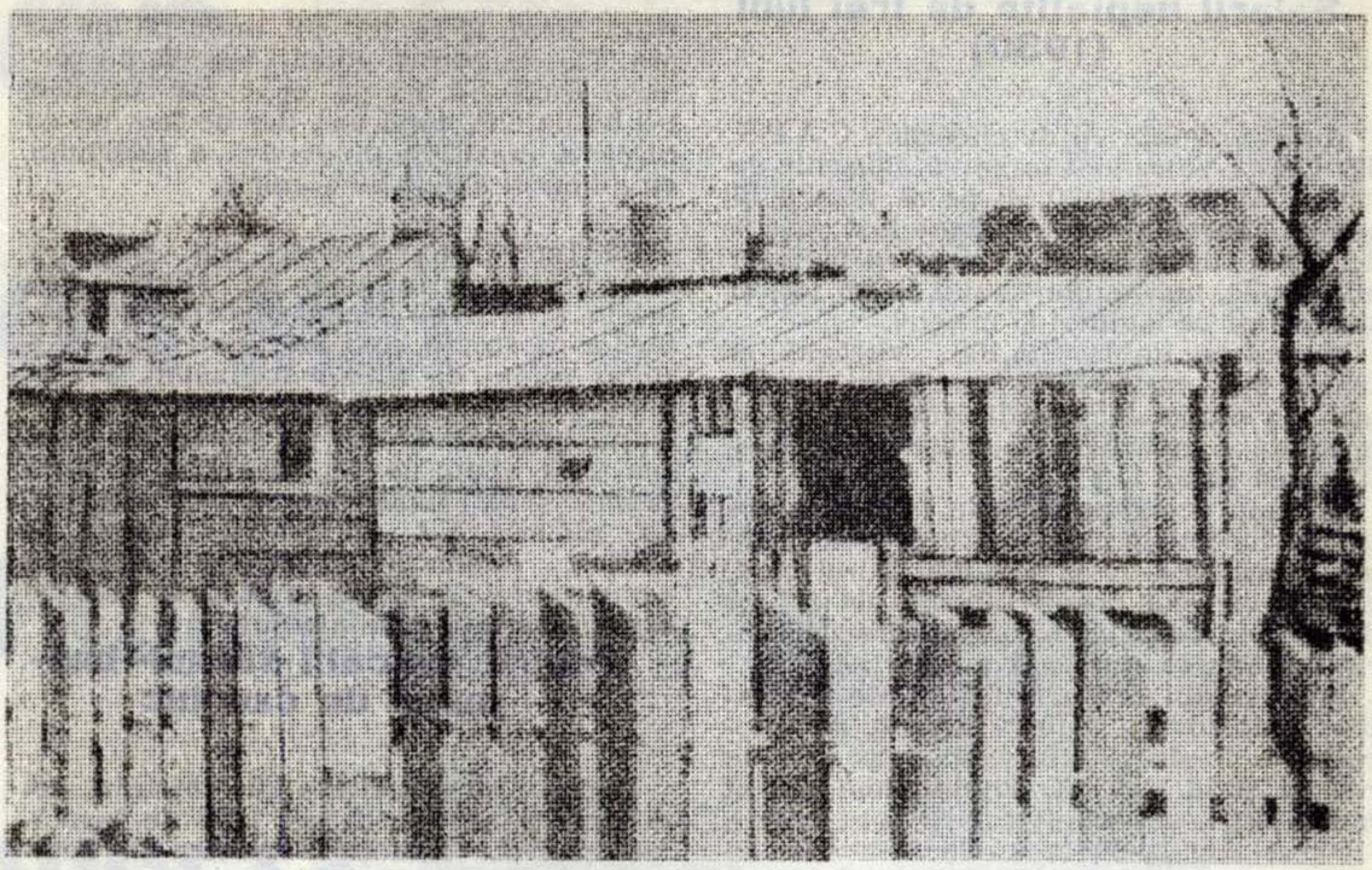

In asemenea barăci locuiau pe atunci mii și mii de muncitori ceferiști.

In p. 4 : jandarm aducînd înapoi un ucenic fugit de la stăpîn din cauza mizerici și umilințelor (din „Dimineața", 8 aprilie 1929)

Universitatea numai pentru cei avuți (1933)

Ciclul de greve din toamnă nu s-a terminat bine și altul mai acut a izbucnit. La Facultatea de medicină din București a izbucnit greva îndată după Crăciun, sub presiunea taxelor enorme [...]

Aici se percepea de fiecare student o taxă de 60 lei, fără nici o dispoziție legală, apoi taxa de un examen deși era de 100 lei, în bloc pentru 5 examene se percepeau 600 lei. Taxa de asemenea trebuia plătită în bloc, la oricîte examene te-ai supune.

Dacă în toamnă s-au adus oarecari îmbunătățiri, smulse tot prin greve, decanatul s-a silit să le stîrpească. Interesul clasei dominante este a opri cu orice preț curentul de lărgire a proletariatului intelectual, pentru că vede în el pericolul său de sufocare [...]

În învățămîntul zis „liber" vedem că este imposibil de pătruns pentru un student sărac. Burghezia își are și aici, ca și la orișicare alte instituții, supapa de siguranță, care funcționează admirabil [...]

Răpuși în floarea vîrstei (1934)

Sindicatul lucrătorilor și lucrătoarelor de arte grafice, Galați.

DOMNULE INSPECTOR GENERAL,

Situațiunea lucrătorilor tipografi din Galați, organizați în Sindicatul profesional „Grafica", a ajuns imposibil de suportat.

Șomajul și orariul de muncă sînt probleme care frămîntă îndeaproape breasla noastră și care ar trebui să preocupe cu mai multă atențiune forurile în drept.

De asemeni, organele de control ar trebui să vegheze asupra condițiunilor nehigienice în care sîntem nevoiți să ne exercităm profesiunea noastră care, prin ea însăși, constituie un permanent pericol pentru plămîni și sănătatea fiecărui lucrător tipograf. Sînt ateliere în Galați unde lucrătorul este obligat să lucreze cîte 14-16 ore pe zi în ateliere nehigienice, scunde, neluminate și neaerisite suficient, care sînt adevărate morminte. În atari condițiuni munca este adevărată povară, iar tuberculoza face ravagii pe zi ce trece în rîndul lucrătorilor tipografi.

Numărul lucrătorilor răpuși în floarea vîrstei de acest flagel este, dealtfel, destul de numeros. Vă redăm în acest scop un tablou de victime [ale] condițiunilor nehigienice în care se execută lucrul în unele ateliere tipografice.

1. La tipografia ziarului „Vocea Galaților", din anul 1929 și pînă în prezent, a murit de tuberculoză Idel Grimberg, iar acum este bolnav de aceeași boală Boris Fișelev care a fost concediat, iar patronul își bate joc și de ceilalți lucrători pe care îi mai are în atelier, impunîndu-le să lucreze într-un subsol cîte 14 ore pe zi, făcînd noi victime.

2. Tipografia „Vremea" este al doilea mormînt pentru lucrătorii tipografi ; aici lucrătorii sînt obligați să lucreze fără întrerupere de la orele 7 dimineața pînă la 7 seara și aci și-a găsit moartea de boală necruțătoare Iancu Teodor, în vîrstă numai de 24 ani, iar pe zi ce trece sînt pregătite noi victime în suszisul atelier neaerisit și neluminat [...]

nici, chiar sub vîrsta de 9 ani. Pentru îndreptarea acestei stări nenorocite de lucruri trebuiesc luate urgente măsuri [...]

Sclavia din rîndul copiilor (1936)

După ultimul recensămînt general al populației, avem în România 4 402 000 tineri ocupați în producții. După vîrstă, repartiția ar fi următoarea : între 14-20 ani — 2 milioane 880 000 ; între 21-25 ani — 1 milion 1 522 000 [...]

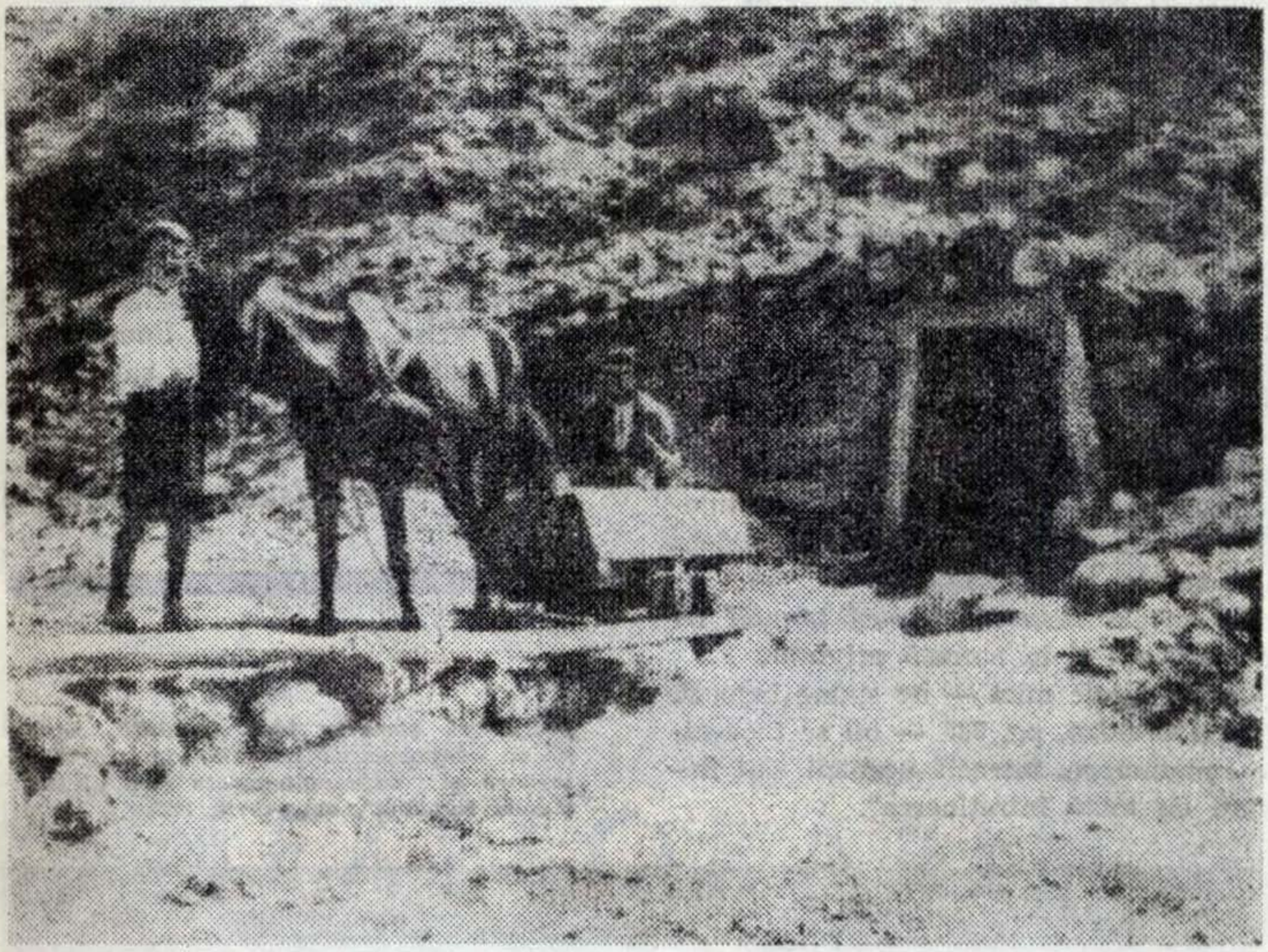

Mină de aur la Roșia Montană : printre lucrătorii care îndurau grelele condiții de muncă se aflau și copii (din „România ilustrată", nov.-dec. 1929)

Cerem să se impună patronilor, conform legii, să se lucreze în atelierele lor numai cîte 8 ore pe zi ; atunci ... șomerii pe care îi avem să poată fi plasați acolo unde se lucrează cîte 16 ore pe zi.

De asemenea, trebuiesc obligați patronii ca să întrebuințeze în atelierele lor **lucrători,** nu ucenici, așa cum se întîmplă în unele ateliere la Galați.

Deci, trebuiesc îndreptate măsurile împotriva atelierelor care au la lucru ucenici, chiar sub vîrsta de 9 ani. Pentru îndreptarea acestei stări nenorocite de lucruri trebuiesc luate urgente măsuri [...]

Care este durata muncii tineretului industrial ?

Se împlinesc chiar acum 10 ani, de cînd s-a votat durata zilei de muncă pentru adulți la 8 ore. Frăgezimea tineretului impune o durată de muncă mai mică și condiții speciale de ușurare a muncii însăși. Situația este însă alta la noi. Nu numai că tinerii nu lucrează 8 ore, dar lucrînd [după cum recunosc rapoartele oficiale — **n.r.**] „în aceleași condițiuni ca și muncitorii adulți, avînd aceleași sărbă-

tori şi aceleaşi repausuri, durata muncii tinerilor sub 18 ani este între 8 şi 10 ore pe zi [...]"

Pentru majoritatea ucenicilor de o durată de muncă de 8-10 ore pe zi nici nu poate fi vorba. Căci presupunînd că ucenicii ar lucra 8-10 ore în ateliere, durata muncii lor este prelungită prin munca casnică pe care le-o impune maistrul. O limită a zilei de muncă a ucenicului nu există. Chiar şi organele oficiale nu vorbesc decît de „concedii, care nu se dau ucenicilor, decît de sărbătorile Paştelor şi ale Crăciunului."

În ceea ce priveşte durata uceniciei, ea ar fi după lege de 3-4 ani. Pentru ca să vedem însă cum prelungeşte patronul această situaţie, aproape sclavagistă, a tineretului, citäm din Raportul Inspect [oratului] Muncii Ploieşti, pg. 622 : „Patronii ţin copiii fără contracte. Prin acest mijloc timpul de ucenicie se prelungeşte cu 1-2 şi chiar 3 ani".

Iată că durata de muncă se impune zecilor de mii de ucenici pe timp de 4-5 şi 6 ani.

Fără să tragem de aci concluzii asupra stării fizice în care se găseşte acest tineret în urma unei atari munci, să vedem în ce măsură este el salarizat.

Rapoartele Inspect[oratelor] Muncii ne dau indicaţii şi în această privinţă.

„În atelierele mici — ne spune Inspect. Muncii Craiova, pg. 588 — nu se face nicio remunerare, întrucît ucenicii sînt angajaţi cu toată întreţinerea".

Atelierele mici există în mare număr la noi, graţie atît dezvoltării relativ slabe a industriei, cît şi crizei, de pe urma căreia numărul atelierelor mici a mai crescut. Închiderea unor serii de fabrici împinge nenumăraţi muncitori şomeri trimişi la urmă să încerce practicarea meşteşugului la ţară. Procentul ucenicilor cu o durată a muncii arătată mai sus, fără nici o remunerare, este mare.

Dar nici tinerii ocupaţi în industria mare n-o duc mai bine. Iată situatia lor în diferitele regiuni ale ţării [...]

„Salariile tinerilor — [Inspectoratul Muncii] Circumscripţia Cluj, pg. 425 — angajaţi în industrie sînt de 200-800 lei pe lună".

„Salariile tinerilor — Circ. Arad, pg. 370 — sînt cu 50% mai mici de cît ale lucrătorilor adulţi" [...]

Pentru că numărul femeilor în producţie este relativ mare, şi neexistînd o specificare precisă a numărului tinerelor femei în producţie, vom arăta salarizarea femeilor în general şi de aici situaţia tinerelor.

(Continuare în p. 32)

Muncitori şomeri, fără locuinţă, nevoiţi să se adăpostească în azile de noapte insalubre şi supraaglomerate (din „Ilustraţiunea Română", octombrie 1929

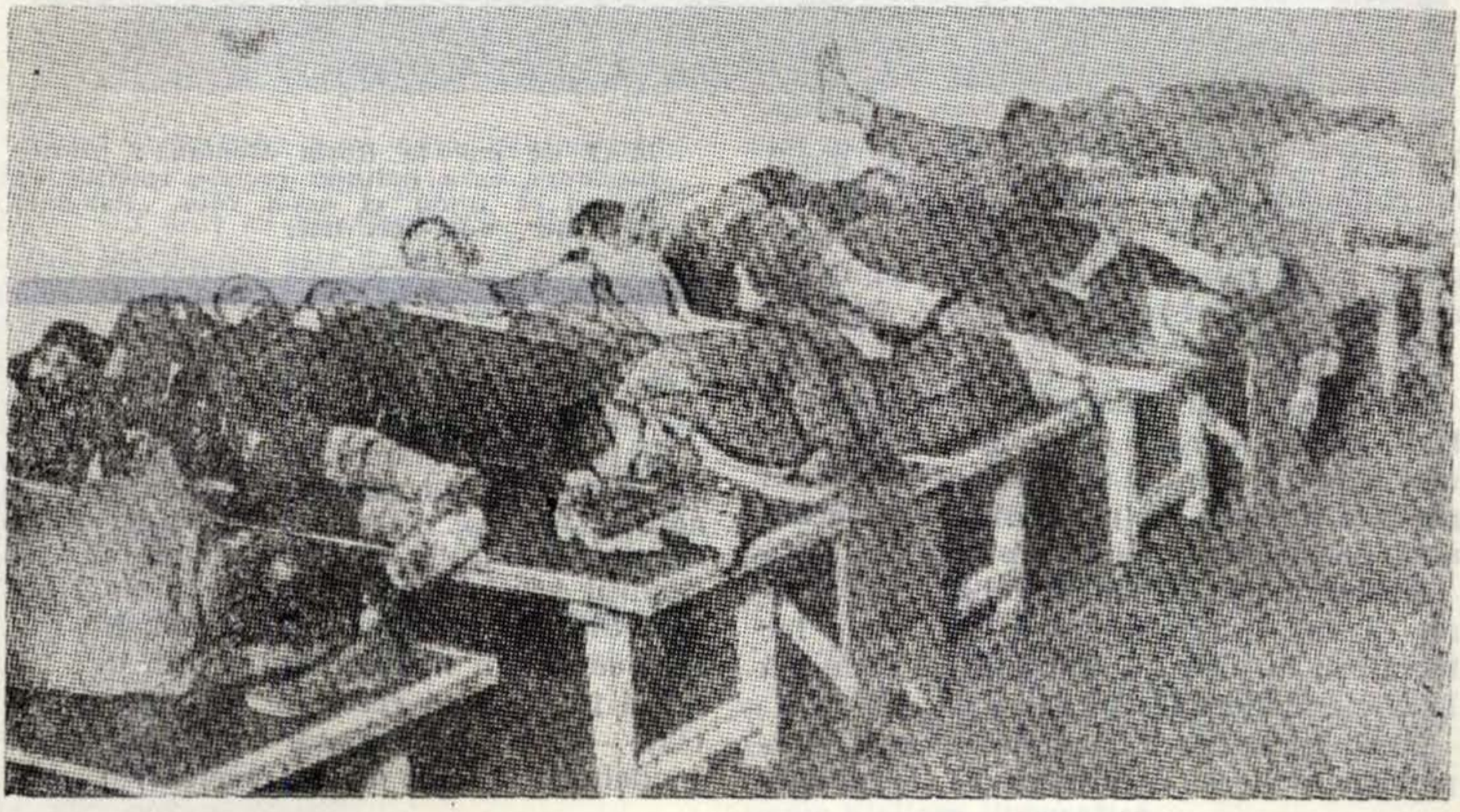

EXPLORĂRI
ÎN FASCINANTA LUME
A BIZANȚULUI

INTERVIUL NOSTRU
CU PROF. M. BERZA:

O SĂPTĂMÎNĂ CONSACRATĂ UNUI MILENIU

• 600 de participanți din 30 de țări • 50 de academii, universități și societăți științifice reprezentate • Arta laică în centrul preocupărilor • De la diplomație la muncă • Nicolae Iorga, inițiatorul primului Congres • Frontierele asiatice ale Bizanțului • „Generația eroică" a studiilor unei lumi care a durat un mileniu.

În ajunul deschiderii lucrărilor celui de-al XIV-lea Congres internațional de studii bizantine, care are loc la București între 6 și 12 septembrie, am adresat cîteva întrebări prof. M. Berza, membru corespondent al Academiei R. S. România, secretar general al Comitetului de organizare a Congresului.

Cîți oameni de știință se vor întîlni la București cu acest prilej?

Înscrierile definitive înregistrate pînă în momentul de față trec de 600, participanți venind din aproximativ 30 de țări din Europa, America și Asia. Printre ei se află o bună parte din cei mai însemnați specialiști în studiile bizantine ai vremii noastre, cum sînt profesorul Paul Lemerle, președintele Asociației internaționale de studii bizantine, sub auspiciile căreia se va desfășura Congresul, profesorul D. Zakythinos, secretarul general al aceleiași asociații, sau profesorii G. Ostrogorsky (Iugoslavia), Steven Runciman (Marea Britanie), V. N. Lazarev (U.R.S.S.), G. Moravcsic (Ungaria), K. Weitzman (S.U.A.), pentru a ne menține doar la cîteva din marile nume ale bizantinologiei actuale. Congresul însuși — prin numărul participanților, prin extinderea geografică a participării, ca și prin reprezentarea oficială a peste 50 de academii, universități și societăți științifice — reflectă largul interes pe care-l prezintă în societatea contemporană studiile bizantine.

Cum se explică acest interes?

El este firesc, deoarece avem a face cu un mare stat, a cărui existență a durat un mileniu și care a fost multă vreme centrul principal al civilizației europene, fiind, totodată, un centru de iradiere de forme de cultură, atît către Occident cît și către regiunile răsăritene ale Europei, inclusiv țara noastră.

Bizantinologia constituie totodată un ansamblu de discipline — istorie social-economică și politică, instituții, arheologie și istoria artei, istoria literaturii, istoria științei, filologie etc. — care au o puternică tradiție a cercetării științifice. Chiar dacă lăsăm la o parte preocupările mai vechi privitoare la Bizanț, bizantinologia modernă, cu ramurile ei, are îndărătul său un secol de experiență și de formare — și înnoire permanentă — a metodelor de cercetare.

Pentru Congresul din acest an a fost ales Bucureștiul. De ce ?

Este urmarea invitației făcute de delegația română la Congresul precedent, care s-a întrunit la Oxford în 1966. Această invitație a fost întîmpinată cu o satisfacție unanimă. Congresul din septembrie marchează și scurgerea unei jumătăți de veac de la organizarea celei dintîi reuniuni de acest fel, care a avut loc tot la București, în 1924.

Totuși, ne aflăm în 1971... Au trecut 47 de ani de atunci.

De fapt, e o aniversare simbolică, semicentenarul real plasîndu-se, într-adevăr, între două congrese : cel de anul acesta și viitorul, din 1976. Astfel, Congresul la care vom asista nu va fi lipsit de un caracter comemorativ. Cu atît mai mult cu cît primul Congres international de studii bizantine nu numai că a avut Bucureștiul ca sediu al său, ci a și pornit dintr-o inițiativă românească.

In ce împrejurări a fost luată această inițiativă ?

Considerînd că studiile bizantine atinseseră încă de pe atunci un stadiu de dezvoltare care justifica — și impunea — organizarea unor reuniuni speciale ale oamenilor de știință care le cultivau, Nicolae Iorga a propus în secția de bizantinologie a Congresului internațional al științelor istorice de la Bruxelles, din 1923, ținerea la București, în anul următor, 1924, a unei atari reuniuni. Congresul, pregătit sub președinția lui Nicolae Iorga și avînd între vicepreședinții Comitetului de organizare pe Vasile Pârvan, și-a ținut ședințele de lucru între 14 și 19 aprilie. Numărul participanților a fost de 64, aparținînd la 13 țări, cifre care, comparate cu cele de astăzi, indică singure calea parcursă într-o jumătate de veac de studiile bizantine. Intre cei care luau parte se aflau Ch. Diehl, L. Bréhier, W. M. Ramsay, H. Grégoire, J. Puig i Cadafalch, N. Kondakov, G. Millet, P. Collinet și alți reprezentanți iluștri ai „generației eroice" a studiilor bizantine. Lucrările Congresului, urmate de o serie de excursii la monumentele din țară, au avut un succes desăvîrșit, pe care-l atestă numeroasele cronici elogioase publicate în presa de specialitate sau în revistele de cultură din diferite țări.

Au mai existat și alte considerente în alegerea Capitalei noastre ca sediu al Congresului ?

Evident, în fixarea Bucureștiului ca loc al actualului Congres, nu au intrat în joc numai considerații privitoare la trecut. Capitala țării noastre a devenit în ultima vreme un centru aproape permanent de întîlniri științifice internaționale. În domeniul studiilor bizantine, România are și interese științifice directe, prin participarea sa — timp de mai multe veacuri — la aria de civilizație bizantină și postbizantină. Este, în alegerea Bucureștiului, ca sediu al noului Congres, și expresia interesului pentru activitatea științifică desfășurată la noi în prezent, atît în domeniul general al studiilor istorice, cît și în cel special, al problematicei legate de Bizanț.

Ce făgăduiește să aducă nou în dezbaterile asupra Bizanțului actuala reuniune ?

Congresul din septembrie este organizat pe baza unei tematici stabilite încă din 1969, într-o reuniune a Comitetului Asociației internaționale de studii bizantine. Temele puse în discuție privesc aspecte importante ale istoriei Imperiului bizantin și culturii bizantine. Cea dintîi se referă la unul din veacurile de sfîrșit ale Bizanțului, perioadă de declin economic și politic, totuși de importantă activitate în domeniul culturii. Obiectul direct al dezbaterilor va fi tocmai raportul dintre formele vieții sociale și orientările vieții intelectuale, cu manifestarea, în literatură și artă, a unor curente clasicizante, pe de o parte, de inspirație populară, pe de alta.

Cea de-a doua temă privește frontierele asiatice ale Bizanțului și regiunile de

frontieră din această parte în sec. VII-XII, ceea ce implică, într-o zonă continuu disputată, forme specifice de organizare, de care se leagă structuri militare și sociale și chiar aspecte ținînd de mentalități, cu caracterele lor particulare. Regiunile de frontieră au și un rol plin de interes în contactele și schimburile dintre civilizații diferite.

În domeniul artistic, efortul cercetătorilor s-a îndreptat pînă acum cu precădere spre arta religioasă. Mult mai puțin studiată a rămas însă arta profană. De aceea, una din temele în dezbatere este tocmai cea a manifestărilor cu caracter laic, în arta bizantină, fie că este vorba de arhitectură, de pictură sau de împodobirea manuscriselor, a obiectelor de argint, fildeș etc.

În sfîrșit, cea de-a patra temă își concentrează atenția asupra legăturilor multilaterale — politice, instituționale, eclesiastice, artistice, literare — dintre țările noastre și Bizanț.

Fiecare din cele patru teme amintite comportă rapoarte generale și speciale, încredințate unui număr de 23 de raportori, specialiști eminenți, reprezentînd cea mai mare parte a școlilor de bizantinologie contemporane. În ședințele plenare, rapoartele, tipărite înaintea Congresului, nu vor fi expuse, ci doar dezbătute. La aceasta se adaugă susținerea unor comunicări axate pe problemele ridicate de cele patru teme.

Congresul va fi, totodată, prilejul unui bilanț al cercetării recente în domenii speciale ale bizantinologiei — codicologie, paleografie, diplomatică, arheologie, numismatică, muzicologie etc. —, ca și al prezentării, în comunicări scurte și în cadrul unor „secțiuni de informație" privitoare la disciplinele amintite, a unor descoperiri sau concluzii noi obținute în investigațiile în curs.

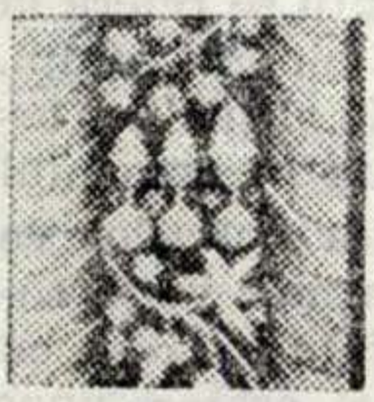

Cum se manifestă prezența românească în cadrul Congresului ?

Participarea românească la Congres va fi largă și, nădăjduim, de bună calitate. Mai întîi, sarcina alcătuirii rapoartelor pe cea de-a patra temă, „Bizanțul și România", a revenit unor cercetători români. În plus, în legătură cu această temă vom prezenta un număr important de comunicări tratînd aspecte speciale ale raporturilor noastre cu Bizanțul. Fapt îmbucurător este și acela că discuțiile legate de „tema românească" nu se vor limita la aportul specialiștilor români ; în program se află și comunicări ale unor specialiști dinafară privind relațiile româno-bizantine.

Totodată, dacă efortul principal al participanților români se va desfășura, cum era și de așteptat, în cadrul acestei teme, prezența românească nu va lipsi nici în alte sectoare. Peste tot, așteptăm și participarea activă a colegilor noștri la discuțiile ce vor avea loc.

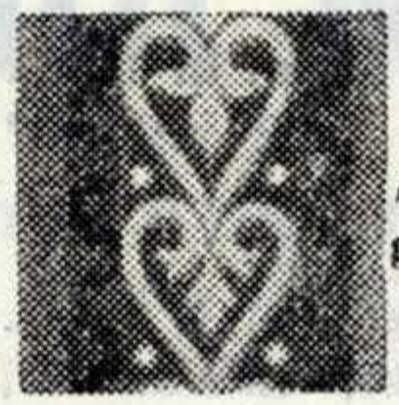

A mai rămas ceva de adăugat ?

Multe ! De pildă că „Revue des Études Sud-Est Européennes" va oferi Congresului un volum special de studii bizantine, cuprinzînd pe lîngă contribuția unor specialiști români și pe cea a douăzeci de savanți străini. Sau că un volum de studii despre opera de bizantinist a lui Nicolae Iorga, elaborat de un grup de tineri de la Institutul de studii sud-est europene și de la catedra de Istorie universală a facultății noastre, sub redacția conferențiarului Eugen Stănescu, va fi de asemenea prezentat Congresului.

Și încă ceva. Există o bogată producție românească, în ultimii ani, în cîmpul bizantinologiei : amintesc importantele ediții de texte ale profesorului V. Grecu, președintele Comitetului de organizare a Congresului sau cele ale profesorului H. Mihăescu, ca și numeroasele lucrări legate de relațiile româno-bizantine — arheologie, istoria artei, istoria culturii etc. Toate acestea vor figura în expoziția de carte, privind studiile bizantine, organizată cu acest prilej și cu concursul principalelor întreprinderi de editură din țară și din străinătate.

În concluzie, avem temeiuri să nădăjduim că această reuniune va oferi prilejul de a fi ascultate glasuri românești competente în problemele puse în discuție. Congresul va constitui, desigur, și un stimul pentru dezvoltarea viitoare a cercetărilor de bizantinologie, la noi, ca și în alte țări.

Interviu realizat de Ștefan ANDREESCU

ROMÂNI DESPRE BIZANTINI

BIZANTINI DESPRE ROMÂNI

Prof. univ. dr. doc.
ALEXANDRU ELIAN

Cercetătorii culturii, artei şi vechilor instituţii româneşti şi-au dat de mult seama de elementele bizantine cuprinse într-însele. Împrejurările istorice în care s-a dezvoltat poporul nostru, cele în care, mai tîrziu, s-au închegat primele forme politice la nordul Dunării româneşti, explică cu prisosinţă de ce prezenţa bizantină era firească la români, aşa cum fusese şi la alte popoare din întreg sud-estul european Ceea ce trebuia lămurit era să se stabilească natura şi însemnătatea influenţelor, epoca şi chipul în care s-au exercitat, dacă au ajuns la noi pe o cale nemijlocită sau pe drumuri mai de ocol, în sfîrşit, cum au rodit ele în ambianţa românească.

MOŞTENITORUL ROMEI

În ce ne priveşte, socotim că o înţelegere a acestor probleme, deseori spinoase, poate fi uşurată dacă aflăm mai întîi cum s-au cunoscut între ei românii cu grecii din Bizanţ, în ce împrejurări şi pe ce scară s-au petrecut primele contacte.

În sec. XIV, cînd era limpede că Bizanţul se îndreaptă repede spre un sfîrşit ce nu mai putea fi înlăturat, pe cînd ţările româneşti tocmai izbutiseră să-şi asigure o viaţă de stat neatîrnată, încercările de apropiere între lumea care se înălţa şi cea pe cale de a se stinge au pornit din partea românilor. După Basarab Întemeietorul, care asigurase libertatea Ţării Româneşti, fiul său, Nicolae Alexandru, prin crearea unei ierarhii ecleziastice proprii, care să depindă de Bizanţ, a făcut un act de importanţă în primul rînd politică şi anume „ca ţara sa să intre într-un complex de drept şi prin aceasta în conştiinţa politică a lumii“ (N. Iorga).

Într-adevăr, în ideologia medievală, un stat tînăr nu se afirma numai prin propriile sale puteri, dar şi prin recunoaşterea pe care o căpăta de la o sursă superioară de legitimitate politică şi spirituală. Pentru Răsăritul şi sud-estul Europei, această sursă era Imperiul bizantin. Oricît de slăbit ar fi fost sub alte raporturi, el rămînea moştenitorul netăgăduit al Romei şi al împărăţiei romane, care stăpînise şi civilizase o mare parte a lumii vechi.

A trecut mai puţin de jumătate de veac, şi Moldova, la rîndul ei, a izbutit să smulgă Bizanţului încuviinţarea pentru ierarhul pe care singură şi-l alesese, după ce, soli din amîndouă ţările au străbătut în cîteva rînduri drumurile dintre Suceava şi capitala Imperiului de Răsărit. De cîtă cinstire se bucurau acolo voievozii tinerelor

state românești o dovedesc formulele folosite în corespondența purtată de Constantinopol cu Nicolae Alexandru al Țării Românești sau cu Ștefan I și Alexandru cel Bun, domnii Moldovei. „Mare Voievod și Domn" erau titlurile care li se recunoșteau, la care se adăugau calificativele de „prea nobil", „prea înțelept", „prea vrednic" sau „prea slăvit". Ulterior, căpetenii bisericești au venit de la Constantinopol și într-o țară românească și în cealaltă, pînă la prăbușirea Imperiului de Răsărit, alese se pare cu grijă de chiar împăratul, care dorea să întărească influența bizantină la nord de Dunăre.

Alte legături nu s-au putut înfiripa. Bizanțul, ajuns vasal al tinerei împărății otomane, nu mai putea lua nici o inițiativă politică. Țara Românească, după ce încercase să-și întărească poziția în Balcani prin alianțe matrimoniale cu stăpînitori de la miazăzi, a văzut cum statele acestora sînt cotropite de necruțătoarea înaintare otomană, ajunsă — încă înainte de sfîrșitul veacului XIV — la hotarul Dunării. Mircea cel Bătrîn n-a pregetat să ia parte la cruciada de la Nicopole (1396), pornită să salveze Bizanțul și înfrîntă nu din vina voievodului român.

S-a întîmplat, însă, că șase ani mai tîrziu, Baiazid, învingătorul de la Nicopole, să sufere o cumplită înfrîngere din partea lui Timur, și expansiunea otomană să fie oprită pentru cîțiva ani. Țara Românească și Bizanțul aveau un prilej de apropiere. Nu l-au folosit, fiindcă s-au aflat în tabere potrivnice cînd a fost vorba să fie sprijinit unul sau altul dintre fiii lui Baiazid. Se știe că Mircea l-a susținut pe Musa : cîștigătorul întrecerii, Mahomed I, n-a uitat să-și arate dușmănia pe care o păstrase voievodului român.

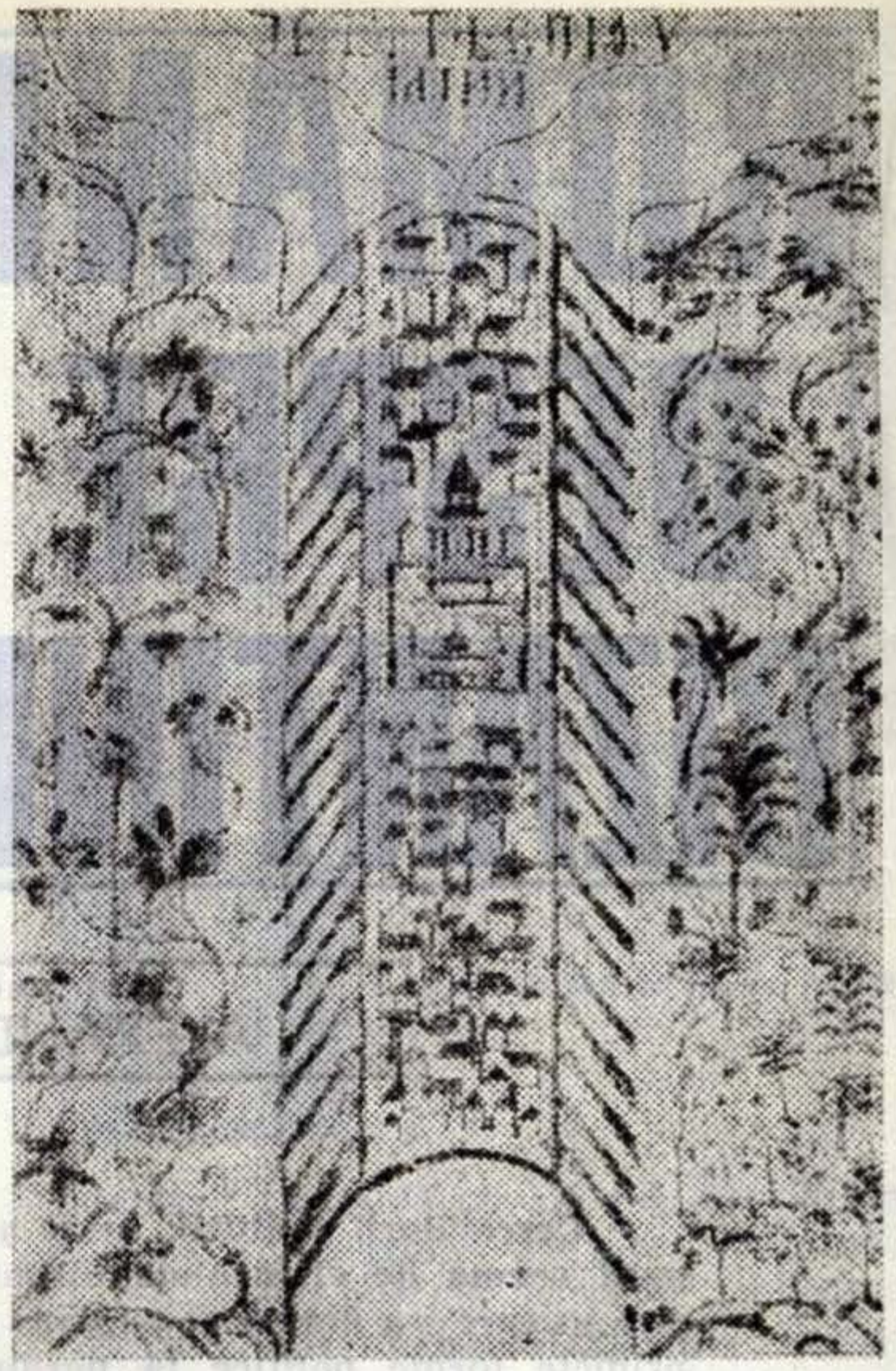

Cetatea „Poftei" — Constantinopolul —, desenată de Dimitrie Cantemir

PRINTRE CEI MAI DE TEMUT OȘTENI DE PE LUME

Iată însă și o altă față, neașteptată, a legăturilor noastre cu Bizanțul. Știrile ni le dă istoricul bizantin Dukas și, dacă ele au trezit unele nedumeriri, sub raportul cronologiei, nu avem nici un motiv să ne îndoim de realitatea lor. Este vorba de Dan II, nepotul de frate al lui Mircea cel Bătrîn, aflat în oastea sultanului Murad II, pe cînd acesta împresura Constantinopolul. Izbutind să se strecoare în cetate, Dan s-a făcut cunoscut împăratului (fie lui Manuil II Paleologul, fie fiului său, Ioan VIII, asociat la domnie) și a început să ia parte la atacurile bizantinilor, săvîrșind — ne spune Dukas — „fapte mari de vitejie împotriva turcilor". După care, în clipa cînd asediul a fost ridicat și sultanul s-a retras, Dan „s-a închinat împăratului și i-a cerut slobozenie să plece pe drumul cel mai drept acasă", iar suveranul „dîndu-i toată cinstea l-a urcat în una din cele mai mari corăbii și l-a trimis pe Marea Neagră". Punînd piciorul pe pămînt românesc, tînărul principe a fost întîmpinat de boierii Țării Românești, care l-au proclamat domn și l-au sprijinit în lupta pentru scaun, purtată cu un fecior al lui Mircea, care uzurpase tronul.

Chiar dacă unele confuzii întunecă povestirea lui Dukas, nimeni nu s-a îndoit de ospitalitatea de care Dan s-a bucurat la Constantinopol și de ajutorul primit din partea Bizanțului. Credem că lucrul este întărit și de împrejurarea că, peste puțin, Ioan VIII, pornit din Bizanț după ajutoare în Europa și după ce a făcut un popas la Buda, unde s-a întîlnit cu împăratul Apusului, Sigismund de Luxemburg, s-a întors în patrie străbătînd Țara Românească, unde domnea Dan. Tot atunci s-a ajuns la încheierea sau consolidarea unei coaliții ungaro-române, îndreptată

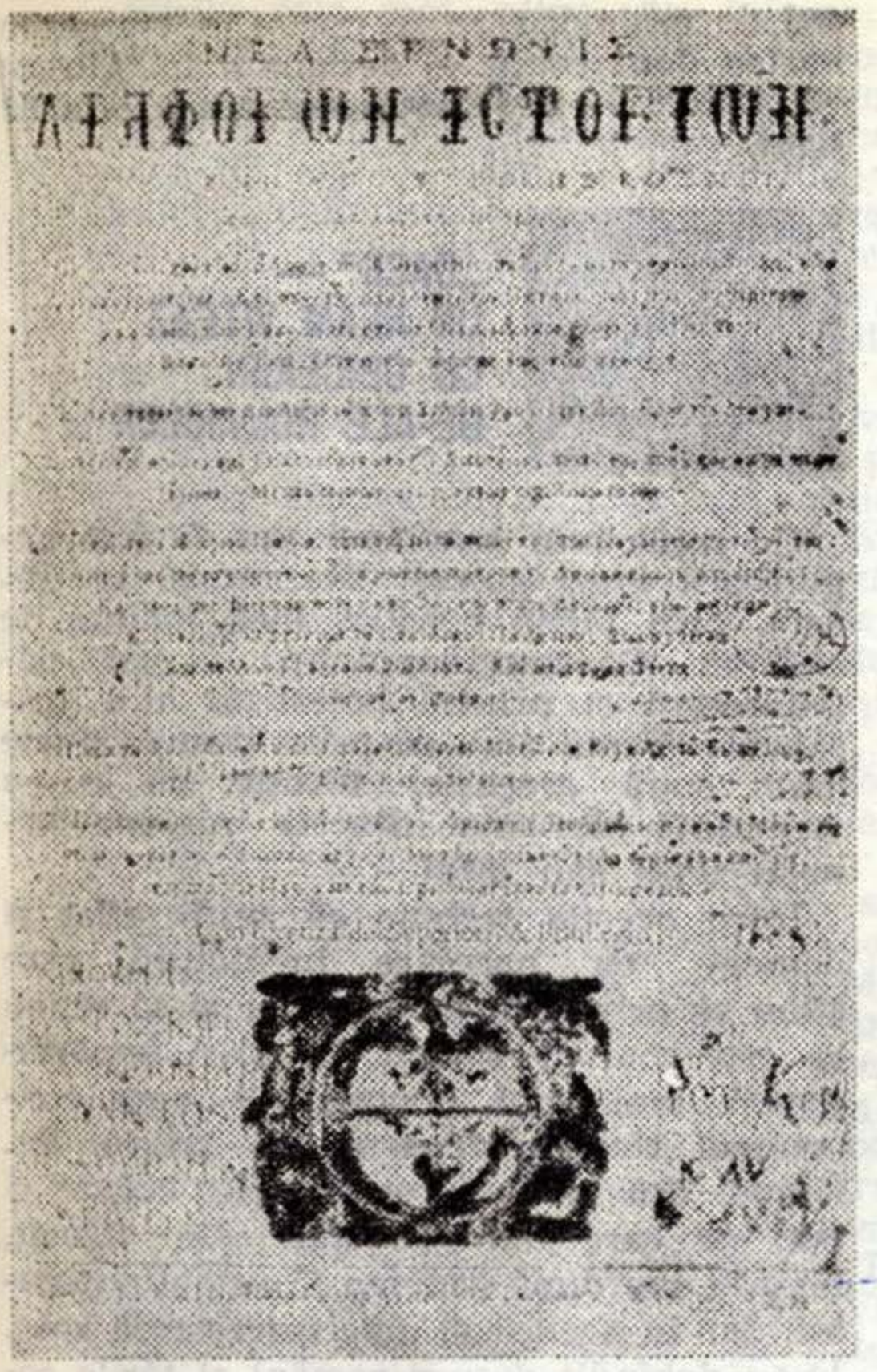

Cronografele, primele „istorii universale" care au circulat în ţările române, au avut un mare rol în răspîndirea cunoştinţelor asupra Bizanţului. Aceasta este pagina de titlu a **Cronografului lui Cigala**, *ediţia 1650, avînd pe ea însemnări manuscrise ale mitropolitului Dosoftei, care l-a tradus în româneşte*

împotriva turcilor şi în ajutorul Bizanţului, atît de bucuros de orice sprijin ar fi primit.

Şi mai preţioasă ni se pare o altă informaţie a lui Dukas, de data aceasta cu privire la Vlad Dracul, „un fecior dintre ai lui Mircea". Acesta, ni se spune, simţind că i-a sosit ceasul să-şi capete scaunul domnesc în Ţara Românească, „s-a ridicat din Constantinopol, căci petrecea acolo la palatul împăratului Ioan, în ţinută militară, şi stătea zi de zi la sfat cu oameni mai tineri şi îndemînatici şi la lupte şi răscoale, căci pe atunci se găseau şi oarecare români la Constantinopol". Împreună cu aceştia, Vlad s-a îndreptat spre o margine a Ţării Româneşti, unde şi-a strîns oameni de încredere, alcătuindu-şi o oaste puternică. Dacă ştirea este întemeiată şi priveşte într-adevăr împrejurările care au premers înlăturării din domnie a lui Alexandru Aldea (1436) şi suirii în scaun a lui Vlad, ea este de cea mai mare însemnătate.

Într-un răstimp, prin urmare, cînd românii se mai încumetau să lupte, cu mijloacele de care dispuneau, împotriva otomanilor, doi viitori voievozi, cunoscuţi pentru biruinţele pe care aveau să le cîştige, şi-au găsit adăpost şi apoi sprijin în Bizanţul Paleologilor. Ba, chiar, Vlad nu era singur: o ceată de tineri luptători români aşteptau alături de el prilejul să-şi încerce, prin arme, norocul. Bizanţul avea prilejul să descopere, în chip nemijlocit, vitejia românească şi această încredinţare n-a fost trecută sub tăcere. La Florenţa, în 1439, cînd se discuta unirea bisericilor ortodoxă şi catolică şi chipul în care răsăritenii şi apusenii puteau lupta mai cu folos împotriva turcilor, ni se spune că un apropiat al împăratului Ioan Paleologul, anume Ioan Torzello, a susţinut că este nevoie să se cîştige sprijinul voievodului Ţării Româneşti, Vlad Dracul, care putea aduce cu sine peste 15 000 călăreţi „printre cei mai de temut oşteni care sînt pe lume".

CĂLĂTORI ŞI CĂLĂTORII

Români la Constantinopol s-au mai văzut pe vremea aceasta, însă din altă tagmă şi cu alte rosturi. Bizanţul avea nevoie de ajutoare din Apus cît mai numeroase şi mai grabnice ca să se poată împotrivi cumplitei presiuni otomane. Pînă la sfîrşit, Ioan VIII şi-a dat seama că nu-i mai rămînea decît un singur mijloc de încercat — unirea religioasă cu Roma, deşi ştia cît de duşmănos va fi primită de marea mulţime a populaţiei din Bizanţ. La Conciliul, care a fost hotărît pentru Ferrara şi s-a ţinut apoi la Florenţa, trebuiau să ia parte şi delegaţi din ţările noastre. Nu ştim de ce Ţara Românească n-a fost reprezentată, în schimb Moldova şi-a trimis solii, după ce voievodul sau voievozii — ne aflăm prin 1437, pe vremea fraţilor vrăjmaşi Iliaş şi Ştefan II — şi-au dat încuviinţarea la cererea stăruitoare a Constantinopolului. Delegaţii — şi anume mitropolitul Damian, protopopul Constantin şi boierul Neagoe — au plecat întîi în capitala Bizanţului, de unde s-au îmbarcat, împreună cu ceilalţi trimişi, laici şi clerici, în frunte cu împăratul Ioan şi cu patriarhul Iosif, pentru Italia.

Cum i-au cunoscut bizantinii pe români, în ţară la aceştia din urmă, mai mult se bănuieşte decît se ştie. Firesc că ierarhii şi clericii veniţi din Constantinopol, cu diferite prilejuri — unii ca să-şi ocupe scaunele mitropolitane de la Argeş sau de la Suceava, alţii împlinind alte misiuni — ne-au cunoscut şi au

adus cu sine ceva din cultura scrisă cu care de veacuri se mîndrea Bizanțul. În Biblioteca Centrală din Iași se păstrează, astfel, un prea frumos codice grec scris cu siguranță în această vreme și cuprinzînd o vestită culegere de legi bisericești și mirene, datorită lui Matei Blastares. Au existat și alte manuscrise venite probabil pe aceleași căi și în aceeași vreme în țările române. Ele au trecut însă de mult hotarele noastre și se păstrează astăzi în mari biblioteci străine.

Veacul XV, în prima sa jumătate, a cunoscut ambasade bizantine care au străbătut țările românești. Astfel, în două rînduri, în 1422 și în 1434, Dimitrie Paleologul. fratele mai mic al împăratului Ioan VIII a condus cîte o solie care, trecînd prin Moldova și Transilvania, s-a îndreptat către Buda. Desigur că era vorba să străbată o țară și nu să zăbovească într-însa, ca să o cunoască mai bine. Totuși unele impresii s-au putut culege, poate s-au legat și unele prietenii.

Uneori greci mai puțin solemni, veniți din Bizanț, zăboveau pentru un timp și cu folos în Țara Românească. Ne gîndim la o mențiune dintr-o scriere satirică bizantină, din 1414 sau 1415, cu numele de Mazaris. care ironiza persoane și moravuri binecunoscute de contemporani Într-un loc se vorbește de cîțiva greci care porniseră spre Țara Românească să slujească și ei voievodului atît de darnic de acolo și să se îmbogățească. Așa cum se îmbogățise „dintr-o dată" un cîntăreț, poreclit „mînzul de argint", care se oprise, o vreme, la curtea domnească — desigur a lui Mircea cel Bătrîn — și se întorsese acasă plin de bani.

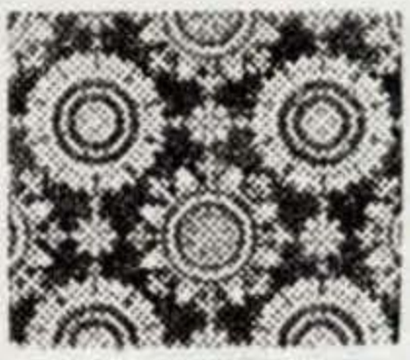

„DACII" — UN NEAM VITEAZ CU OBICEIURI DE-ALE ROMANILOR

Cu mult mai numeroși vor fi fost neguțătorii greci așezați sau numai în trecere, prin țările noastre, încă înainte de căderea Constantinopolului. Grecii pătrunseseră și printre boieri și din hrisoavele vremii s-au desprins destule nume care sună grecește. Firește că e cu neputință de spus din ce regiune veneau unul sau altul.

Între aceștia trebuie să se fi aflat și oameni cu oarecare învățătură. care știau să privească în jurul lor și să rețină ce este mai de seamă, ca să-și împărtășească, mai apoi, cunoștințele unor concetățeni rămași departe. în patria lor. Numai așa se lămuresc datele, bogate și noi, pe care unii învățați din Bizanț, înainte sau după căderea Constantinopolului, dar în același al cincisprezecelea veac, le-au dobîndit despre români și țările românești.

Unul din ultimele bastioane ale lumii bizantine, Trebizonda a fost cucerit în anul 1461

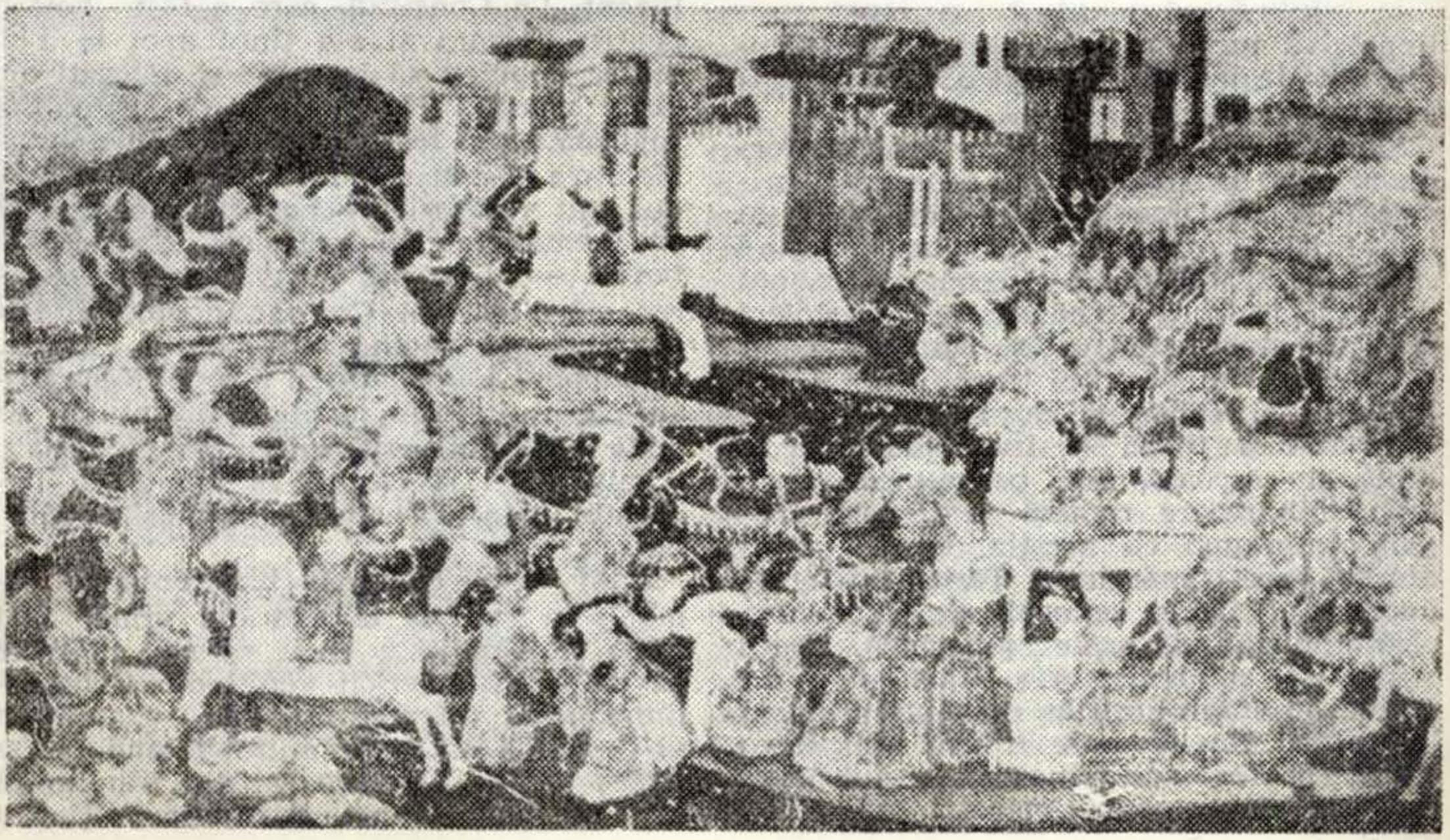

Ştirile cele mai pline de interes le avem în opera istorică a lui Laonic Chalkokondyl, unul din cei mai de seamă istorici ai căderii Constantinopolului, care — ca un nou Herodot — întreprinde o vastă anchetă asupra popoarelor cu care grecii cei noi veniseră în atingere. Printre aceste neamuri se aflau şi românii — şi te surprind amănuntele pe care Chalkokondyl, atenian de familie aleasă şi de întinsă cultură, a ştiut să le strîngă asupra lor. Pe români îi numeşte **Daci** şi ştie că **Ţara Dacilor** se întinde din Ardeal (foloseşte chiar acest nume) pînă la Marea Neagră. Dacii sînt „un neam viteaz" şi au „un grai asemănător cu al italienilor", cu care, însă, greu se pot înţelege „cînd vorbele nu sînt exprimate desluşit". Obiceiurile lor sînt „de ale romanilor", au şi alte asemănări cu italienii şi „se folosesc de aceleaşi arme şi de aceleaşi unelte încă şi acuma ca şi romanii".

Chalkokondyl ştie, însă, să facă şi alte observaţii : românii sînt împărţiţi în două principate, în „Bogdania (e vorba de Moldova — **n.a.)** şi ţara aceasta de la Istru" (adică de la Dunăre, deci Ţara Românească). Bogăţia ştirilor despre Mircea şi fiii săi sau despre Iancu de Hunedoara este remarcabilă. Unde ajunge de-a dreptul uimitoare este cînd se înfăţişează campania lui Mahomed II în Ţara Românească (1462) şi luptele lui cu Vlad Ţepeş. Nici un izvor intern sau extern privitor la Ţepeş nu are precizia şi siguranţa informaţiilor lui Chalkokondyl. Să adăugăm că un văr al istoricului şi anume umanistul Dimitrie Chalkokondyl, care făcuse prin 1455 o călătorie în Europa răsăriteană şi trecuse printr-una din ţările româneşti, a vorbit unuia din elevii săi, italianul Andrea Brenta, despre un oraş, „foarte strălucit şi bine întărit", pe unde umblase şi în care se vorbeşte ca în Italia, încît „nimic nu este mai plăcut decît să-i auzi pe oamenii aceia vorbind în chipul vechi, al romanilor".

Putem încheia încredinţaţi că, în preajma prăbuşirii Bizanţului sau în decadele imediat următoare — Chalkokondyl şi-a scris opera istorică puţin înainte de 1470 — bizantinii aveau o imagine destul de bine închegată cu privire la români, ştiind să le aprecieze calităţile.

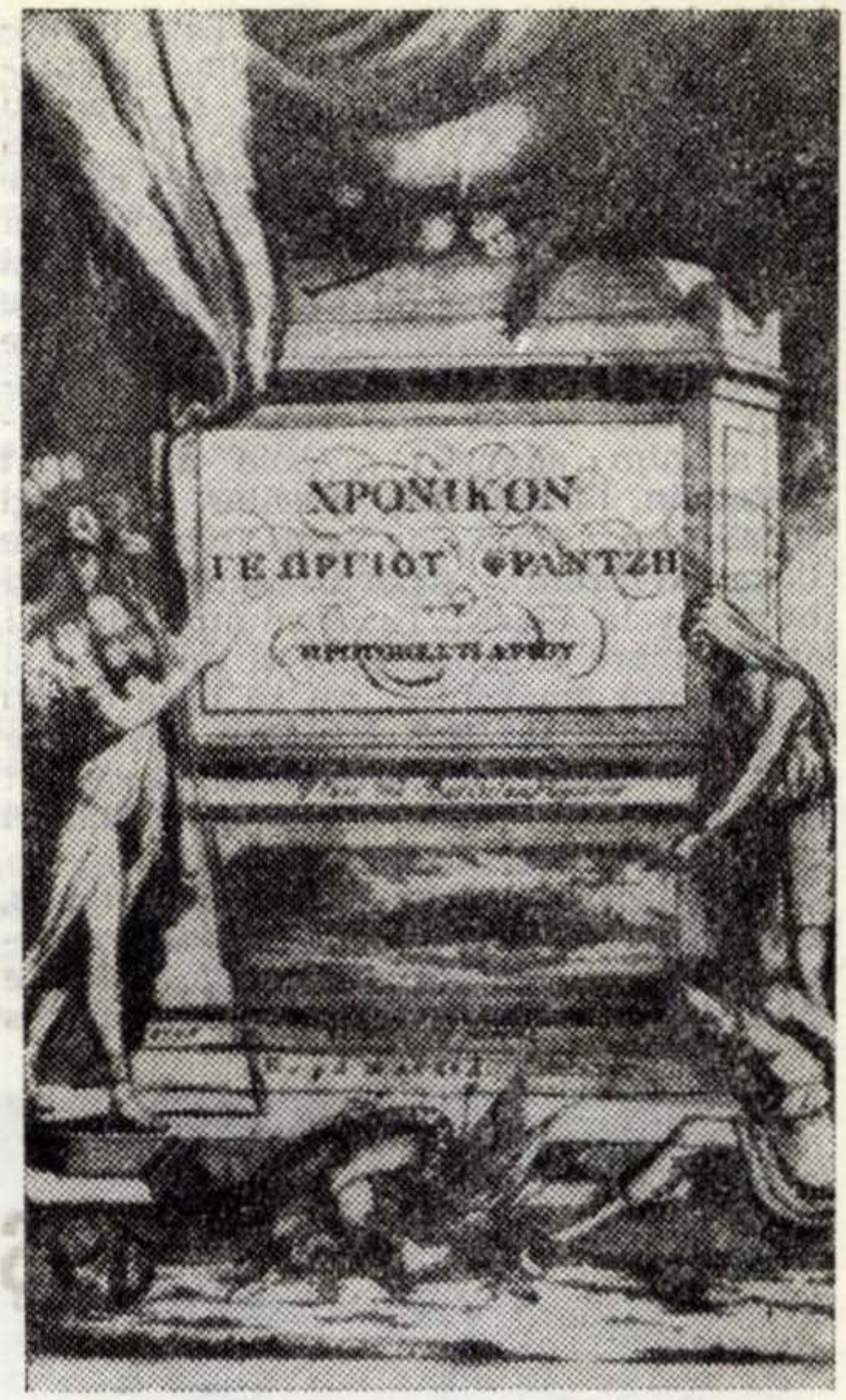

Cărturarii români au consultat Istoria *lui George Sphrantzes cu un secol înainte ca ea să fi fost tipărită (în 1796)*

ACCENTE NOI, INFORMAŢIE NOUĂ

Redescoperirea Bizanţului la noi o datorăm veacului XVII. Lucrul se lămureşte dacă ne amintim ce pas uriaş înainte a făcut cultura noastră în acest secol. Limba română cîştigîndu-şi definitiv locul pe care trebuia să-l aibă în cultura ţării, s-a ivit o istoriografie nouă, românească, scrisă de oameni tot mai învăţaţi, dornici să lămurească nu numai istoria patriei, dar şi legăturile ei politice şi spirituale cu alte state şi cu alte culturi. Contactele cu grecii Noului Bizanţ — dascăli şi cărturari, clerici învăţaţi, coborîtori ai marilor familii bizantine — au trezit interesul pentru Bizanţ, sub influenţa unui umanism românesc care, din împrejurări obiective, nu putuse exista cu două veacuri în urmă, adică atunci cînd Imperiul de Răsărit se prăbuşea.

În a doua jumătate a sec. XVII au apărut cronografele româneşti, vaste istorii universale scrise cu oarecare naivitate, dar şi cu farmec. Traduceri mijlocite sau nemijlocite din greceşte, ele beneficiau de cunoştinţele de istorie bizantină ale compilatorilor greci şi, astfel, un public mai larg românesc a venit în atingere cu istoria şi cultura Bizanţului pe larg rezumate într-însele. Căderea Constantinopolului, de pildă, de care cronicarii mai vechi pomeniseră doar în treacăt, stătea acum la loc de cinste şi se sprijinea pe o informaţie largă şi relativ sigură.

În acelaşi timp întîlnim cronicari români de o cultură superioară, cum a fost

acela al familiei Băleanu, din Țara Românească, cu o inițiere pînă atunci nemaiîntîlnită în izvoare bizantine și grecești din veacurile XV și XVI. De data aceasta, — cînd povestirea cronicii ajunge la înfățișarea cuceririi Constantinopolului de către turci — emoția se comunică și cititorului. După ce, în cîteva cuvinte se vorbește de împresurarea orașului de otomani și se dă și data exactă a căderii cetății — 29 mai 1453 —, cronicarul anonim adaugă: „Acolo au pierit Costandin, împăratul grecilor, cu toți boierii lui. Cînd ar citi cineva pre Gheorghe Franți, istoricul, care s-au și întîmplat la luarea Țarigradului, fiind și logofăt mare al împărăției și au scris și acestea pre amăruntul, mi să pare că nu ar fi făr' de lacrămi, socotind nevoia ce au venit cetății și cetățenilor acelora: unde vaete și țipete, plînsuri, despărțiri unul de altul, și altele ca acestea".

Povestirea are nu numai un accent nou, care aparține veacului cînd a fost redactată, ci și o informație nouă. Marele istoric bizantin George Sphrantzes (Gheorghe Franți), martor al prăbușirii Bizanțului, este cunoscut de cronicar în original și anume într-un manuscris grecesc care va fi circulat prin Țara Românească, deoarece știm că va trebui să mai treacă un veac pînă ce opera lui să vadă, întîiași dată, lumina tiparului.

Veacul XVII și începutul celui următor au făurit și legende privind legături ale noastre cu Bizanțul, care s-ar fi închegat mai cu seamă pe vremea lui Alexandru cel Bun, socotit cu drept cuvînt ca un ctitor al Moldovei și al așezămintelor ei. Chiar dacă acestea nu-și găsesc o întemeiere documentară, ele ne fac, totuși, să simțim cu cîtă admirație cărturarii acelor vremi căutau spre Bizanț și spre binefăcătoarele lui contacte cu tinerele țări românești. Cercetările istoricilor noștri, au adus, de atunci încoace, tot mai multă lumină asupra adevăratelor legături dintre Bizanț și țările românești. Am socotit că înțelegerea lor poate fi ușurată dacă ne amintim în ce chip românii și bizantinii s-au cunoscut și s-au prețuit, cu multe veacuri în urmă.

Șase secole de relații româno-bizantine

„UN AL DOILEA ALEXANDRU CEL MARE"

EUGEN STĂNESCU
membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice

Relațiile româno-bizantine au existat în primul rînd sub forma confruntării Bizanțului cu problemele specifice ale spațiului carpato-danubian, unde s-au format și dezvoltat treptat statele medievale românești. Aceste relații își au începutul mai ales în veacul X, cînd Bizanțul revine la Dunăre și cînd, totodată, are loc încheierea procesului de etnogeneză a poporului român.

Menumorut și Jupan Dimitrie

În cunoscutele sale sfaturi, **De administrando imperio,** împăratul Constantin VII Porphyrogenetul (913-959) atrăgea moștenitorului său atenția asupra importanței strategice a spațiului carpato-danubian. Necesitățile impuse de campaniile militare au făcut ca interesul față de această regiune să fie mereu viu. Astfel, încă înainte de restabilirea stăpînirii sale directe la Dunărea de Jos, statul bazileilor a fost totuși prezent în zona carpato-danubiană.

Notarul anonim al regelui maghiar Bela III, descriind rezistența unor prin-

cipi locali la pătrunderea ungurilor, conduși de către Arpad (890-907), în regiunile de dincoace de Crișuri, arată că aceștia s-au opus nu numai cu forța armelor, ci și cu argumente de drept. Unul dintre ei, Menumorut din Țara Crișurilor, se baza pe autoritatea suzerană a împăratului bizantin, singurul în drept să acorde sau să ia îndărăt teritorii. Pe lîngă caracterul de legitimitate conferit de autoritatea suzerană a împăratului bizantin, legăturile puternice ale lui Menumorut cu Bizanțul reies și din faptul că, față de agravarea unei amenințări a invaziei maghiare, el se pregătea să se refugieze pe teritoriul bizantin.

Către mijlocul veacului X se poate constata o situație similară la cealaltă extremitate, sud-estică, a spațiului carpato-danubian. Într-o inscripție găsită în anul 1950 la Mircea Vodă, în Dobrogea, un „jupan Dimitrie" înseamnă, sub data 943, un eveniment legat de „greci" [1], pe care însă din cauza deteriorării pietrei nu-l cunoaștem cu precizie, ci numai îl putem presupune. Acest „jupan Dimitrie" era fără îndoială un stăpînitor local, care a luptat alături de bizantini, colaborînd după cît se pare cu amiralul escadrei bizantine care controla litoralul pontic și gurile Dunării împotriva acțiunilor devastatoare ale dușmanilor din nord. De altfel, așa era firesc : traseul comercial, care pornea de la Sulina și trecea prin Constanța și Varna spre Constantinopol, trebuia neapărat să fi fost ocrotit de forțe aliate Bizanțului.

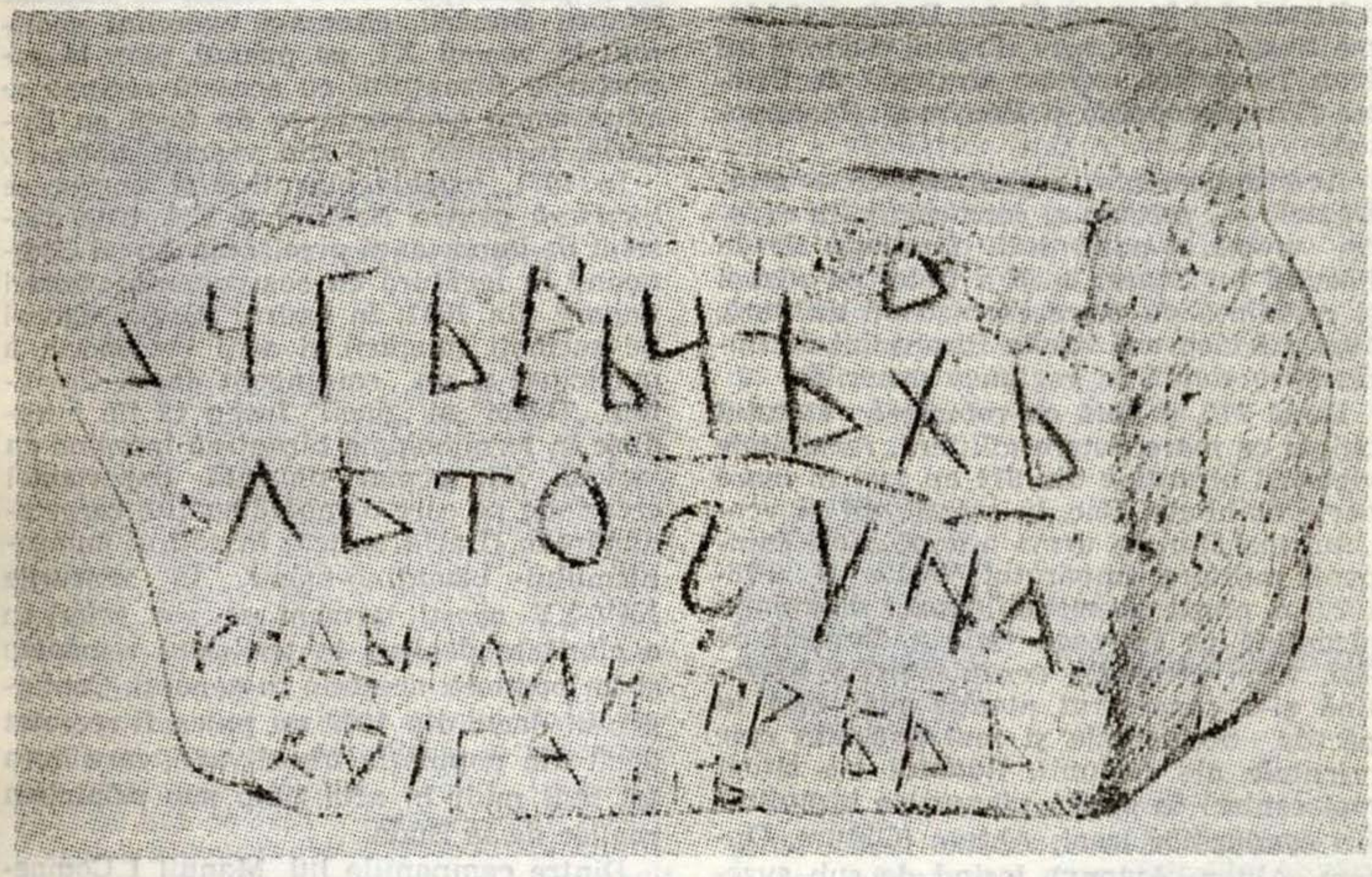

Inscripția de la Mircea Vodă, din anul 943, amintind pe „jupan Dimitrie", o căpetenie locală din Dobrogea

[1] În epoca respectivă, pentru bizantini se folosea adeseori denumirea de „greci".

De la Dunărea de Jos pînă în Banat

Restaurarea dominației bizantine în regiunea Dunării de Jos s-a produs în urma războiului declanșat de Nichifor II Focas, în 968, pentru cucerirea întregii Bulgarii, și încheiat în 971 cu victoria Bizanțului. Izvoarele transmit că după victoria de la Dristra, a venit în tabăra împăratului Ioan I Țimisches (969-976) o solie din partea cîrmuitorilor fortărețelor de dincolo de Dunăre, oferindu-i supunerea, închinare pe care împăratul a acceptat-o. Ori, se știe bine că la mijlocul veacului X conducători locali de dincolo de munți cereau ocrotirea politică și eclesiastică a Constantinopolului.

Această întărire a influenței bizantine în regiunea carpato-danubiană e un fenomen născut din însăși stăpînirea efectivă a Bizanțului în zona dintre Dunăre și Marea Neagră, unde, spre sfîrșitul domniei lui Ioan Țimisches, existau strategi [2] de Dristra (Theodoropolis) și Preslava (Ioanopolis).

Aceste elemente organizatorice — strategatele —, precum și construcția, în aceeași vreme, a puternicei fortărețe de la Păcuiul lui Soare, bază a flotei de război și reședință de mare garnizoană militară, exprimă elocvent voința Bizanțului de implantare solidă în regiunea cucerită.

După 976, o dată cu refacerea statului bulgar ca mare putere militară, rezultatele victoriei bizantine din 971 au fost în mare parte anihilate. Dar, în primii ani ai veacului următor, în urma a două mari campanii militare, împăratul Vasile II (976-1025) a reușit să restabilească dominația bizantină pe întreaga linie a Dunării de Jos. Cum strategia organizatorică bizantină și-a concentrat atenția mai ales în părțile occidentale și mai puțin în cele orientale ale regiunii, Banatul s-a situat mai central în orbita planurilor bizantine. Un conducător local, Ahtum (Ohtum, Optum, Ahton, Aytony), ieșind de sub suzeranitatea coroanei maghiare și întemeind un principat al său, a acceptat suzeranitatea împăratului de la Constantinopol, botezîndu-se la Vidin după ritul bizantin și ctitorind la Morissena (Cenadul de azi) o mănăstire de călugări greci. Pe de altă parte, între episcopiile înființate de Vasile II prin ordonanțele din 1019-1020 figurează și una bănățeană, de Dibiskos (anticul Tibiscum ?), aceasta fiind încă o dovadă a continuului efort de consolidare a influenței bizantine în aceste regiuni.

În veacurile XI-XII Dunărea nu era, pare-se, numai un hotar, ci și o axă a unui spațiu mai larg, care trebuia controlat și dominat. De aici efortul de colonizare și de urbanizare accentuată a acestor regiuni de graniță. Attaleiates [3] vorbea de bogatele orașe dunărene „care întrețin o puternică forță militară", iar o veche cronică rusă, la un moment dat, amintea optzeci de orașe dunărene (de menționat însă că ambele izvoare se referă la orașe de pe toată linia Dunării).

[2] Strateg = conducătorul unei diviziuni administrativ-militare bizantine (care se numea strategat).

Din nou luptă „dacii"!

În pofida presiunii triburilor nomade asupra Dunării, care s-a exercitat continuu în veacul XI, pe primul plan în raporturile Bizanțului cu această regiune se situa acum confruntarea de forță cu Ungaria, începută încă din veacul anterior.

În 1071, trupele bizantine și ungare se bătuseră pentru Belgrad și Niš. Este deosebit de importantă precizarea Annei Comnena [4] în legătură cu componența armatei ungare din 1087, în cadrul căreia, alături de sarmați (unguri) și sciți (pecenegi), a participat și un contingent **dacic.** Cuvintele „Dacia" și „dacii" încep să fie introduse în terminologia bizantină începînd cu veacul XI, tocmai datorită importanței crescînde pe care o capătă spațiul carpato-dunărean (Dacia antică) în cadrul antagonismului bizantino-ungar. În veacurile XIV-XV acești termeni se vor referi cu o claritate deplină la teritoriul românesc și la locuitorii acestuia în general. Contingentul dacic din 1087 nu putea fi recrutat decît din populația transilvană, care intra tot mai mult în acel timp sub stăpînirea regilor de la Buda.

Dintre campaniile lui Manuil I Comnenul (1143-1180) contra Ungariei, demnă de remarcat este aceea din 1166, al cărei teatru de operații viza teritoriul de azi al României. De reținut că la acest război a participat și un puternic contingent de vlahi sud-dunăreni, care încă din veacul X aveau o organizare militară aparte și cărora isto-

[3] Mare istoric bizantin din sec. XI, autorul unor importante memorii despre evenimentele contemporane lui.

[4] Fiica împăratului Alexios I Comnenul (1081-1118), autoarea celebrei scrieri **Alexiada, consacrată biografiei părintelui ei.**

ricul Kinnamos le preciza obîrșia ca fiind romană. Vlahii supuși împăratului de la Constantinopol apar și într-un cunoscut pasaj din Niketas Choniates, în care se arată cum fugarul Andronic Comnenul fusese prins de „vlahii urmăritori" (1164-1165).

Insurecția vlaho-bulgară, avînd ca rezultat înființarea statului vlaho-bulgar și recunoașterea acestuia prin tratatul din 1187 de către Constantinopol, a împins Bizanțul mult mai spre sud, îndepărtîndu-l de Dunăre pe cea mai mare parte a liniei acesteia. În ceea ce privește teritoriul dintre Dunăre și mare este clar totuși că, cel puțin pînă în 1201, a rămas bizantin. Totodată, influența bizantină a continuat să persiste în întreg spațiul carpato-dunărean sub forma iradierii spirituale, ai cărei purtători au fost monahii bizantini — dovadă că papa Inocențiu III înțelegea să avertizeze pe episcopul catolic al Oradiei de primejdia existenței unor atare focare ortodoxe. De asemenea, în 1234, papa Grigore IX sublinia și el intensa influență bizantină, ca urmare a activității călugărilor greci, asupra populației locale numită foarte clar „valahi".

Stat nou— raporturi noi

La sfîrșitul primului sfert al sec. XIV, bizantinii cunoșteau bine evoluția stărilor de lucru de la nord de Dunăre, anume că acolo apăruse o formațiune statală nouă și puternică. Istoricul Ioan Cantacuzino arată că țarul Mihai al Bulgariei, cu ajutor de la ungro-vlahi, a pustiit diferite regiuni ale bizantinilor în vreme ce ei asediau Philippopolis. Termenul bizantin „Ungrovlahia", apărut acum pentru prima oară, nu implică legături speciale între Basarab și coroana maghiară, ci înseamnă pur și simplu „Vlahia dinspre Ungaria". Aceasta era de fapt o perfecționare terminologică a cunoștințelor geopolitice ale bizantinilor în urma contactului prelungit atît cu romanitatea nord-dunăreană, cît și cu cea balcanică.

Întemeierea Mitropoliei Țării Românești în anul 1359 și punerea ei sub autoritatea scaunului patriarhal de la Constantinopol depășea în mod sensibil caracterul strict al relațiilor ecleziastice româno-bizantine. Stăpînirea reală a Bizanțului în aceste regiuni ajunsese tot mai slabă și, din pricina tătarilor, risca să fie aproape cu totul anihilată. Eparhia Vicinei devenise tot mai săracă și mai lipsită de resurse. Mutarea sediului ei la 1359 la Curtea de Argeș, în Țara Românească, adică dintr-o regiune pustiită și instabilă (Dunărea de Jos), într-una sigură și în creștere, însemna, pentru Bizanț, o întărire a influenței sale, făcută prin intermediul bisericii. În același timp, pentru Țara Românească însemna o recunoaștere pe plan politic și o legitimizare a stăpînirii Basarabilor, venită direct de la Constantinopol. Repetat ulterior în mod aproape identic și pentru Moldova, ba chiar și pentru populația românească a Transilvaniei și Maramureșului, fenomenul acesta a fost poate cel mai puternic și mai persistent în cadrul relațiilor româno-bizantine.

Hotărîrea sinodală de la 1359 considera necesar să sublinieze faptul că fusese luată în urma consultării și aprobării de către împărat. Iar în scrisoarea patriarhului către domnul Nicolae Alexandru Basarab se precizează că atitudinea aprobatoare a împăratului a fost determinată de prietenia și bunăvoința manifestate de domnul Țării Românești.

Începuturile daniilor către Muntele Athos ale domnilor Țării Românești vădesc, de asemenea, o întărire a legăturilor cu Patriarhia ecumenică [5], prin încadrarea în vederile acesteia. În același timp, introducerea de către Patriarhie, în anul 1401, a titlului de „exarh [6] al Plaiurilor", a însemnat extinderea jurisdicției ei asupra populației ortodoxe românești din Transilvania de sud, în timp ce înființarea în 1391 a stavropighiei [7] de la Peri se referea la populația românească din Maramureș.

În actele patriarhale din ultimele decenii ale veacului XIV apare și Moldova — printre altele și sub numele de „Moldo-vlahia".

Rolul Constantinopolului

Bizanțul și Țara Românească se întîlnesc și în cadrul crizei orientale declanșate de marea înfrîngere a otomanilor la Ankara, din 1402 [8], care a permis tuturor celor amenințați de turci să-și adune forțele. În 1409-1413, Mircea cel Bătrîn l-a susținut pe Musa, ajungînd să-l înscăuneze sultan pe acest fiu al lui Baiazid în anul 1411.

---

[5] Unitatea organizatorică supremă a bisericii ortodoxe, cu sediul la Constantinopol.

[6] Grad administrativ pe linie bisericească, conferind autoritate jurisdicțională asupra unor regiuni.

[7] Titlul acesta asigura unității ecleziastice de la Peri dependența directă de Patriarhia din Constantinopol.

[8] Vezi „Magazin istoric" nr. 8 (53), din 1971, pp. 46-53.

Din nefericire, fratele lui, Mahomed, cu sprijinul sîrbilor și bizantinilor, a reușit să-l înlăture pe Musa în 1414. Țara Românească și Bizanțul s-au aflat atunci pe poziții adverse. În a doua fază însă, ele au trecut în aceeași tabără, susținînd pe pretendentul Mustafa, care a fost iarăși un învins. Între turci și bizantini se va încheia în 1417 pace. Abandonată astfel, Țara Românească a suferit pierderea regiunii dintre Dunăre și mare (pe care Mircea o preluase de la despotul Ivanko fiul lui Dobrotici), precum și a unor capete de pod pe malul nordic al fluviului.

Sesizînd valoarea politică-militară a Țării Românești, Constantinopolul bizantin a îndeplinit spre sfîrșitul existenței sale, o funcție pe care o va prelua Constantinopolul otoman: găzduirea de pretendenți la domnie. O dată ajunși pe tron, ei urmau să slujească interesele protectorilor lor. Într-adevăr, Bizanțul a intervenit în criza politică dezlănțuită după moartea lui Mircea cel Bătrîn și cunoscută în istoriografie sub numele de lupta între Dănești și Drăculești. Aflăm de la istoricul Dukas că la Constantinopol se afla o veritabilă colonie românească, desigur rudele și apropiații pretendenților.

Dincolo de episoadele acestor lupte pentru domnie, remarcabil este faptul că Țara Românească intra acum tot mai mult în vederile diplomației bizantine, ca urmare a crizei orientale, pentru a ușura situația externă dificilă a Bizanțului. Tendința spre relații politice strînse și-a avut un complement în relațiile economice, documentate permanent de izvoare. Pe la 1400 a avut loc un proces între niște curteni bizantini, pentru mărfuri de proveniență românească. Ulterior au apărut negustori greci în serviciul domnilor români, pentru comerțul cu Brașovul. Izvoarele italiene menționau, încă din veacul XIV, folosirea monezii românești pentru tranzacții la Constantinopol, precum și prezența grecească în porturile de la gurile Dunării.

Ultimul efort

În al doilea sfert al sec. XV, viziunea bizantină a situației internaționale contemporane integra poporul român în ansamblul sud-estului european, solicitat să facă front comun contra expansiunii otomane. Referindu-se nu o dată la tabăra antiotomană, istoricul Dukas enumera, la un loc cu bizantinii, pe „români, bulgari, sîrbi, unguri, albanezi". Se poate astfel considera că în dezvoltarea relațiilor internaționale, țările române, și în primul rînd Țara Românească, au jucat, pentru diplomația bizantină, un rol deosebit de important.

La înscăunarea ca împărat a lui Ioan VIII Paleologul, printre soliile care au anunțat vestea era și una trimisă la curtea domnului Țării Românești, Dan. Înainte de a ajunge domn, acesta zăbovise o vreme la Constantinopol și era binecunoscut în cercurile cîrmuitoare bizantine. În fruntea Țării Românești, el lupta contra turcilor.

Nici Moldova n-a fost însă ocolită de diplomația bizantină. În 1422 trecea prin țara lui Alexandru cel Bun o misiune diplomatică în frunte cu Dimitrie Paleologul, iar în 1434 o altă misiune diplomatică bizantină vizita Moldova, în drum spre Apus, unde avea loc Conciliul de la Basel.

Un moment important al colaborării româno-bizantine a fost prilejuit de Conciliul de unire a bisericilor de la Ferrara-Florența (1438-1439). Imperiul bizantin spera că prin această unire religioasă se va crea o mare coaliție europeană, capabilă să-l scoată din impasul tragic în care se afla. În fața delegației apusene, venite la Constantinopol în scopul pregătirii Conciliului, împăratul Ioan VIII a ținut un discurs în care, referindu-se la posibilitățile Răsăritului de luptă contra expansiunii otomane, menționa pe români printre popoarele considerate ca avînd strînse legături cu Bizanțul (1436). Nu se știe dacă reprezentanți ai Țării Românești au participat la Conciliu. Se știe însă că a luat parte o delegație moldovenească, condusă de mitropolitul Damian și de boierul Neagoe, reprezentantul domnului.

Pe plan politic, conlucrarea româno-bizantină a avut o prelungire evidentă pînă la căderea Constantinopolului sub turci și în anii imediat următori acestui eveniment. A fost perioada cînd personalități precum un Iancu de Hunedoara sau Vlad Țepeș s-au impus atenției societății bizantine contemporane și istoricilor săi. Pentru Dukas, Iancu de Hunedoara era „un bărbat îndrăzneț și inimos în ale războiului, un al doilea Achile sau Hector", iar pentru Chalkokondyl era cel „....care atunci avea mare putere și-și cîștigase nume mare în ducerea războaielor". Un poem popular grecesc despre lupta de la Varna îl considera ca „un al doilea Alexandru cel Mare", „demn de coroana imperială, ba chiar mai demn ca oricine altul".

Pînă în ultimele clipe ale Bizanțului Iancu de Hunedoara a nutrit speranța de a salva capitala imperială...

În a doua jumătate a veacului XV, cele șase veacuri ale relațiilor româno-bizantine ajung la încheierea lor firească, cînd în locul Bizanțului real, politic și statal se înscăunează amintirea Bizanțului, a civilizației și culturii sale.

ION GHICA diplomat

VASILE NETEA
doctor în istorie

Timp de o jumătate de veac, Ion Ghica a fost una dintre cele mai active și strălucite personalități ale diplomației românești. Numele său este strîns legat atît de revoluția de la 1848, cît și de lupta pentru recunoașterea Unirii Principatelor, a independenței României și, totodată, pentru consolidarea poziției statului român în contextul european de după Congresul de la Berlin din 1878.

Anii studenției i-a petrecut în capitala Franței, unde, împreună cu alți colegi munteni și moldoveni, a luat contact cu unele din principalele personalități politice și diplomatice, precum și cu curentele de opinie care agitau lumea politică europeană a epocii. Pe bună dreptate s-a spus că „raportat la agitațiunea tinerilor români studioși în Franța pentru răspîndirea cunoștințelor despre noi, I. Ghica este tipul cel mai reprezentativ".

La începutul anului 1841, Ion Ghica s-a întors în țară, unde avea să se dedice activității didactice de la Academia Mihăileană din Iași, precum și colaborării la publicația lui M. Kogălniceanu „Propășirea" (1844).

Din această perioadă, cînd domnia lui Alexandru Ghica în Țara Românească se clătina, datează prima lui acțiune diplomatică. La plecarea din București spre Iași, Ghica a fost însărcinat de Ion Cîmpineanu și de aderenții săi din „partida

națională"[1] să prezinte un mesaj secret lui Mihai Sturdza, domnul Moldovei, prin care acesta era invitat să accepte și domnia Munteniei, pentru a se realiza astfel cît mai curînd „scopul dorit de toți românii : Unirea Principatelor". Sturdza, de teama țarului Nicolae I, a refuzat propunerea, dar emisarul muntean, strîns legat de Vasile Alecsandri și M. Kogălniceanu, își va continua fără șovăire activitatea unionistă.

Evenimentele revoluționare din Franța, din februarie 1848, au influențat intensificarea pregătirilor pentru mult așteptata revoluție românească Aceste pregătiri au luat o și mai mare amploare după întoarcerea de la Paris a lui N. Bălcescu, Al. G. Golescu, Ion C. Brătianu și a altor „frați" (membri ai sccietății secrete „Frăția", la a cărei întemeiere, în anul 1843, Ion Ghica a avut un rol esențial — *n.r.).* S-a hotărît ca insurecția să fie declanșată pe ziua de 11/23 aprilie. Dar, între timp, Lamartine, noul ministru de Externe al Franței și președintele de onoare al Societății studenților români de la Paris, a recomandat, printr-un mesager al său — dr. Louis Mandl —, „Comitetului revoluționar din Țara Românească" amînarea acestui moment. Pericolul intervenției dinafară făcea necesară stabilirea unei înțelegeri prealabile cu guvernul otoman. S-a pus deci problema trimiterii unui emisar revoluționar la Constantinopol.

[1] Reprezenta opoziția boierimii liberale și burgheziei.

In p. 23 : o imagine din perioada șederii la Londra (circa 1882) ; din fondul Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei R. S. România

Marile capitale ale itinerarului diplomatic al lui Ion Ghica : Constantinopol...

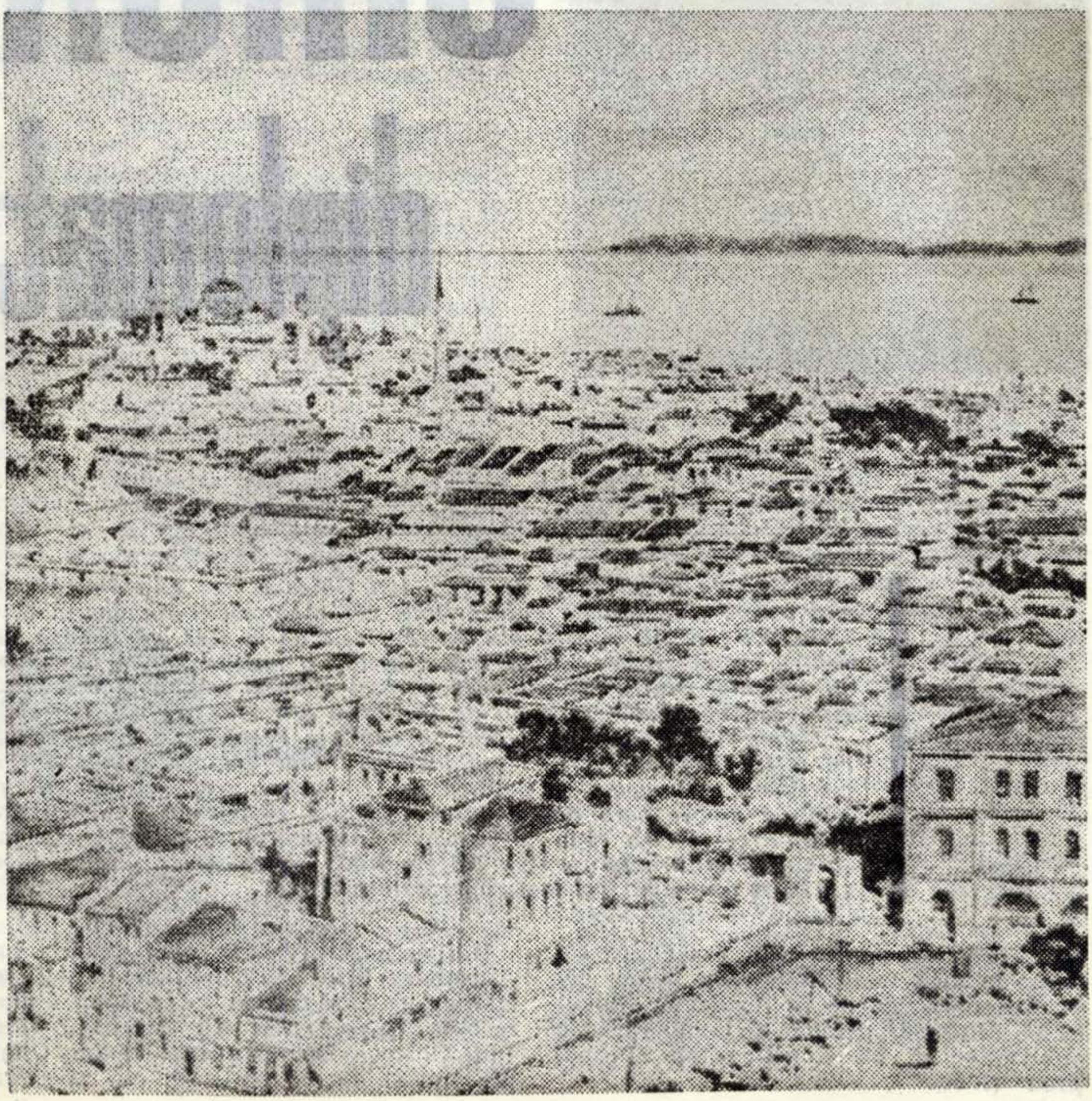

Ambasador al revoluției

Misiunea a fost încredințată lui Ion Ghica. La 17/29 mai 1848, avînd asupra sa o plenipotență semnată de toți membrii comitetului, precum și două recomandații — date de trimisul lui Lamartine și de consulul general englez R. E. Colquhoun — către ambasadorii Franței și Angliei de la Constantinopol, el a pornit spre capitala Turciei.

După puțină vreme însă, la 9/21 iunie, revoluția s-a declanșat la Izlaz, iar la 11/23 iunie ea a biruit la București și în întreaga țară. Din emisar al unui comitet secret, Ghica, care între timp sosise la Constantinopol, s-a văzut reprezentantul unui guvern revoluționar care își asumase în mod oficial răspunderea de a cîrmui Țara Românească.

La Constantinopol, îndată după sosire, Ion Ghica a intrat în contact cu ambasadorul Franței, generalul Aupick, care i-a înlesnit intrarea la Rifaat pașa, ministrul Afacerilor Străine și adept al apropierii politice dintre Turcia și Franța. Prin intermediul lui Rifaat pașa, diplomatul român a înaintat guvernului turc un memoriu al guvernului revoluționar de la București, întocmit pentru a arăta cauzele revoluției și, totodată, scopurile urmărite de noii guvernanți. Dintre cauze, el menționa în primul rînd abuzurile administrației lui Bibescu, corupția ei, fiscalitatea excesivă, cupiditatea justiției, politica școlară greșită, precum și duritatea cenzurii. „Ceea ce vor românii înainte de toate — preciza Ghica prin memoriul său — este un guvern cinstit, onest și civilizator".

Printr-un alt memoriu, pentru a evita bănuielile Porții cu privire la intenția guvernului revoluționar de a proclama independența principatului, el preciza că acesta nu urmărește decît respectarea vechilor tratate încheiate de domnii români cu sultanii Baiazid I și Mahomed II, prin care, în schimbul unui tribut, se recunoștea românilor dreptul de a se guverna după dorința lor. Concluzia memoriului era că românii vor „să se guverneze singuri".

Printre sprijinitorii lui Ion Ghica în această misiune diplomatică s-a numărat și Stratford Canning, ambasadorul Angliei. Informat de consulul englez de la București, el i-a declarat trimisului român, chiar la întîia convorbire avută, că înțelege cauzele care au determinat declanșarea revoluției românești și că atitudinea sa va urmări să-i convingă pe turci „a nu se amesteca și a nu vedea în răscularea românilor decît o dorință de reforme constituționale și a nu trata pe români ca rebeli, ci să cerceteze cu blîndețe păsurile și aspirațiile lor".

Datorită intervențiilor celor doi ambasadori și memoriilor lui Ion Ghica, în primele săptămîni după izbucnirea revoluției Poarta a adoptat o atitudine oarecum binevoitoare față de guvernul de la București, fără totuși a-l recunoaște. Sesizînd provizoratul situației, Ghica era convins, și pe bună dreptate, că stabilitatea guvernului revoluționar nu putea izvorî decît din propriile sale forțe, din felul cum își va consolida autoritatea în interiorul țării. „Chestiunea noastră — scria el la București la începutul lunii iulie 1848 — depinde mai degrabă de noi înșine, de forța și demnitatea pe care o vom arăta". O măsură pe care a întreprins-o în această direcție a fost cererea adresată guvernului francez, prin ambasadorul Aupick, să acorde guvernului de la București 20 000 puști și 100 tunuri. Ele erau necesare pentru a se putea înarma țara în vederea rezistenței față de amenințarea unei eventuale invazii.

Cu același ambasador, Ghica a purtat discuții și pentru angajarea în armata română a unor ofițeri francezi destinați instruirii noilor cadre. Dacă armele solicitate nu s-au putut acorda, în schimb un grup de trei ofițeri francezi au fost trimiși la București, pentru a se pune la dispoziția forțelor populare organizate de generalul Magheru.

Același crez, același țel

După înăbușirea revoluției, la 13/25 septembrie, de către Fuad pașa, principalii ei exponenți au fost arestați și exilați. Ghica, inclus și el pe lista exilaților, a rămas în continuare la Constantinopol, unde — ocrotit de prietenii pe care și-i făcuse — a continuat, ca simplu particular, activitatea începută ca reprezentant al guvernului revoluționar.

Astfel, îndată după intervenția lui Fuad, el a înaintat guvernului otoman, la cererea tovarășilor săi de luptă, un protest împotriva celor săvîrșite la București, protest al cărui conținut a fost comunicat și ambasadorilor Franței, Angliei și Piemontului.[2]

Deși la București se instalase acum un caimacam, iar țara era ocupată de trupe străine, totuși Ghica, întocmai ca și amicul său Bălcescu, n-a considerat mișcarea încheiată, căutînd să o continue printr-o colaborare cu guvernul revoluționar maghiar, și apoi, după înfrîngerea acestuia (o dată cu capitularea de la Șiria — 13 august 1849), prin colaborarea cu emigrații maghiari din Turcia, printre care și Ludovic Kossuth.

---

[2] Regat italian independent în jurul căruia s-a polarizat procesul de unificare a Italiei.

La 13 ianuarie 1849, el a înaintat guvernului otoman, precum și ambasadorilor Franței și Angliei, un memoriu în 21 puncte, prin care pleda pentru o nouă organizare a celor două țări române, cerînd în primul rînd *unirea deplină a Principatelor*, precum și o constituție pentru amîndouă. Pe de altă parte, a continuat să cultive și să intensifice relațiile sale cu diplomații din capitala Turciei.

În anul 1853, după izbucnirea războiului ruso-turc, sperînd într-o conjunctură favorabilă pentru eliberarea și unirea Principatelor române, Ghica a publicat la Paris, sub pseudonimul G. Chanoi (o anagramă a numelui său), o broșură intitulată : *Dernière occupation des Principautés Danubiennes (Ultima ocupație a Principatelor dunărene).* Concomitent, el a înaintat guvernului otoman un memoriu prin care apela la sultan să declare că va reda Principatelor vechea lor autonomie și că nu se va opune la unirea lor, firește, sub suzeranitatea Porții. Memoriul lui Ghica a fost primit de guvernul otoman cu cel mai mare interes și, prin Reșid pașa, marele vizir, a fost adus și la cunoștința guvernelor Franței și Angliei. Proiectul n-a putut fi însă pus în aplicare deoarece Austria s-a opus.

Prim-ministru

Abia la sfîrșitul anului 1858, la îndemnul prietenilor săi, Ghica s-a reîntors în țară. După alegerea lui Cuza ca domn al ambelor Principate, a fost numit, la stăruința lui V. Alecsandri, președinte al Consiliului de Miniștri al Moldovei (6 martie

Paris...

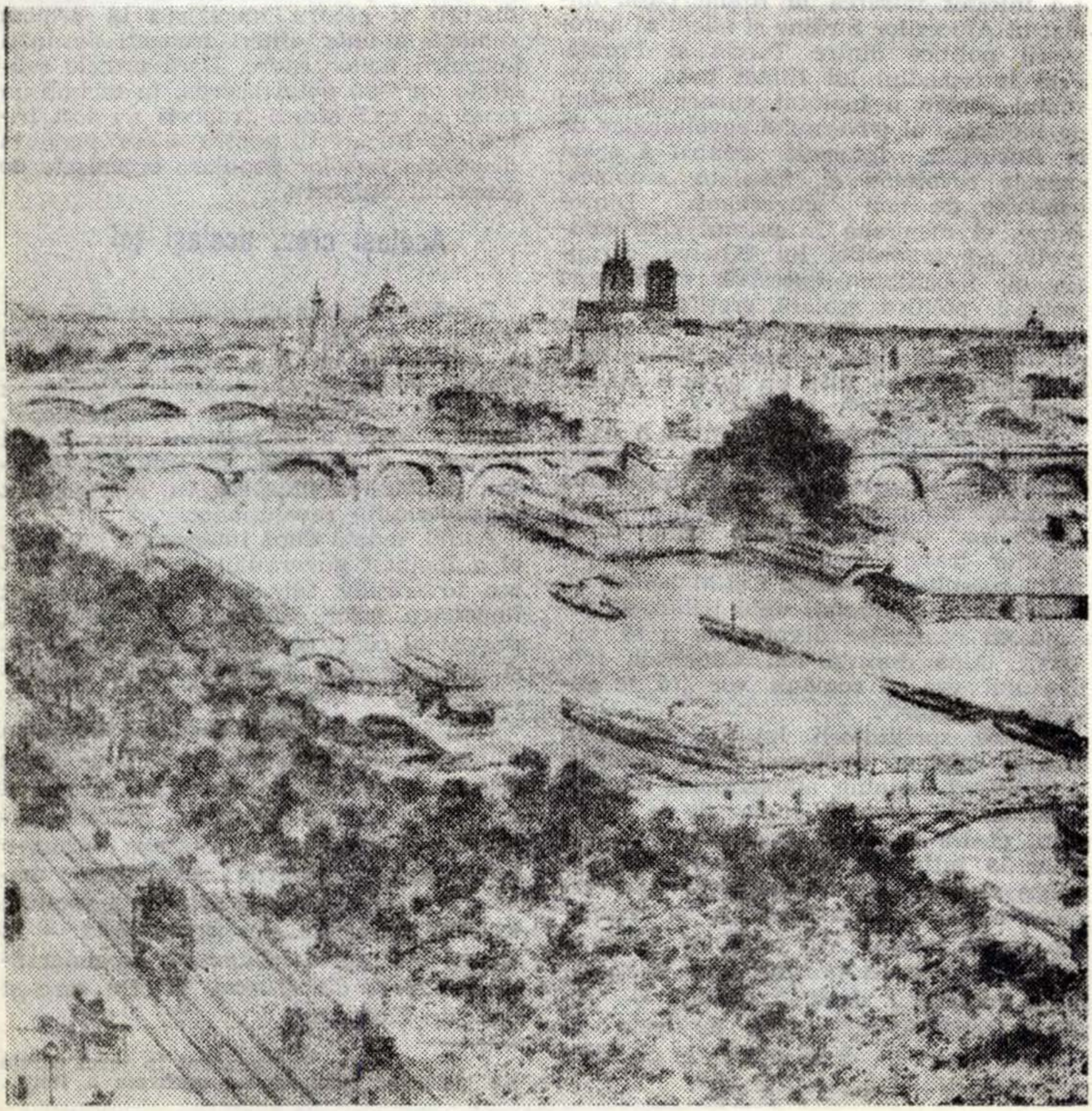

1859)[3], calitate în care a contribuit la obținerea recunoașterii de către turci a îndoitei alegeri a lui Cuza. Ghica a mai ocupat, sub domnia lui Cuza, funcțiile de prim-ministru al Țării Românești (11 octombrie 1859) și de vicepreședinte al Adunării Naționale a Principatelor Unite (1862), ceea ce, ținînd seama de faptul că președinte de drept era Mitropolitul, echivala cu însăși prezidența reală.

Cunoscute fiind legăturile sale la Constantinopol, a fost trimis din nou în capitala Turciei, sub Carol I, pentru a obține recunoașterea acestuia. Condițiile Porții fiind excesive, guvernul Lascăr Catargiu, instituit de domn în momentul urcării sale pe tron, a demisionat pentru a face loc unui guvern prezidat de Ion Ghica (15/27 iulie 1866), considerat mai maleabil și mai sigur.

Negocierile întreprinse de Ghica în noua sa calitate — negocieri efectuate prin ministrul de externe Gh. Știrbei și prin D. A. Sturdza — n-au fost de loc ușoare. Guvernul sultanului pretindea ca România — sub numele de Principatele Unite ale Valahiei și Moldovei — să se recunoască în mod formal ca „parte integrantă" a Imperiului otoman. Totodată, se cerea guvernului român să accepte reducerea efectivelor militare create de Cuza, precum și stabilirea la București a unui agent al Porții însărcinat cu urmărirea actelor administrației românești. Abia după aproape patru luni de dificile tratative guvernul otoman a renunțat la unele din clauzele sale, iar la 9/21 octombrie 1866, Carol I a putut în sfîrșit pleca spre Constantinopol pentru a primi învestitura (12/24 octombrie 1866). Printr-un decret special, Ghica a fost însărcinat cu conducerea tuturor afacerilor de stat pînă la întoarcerea domnitorului.

Guvernarea lui Ghica avea să fie de scurtă durată. Datorită dificultăților financiare, el va fi răsturnat la 21 februarie/5 martie 1867 printr-un vot de blam al Camerei. În anii următori, Ion Ghica a întreprins noi călătorii în Franța, Anglia și Italia.

După izbucnirea războiului franco-prusac (7/19 iulie 1870), o bună parte din opinia publică românească a nutrit speranța că Franța va ieși biruitoare. În același timp, mulți patrioți, în frunte cu Eugen Carada, au crezut că sosise momentul și pentru detronarea lui Carol. Mișcarea republicană de la Ploiești din 18/30 august a exprimat tocmai această năzuință. Numele lui Ion Ghica, alături de cele ale lui C. A. Rosetti și Ion C. Brătianu, a figurat pe lista susținătorilor complotului organizat de Eugen Carada, toți trei fiind destinați să facă parte din noul guvern. Dar fostul prim-ministru s-a grăbit să dezavueze conspirația, ceea ce i-a atras bunăvoința domnitorului.

La 17/29 decembrie 1870, Carol i-a oferit din nou șefia guvernului. Prin această guvernare, domnitorul spera să dezarmeze opoziția și, totodată, să obțină o modificare a constituției într-un sens convenabil pentru o domnie mai autoritară. Dar, la 10/22 martie 1871, Ghica nu a luat măsuri pentru a împiedica o manifestație care l-a indignat profund pe Carol I, deoarece vădea din plin sentimentele ostile germanilor și dinastiei de Hohenzollern ale cetățenilor români. La această dată, populația Bucureștilor a bombardat cu pietre localul în care colonia germană, în frunte cu consulul von Radovitz, se adunase pentru a sărbători triumful prusac și, totodată, ziua de naștere a proaspătului împărat german Wilhelm I. Pasivitatea lui Ghica, care în conștiința sa rămăsese sincer devotat cauzei Franței, l-a determinat pe Carol să-l demită în aceeași noapte.

Timp de peste un deceniu, Ghica s-a dedicat preocupărilor sale literare și economice, din 1874 Societății Academice Române, apoi, din 1877, Teatrului Național, a cărui direcție i-a fost încredințată.

Urmărind dezvoltarea politicii europene din acea perioadă și îndeosebi ascensiunea Germaniei, el a avut cuvinte de aspră și justificată critică împotriva cancelarului Bismarck, despre care arăta, într-o scrisoare din 1876: „Este lipsit de orice scrupul în politică; puțin îi pasă dacă aduce sau nu lumea valvîrtej, dacă Dunărea, Sava sau Bojana ar căra sute de mii de cadavre, dacă s-or ruina țări și provincii, numai el să poată prinde cîțiva baboi în apa cea tulbure. Toate credințele acestui erou al diplomației de astăzi — afirma Ghica în continuare — se rezumă în cuvintele: «Puterea primează dreptul», de aceea perfecționează puștile, toarnă mereu la tunuri și zidește cetăți; și-a așezat pioni în toate părțile, a împănat lumea cu emisari, rîpele și gîrlile, cheamă pe toți ghermanii din toate colțurile lumei a fi gata la luptă cînd va suna el din trîmbiță... El uită că mai există și o altă putere în lume, o putere care acea este primordială, că se numește *Dreptatea*, și care nu admite, nici sufere mult timp triumful în contra libertății, măcar de ar sta marele cancelar ziua și noaptea cu căciula de fier în cap și cu fulgerul de oțel în mînă".

[3] În perioada imediat următoare Unirii, Moldova și Țara Românească au continuat să aibă guverne separate.

„A lăsat la Londra suvenirile cele mai plăcute..."

În toamna anului 1876, în urma evenimentelor din Balcani, care deschideau ample perspective pentru proclamarea independenţei României, s-a făcut din nou apel la calităţile diplomatice şi la relaţiile lui Ion Ghica. Astfel, la începutul lui octombrie 1876, sub pretextul tratării unei convenţii comerciale, a fost trimis la Londra, pentru a sonda guvernul englez, considerat a fi unul din susţinătorii integrităţii Imperiului otoman. La 30 noiembrie, în urma discuţiilor dintre Ghica şi ministrul de externe E. H. Stanley, s-a semnat convenţia propusă de guvernul român.

Cîţiva ani mai tîrziu, la 30 iunie/12 iulie 1881 — după ce şi-a exprimat dorinţa de a abandona direcţia Teatrului Naţional —, Ghica a fost propus de către ministrul de externe, Eugen Stătescu, ca titular al Legaţiei de la Londra. Peste două zile, regele semna decretul prin care „Ion Ghica, senator, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri" era numit „trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar" pe lîngă regina Victoria.

La 12/24 iulie, noul ministru plenipotenţiar al României sosea în capitala Angliei, unde prim-ministru era W. E. Gladstone. Cel dintîi pe care l-a văzut a fost ministrul de externe C. L. Granville care, con-

Londra...

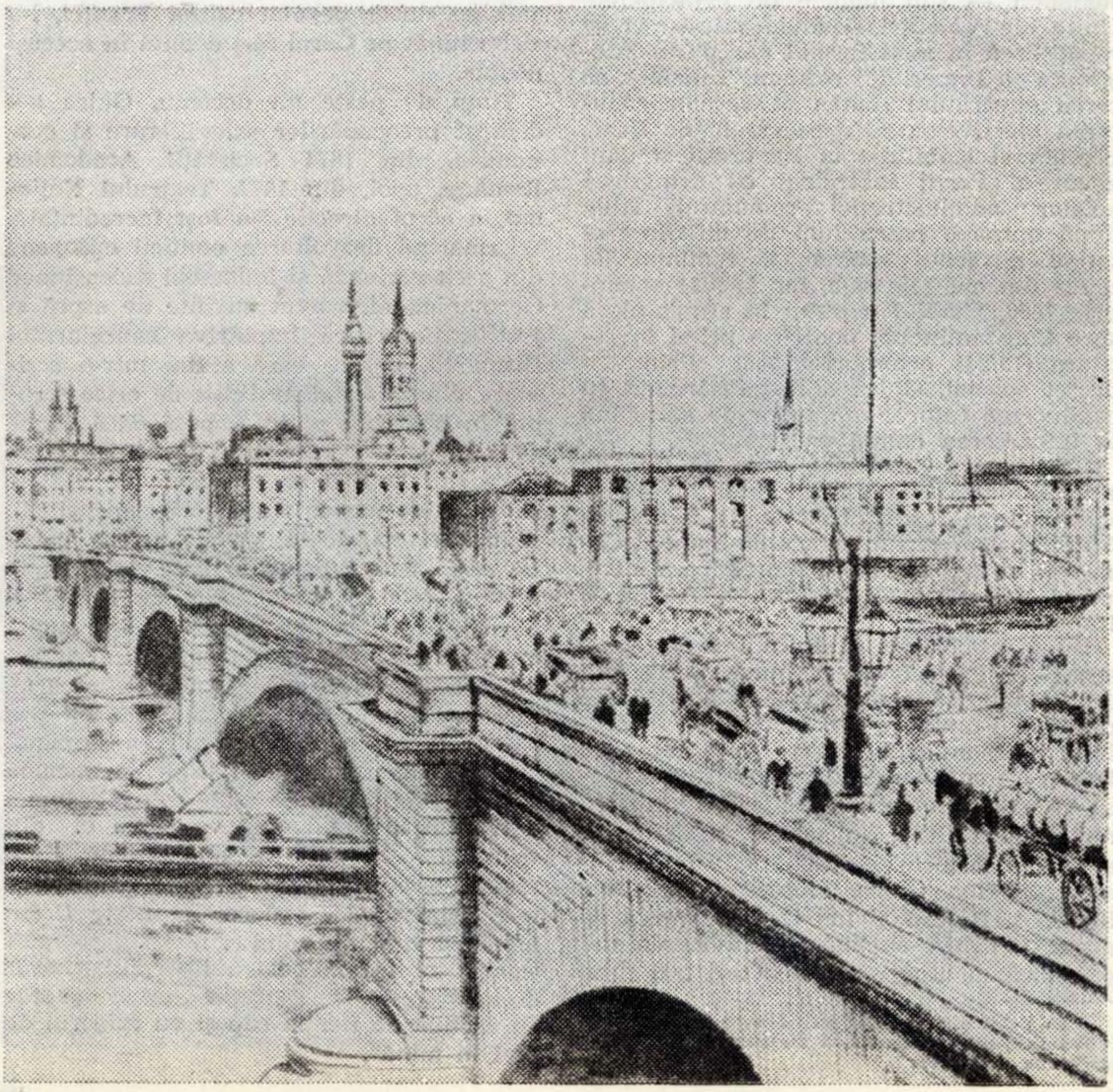

form raportului lui Ghica trimis la București, l-a primit „în modul cel mai amical și mai grațios". Audiența de prezentare la regină i-a fost fixată pe data de 10 august, prezentarea urmînd să fie făcută de lordul primar al Londrei, Hartington. Audiența, sobră și scurtă, dar cordială, a avut loc în castelul Osborne, una din reședințele preferate ale reginei Victoria.

În timpul misiunii sale la Londra, Ghica a contribuit la rezolvarea unora din cele mai dificile probleme ale diplomației românești. Chiar în primul său an de activitate, guvernul englez, la cererea Turciei — solicitată la rîndul ei de șefii comunităților religioase de la Ierusalim și de patriarhii greci —, voia să redeschidă chestiunea secularizării averilor mănăstirești din România, legiferată în 1863, pentru a constrînge guvernul român să plătească anumite despăgubiri. În schimbul de note ce a urmat cu privire la această chestiune în lunile decembrie 1881 și ianuarie 1882, Ghica a respins cu fermitate amestecul englez. El a arătat lordului Granville că averile menționate făceau parte din „patrimoniul național" al României, întreaga chestiune avînd un caracter de „administrație pur interioară".

Cu mult mai dificile au fost discuțiile cu privire la problema Dunării, purtate în anii 1882-1883 dintr-un îndoit punct de vedere: al măsurilor sanitare mai întîi, necesare pe parcursul fluviului, pe porțiunea încredințată în 1856 Comisiei europene a Dunării (Galați-Sulina), și apoi cu privire la prelungirea mandatului Comisiei, care expira la 24 aprilie 1883, la extinderea autorității ei pînă la Brăila, precum și la regulamentul de navigație, ce aveau să formeze obiectul unei noi conferințe a marilor puteri.

Conferința amintită s-a deschis la Londra, la 8 februarie 1883. În urma opoziției categorice a Germaniei, România, deși era stat riveran și membră a Comisiei europene a Dunării, n-a fost admisă la lucrările conferinței pe picior de egalitate — așa cum guvernul de la București ceruse prin Ghica la 2 februarie —, ci numai cu vot consultativ. Aceeași situație a fost creată și Serbiei, de asemenea stat riveran, iar Bulgariei nu i s-a acordat nici un fel de participare sub motiv că făcea parte din Imperiul otoman.

Îndată după deschiderea conferinței, urmînd instrucțiunile guvernului său, Ghica a adresat un energic protest președintelui ei, lordul Granville, precizînd că se „află în necesitate de a declina onoarea de a asista le ședințele conferinței și, în numele guvernului român, să facă rezervele cele mai solemne și să protesteze împotriva hotărîrilor ce vor fi luate fără participarea României, declarîndu-le neobligatorii pentru ea".

Consecvent cu atitudinea luată, Ghica n-a participat la conferință, dar a urmărit lucrările ei cu o neobosită atenție, înaintînd numeroase rapoarte guvernului de la București.

Agitația provocată în România de hotărîrile de la Londra și refuzul guvernului român de a semna noul tratat au determinat însă renunțarea, chiar în 1883, la stipulațiile articolului VII, controlul și poliția Dunării de la Porțile de Fier pînă la Brăila urmînd să fie efectuate, așa cum era normal, de cele trei state riverane, Serbia, România și Bulgaria.

În 1885, Ghica a participat ca delegat al României la Congresul internațional al poștelor ce s-a ținut la Lisabona, avînd astfel ocazia de a redacta unele scrisori asupra Spaniei și Portugaliei și îndeosebi asupra vechilor centre de cultură și artă de la Madrid, Cordoba, Barcelona.

*

Asupra modului de viață al lui Ghica în cei aproape zece ani pe care i-a petrecut în capitala Angliei, asupra temperamentului său, precum și asupra întinselor sale legături în societatea londoneză, avea să ne lase prețioase amintiri unul din cei doi secretari ai Legației, George Bengescu, într-un volum publicat după moartea ministrului. „Cea mai mare plăcere a lui Ghica, după ce-și încuia manuscriptele în sertar — povestește Bengescu — era de a se plimba pe jos în Londra". Avînd o mare pasiune pentru teatru, participa deseori la marile spectacole, și îndeosebi la reprezentarea tragediilor lui Shakespeare, în somptuoasele săli de la *Lyceum*, unde jucau Ellen Terry și Irving, la *Gaiety*, *Alhambra*; uneori pleca pe neașteptate la Paris pentru a vedea pe Delannoy, Coquelin și Sarah Bernhard. Avea o „natură glumeață" — relatează Bengescu —, dar cîteodată întrebuința o ironie „sarcastică", „mușcătoare". Spiritul lui era „mlădios, ager, pătrunzător". Conversația cu el era „de un lung farmec". Întrunea „cultura spiritului, delicatețea simțămintelor, distincțiunea manierelor, moderațiunea ideilor și, mai presus de toate, buna creștere" ce se cereau de la un diplomat.

Cu aceeași distincție se prezenta și la marile recepții de la Curte, unde se întreținea cu regina, cu prințul de Wales, viitorul rege Eduard VII, cu premierii Gladstone și Salisbury și cu numeroase alte ilustre personalități. La plecarea sa, adaugă Bengescu, a „lăsat în capitala Marii Britanii suvenirele cele mai plăcute și cele mai măgulitoare pentru România".

Cînd a plecat din Anglia — la începutul lunii septembrie 1890 — Ghica nădăjduia

să se reîntoarcă. Bolnav însă, el nu și-a mai putut realiza dorința, la 30 septembrie prezentîndu-și demisia pe motive de sănătate și vîrstă înaintată. La 3 octombrie, demisia îi era primită.

Ultimii ani ai lui Ghica au fost triști, dureroși. În afară de unele participări la ședințele Academiei a rămas aproape tot timpul la Ghergani. Slăbit și încovoiat, se mișca din ce în ce mai greu pe aleile parcului. În cele din urmă, o paralizie l-a ținuit la pat, nemairămînîndu-i vii decît ochii și glasul. Din trecutul plin de atîtea evenimente cruciale, a împletit uneori crîmpeie de amintiri, pe care le-a dictat soției sau fiicei sale. Vechea putere de evocare a dispărut însă. Nimic nu mai amintește vigoarea de altădată a marelui memorialist.

La 21 aprilie 1897, în primele ceasuri ale dimineții, Ion Ghica înceta din viață.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

I. GHICA, *Scrisori către V. Alecsandri*, București, 1967 ; Idem, *Documente literare inedite*, publicate de D. Păcurariu, București, 1959 ; Idem, *Amintiri din pribegia după 1848*, ediția Olimpiu Boitoș, Craiova, 1941, vol. I ; P. P. Panaitescu, *Planurile lui I. Cîmpineanu pentru unitatea națională*, în „Anuarul Institutului de istorie națională", Cluj, 1922-1925 ; *Ion Ghica către N. Bălcescu. Scrisori inedite din vremea pribegiei*, publicate de G. Zane, în „Analele Academiei Române", tom. XXV, 1943 ; Victor Slăvescu, *Corespondența lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturdza*, în „Analele Academiei Române", 1943 ; George Bengescu, *Cîteva suvenire ale carierei mele*, Bruxelles, 1899 ; Vasile V. Haneș, *Formarea opiniunii franceze asupra României în secolul al XIX-lea*, vol. I, 1929 ; Vasile Netea, *C. A. Rosetti*, București, 1970 ; Const. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ed. a II-a, București, 1970 ; Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României, 1866-1900*, București, 1925 ; D. A. Sturdza, *Recueil de documents relatifs à la liberté de navigation du Danube*, Berlin, 1904 ; D. Păcurariu, *Ion Ghica*, București, 1965 ; Nicolae Liu, *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica*, București, 1961.

Lisabona.

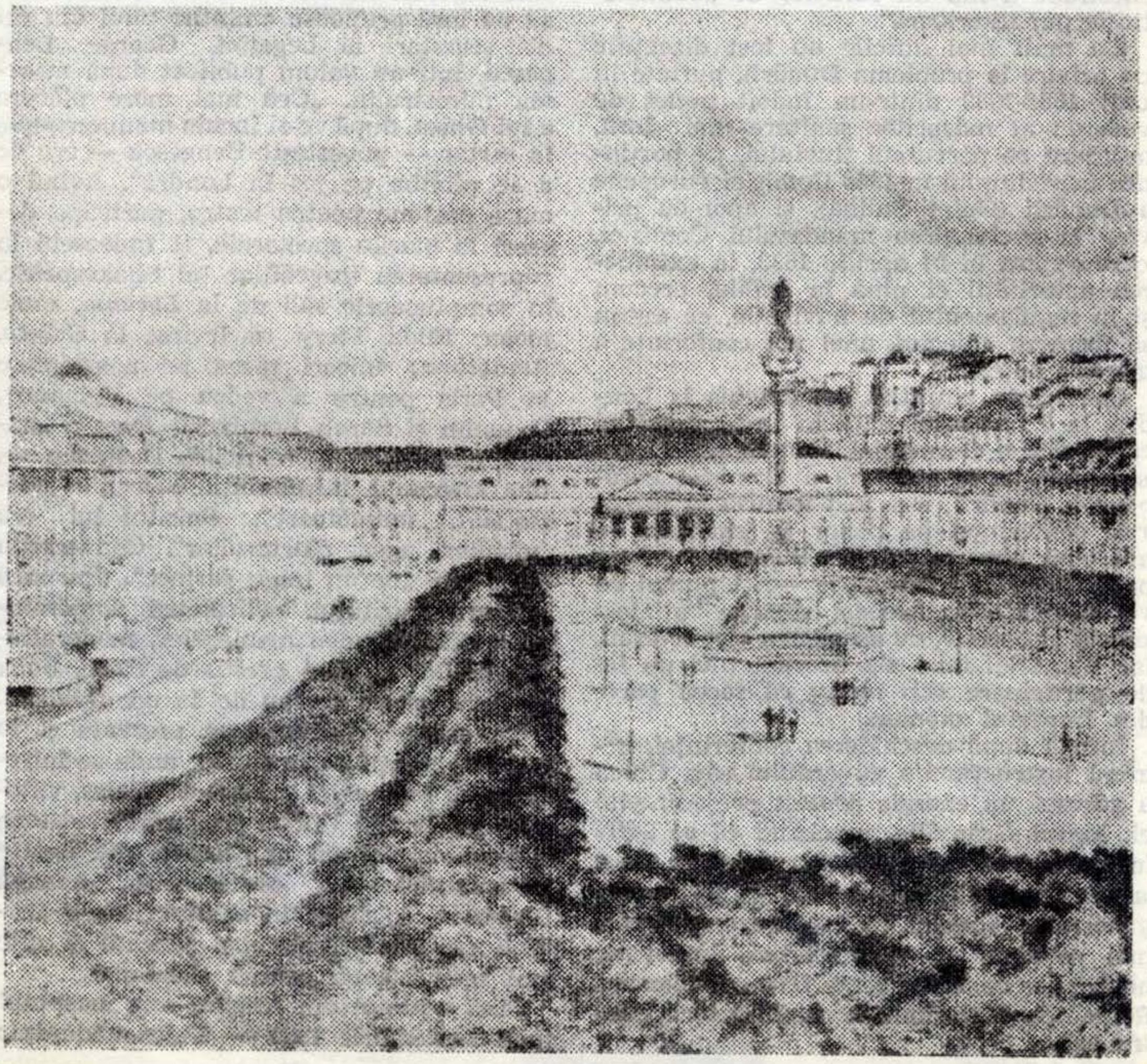

O premieră editorială de prestigiu

Sub îngrijirea unei comisii formate din ION COMAN, DUMITRU DAMACEANU, ION GHEORGHE, GEORGE MACOVESCU, VALTER ROMAN, IACOB TECLU și GHEORGHE ZAHARIA, a apărut în Editura Politică volumul **Marea conflagrație a secolului XX: al doilea război mondial.** Este o lucrare de mari proporții — în toate sensurile acestui cuvînt. În cele peste 700 pagini, cronica giganticei ciocniri armate se repartizează în 25 capitole, care abordează nu numai aspectele militare, ci și implicațiile politice, economice și sociale ale cataclismului. Amplele surse de documentare folosite cuprind atît materiale inedite de arhivă, cît și lucrări publicate, începînd cu documente sau memorii și sfîrșind cu lucrări și studii de istoriografie, comunicări, articole etc.

Colectivul de autori — format din GHEORGHE CAZAN, NICOLAE COPOIU, ION CUPȘA, LEONIDA LOGHIN, N. Z. LUPU, ALEXANDRU ȘIPERCO, DUMITRU TUȚU, CONSTANTIN UCRAIN, GHEORGHE UNC, ALEXANDRU VIANU și GHEORGHE ZAHARIA — urmează firul cronologic al evenimentelor. Toată partea I este consacrată perioadei antebelice, reliefînd cu o deosebită pregnanță modul cum politica de conciliere practicată de puterile occidentale s-a tradus printr-o lungă serie de prime de încurajare acordate fascismului și a făcut jocul celor care au împins omenirea pe fatalul tobogan al războiului.

Începînd cu 1 septembrie 1939, lucrarea ne permite să urmărim desfășurarea ostilităților pe diversele teatre de luptă: Europa, bazinul Atlanticului și al Mediteranei, zona Oceanului Pacific și Asia. Capitole speciale sînt închinate constituirii coaliției antihitleriste și relațiilor din cadrul său. De-a lungul a trei capitole, mișcarea de Rezistență din Europa este analizată, cu o remarcabilă competență, în procesul ei continuu de dezvoltare. Prăbușirea blocului fascist apare, astfel, ca o consecință ineluctabilă a presiunii conjugate pe care au exercitat-o asupra lui forțele armate ale coaliției antihitleriste — și în primul rînd cele ale Uniunii Sovietice, care a purtat greul războiului — și miile de detașamente ale „luptătorilor fără uniformă" — patrioți și antifasciști din diferite țări avînd în frunte pe comuniști.

Autorilor le revine meritul de a fi știut să încadreze, în contextul general al lucrării, rolul și importanța insurecției naționale antifasciste armate a României de la 23 August 1944, care a modificat net situația politică și militară din sud-estul Europei în favoarea coaliției antihitleriste. Tot astfel, sînt puse într-o vie și concludentă lumină luptele ostașilor noștri, cot la cot cu ostașii sovietici, pentru eliberarea completă a țării, ca și participarea armatei române la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei.

Volumul se încheie cu un bilanț economic și militar al războiului și cu o trecere în revistă a transformărilor survenite în configurația social-politică a lumii în primii ani postbelici, un ultim capitol ocupîndu-se de semnarea tratatelor de pace și de situația Germaniei.

Printre prețioasele anexe, semnalăm o cronologie care acoperă mai bine de trei decenii (1918-1951) și o serie de indici care ajută la o rapidă orientare pe probleme (forțe armate, nume de persoane, denumiri geografice, organizații politice, partide, presă, instituții, întreprinderi). Executate cu acuratețe, numeroasele hărți explicitează situația de pe fronturile conflagrației.

Extrem de abundenta istoriografie a celui de-al doilea război mondial înregistrează nu numai diferite interpretări și judecăți de valoare, ci și divergențe în ceea ce privește anumite date, cifre și fapte concrete. Autorii volumului de care ne ocupăm au optat uneori pentru o singură versiune, siliți probabil de spațiul limitat să renunțe la menționarea celorlalte. O oarecare nedumerire stîrnește preponderența în bibliografie a traducerilor în franceză a lucrărilor germane, britanice și americane. În sfîrșit, ceva mai multă atenție ar fi evitat unele erori și inconsecvențe în ortografierea numelor proprii și a termenilor străini.

Sînt observații care nu afectează cu nimic remarcabilele calități ale volumului, o veritabilă premieră în istoriografia noastră. De o incontestabilă valoare pentru specialiști, el se adresează în același timp unui public larg, căruia îi face accesibilă o pasionantă problematică. Faptul că „Magazin istoric" figurează printre periodicele menționate în bibliografie constituie un motiv de mîndrie pentru revista noastră.

CÎND CEA MAI FRUMOASĂ VÎRSTĂ A OMULUI ERA UN CALVAR

(Urmare din p. 8)

„Regimul de muncă al femeilor este aproape totdeauna la fel ca al bărbaţilor. Lucrează în acelaşi timp, în aceleaşi locuri, în acelaşi mediu, cu aceeaşi durată de muncă, aceleaşi repauzuri şi după aceleaşi sisteme de muncă : cu ora, în acord etc... Însă femeile au salarii, ca şi băieţii de sub 18 ani, cu 40-50% mai mici decît ale bărbaţilor“ (Inspect. Muncii Arad, pg. 372). Cu toate rezervele pe care ni le-am impus asupra exactităţii rapoartelor oficiale, socotim inutil de a comenta citatele de mai sus.

Cu plugul ruginit, 15-16 ore pe zi

Rămîne să vedem acum care este situaţia tineretului agricol, care [...] se ridică la 1 725 000, şi acesta numai din categoria celor de 14-20 ani [...]

După cîte ştim, economia agricolă nu este industrializată [mecanizată — **n.r.**] în România. Cele cîteva sute de tractoare şi maşini agricole existente nu schimbă cu mult caracterul metodelor înapoiate de muncă din agricultura românească.

Numărul muncitorilor agricoli care se vor fi ridicat în România la un milion, conţine desigur şi un procent de tineri. Majoritatea sînt ocupaţi la munca cîmpului în condiţiuni semifeudale [...]

Neavînd putinţa de a părăsi satul, fabricile neputîndu-i absorbi (închiderea fabricilor face să nască o revenire la sate a unei părţi proletarizate din ţărănime), ei recurg la felul de muncă întrebuinţat în general în România, adică la munca în parte.

Nu putem aduce aici citate oficiale ale unor astfel de contracte, dar, în linii generale, ele se fac „în bune condiţii“ [după aprecierile oficiale — **n.r.**] : cînd e vorba, de pildă, de 5 pogoane, 2½ de lucrat pentru moşier şi 2½ pentru sine, plus clacă, dijmă, căratul cu care etc., tot pentru moşier. Cu mijloacele existente, adică cu un plug ruginit şi cu animale sleite şi tuberculizate, această muncă cere o durată de 15 şi 16 ore pe zi, de la răsăritul pînă la apusul soarelui. Şi ca rezultat, ţăranul nu-şi însuşeşte nici minimul necesar pentru trai [...]

Situaţia tineretului agricol avînd ca trăsătură principală lipsa de pămînt, îi impune un anumit fel de muncă, cu o durată excesiv de lungă, cu o salarizare chiar sub minimul necesar de trai.

Aceasta reiese, desigur, din situaţia generală a ţărănimii.

Monografiile speciale din diferite sate nu pot decît să ilustreze diferite laturi ale problemei, în cadrul fixat mai sus.

Situaţia tineretului în producţie, pe care n-am atins-o decît în linii generale, este astăzi o problemă, care cere o grabnică rezolvare.

Iată care este — repetăm — după datele statisticii oficiale, situaţia economică a tineretului român. Ar trebui să arătăm cum se prezintă lucrurile din punctul de vedere politic. Căci pentru cercetătorul experimentat este un lucru ştiut că sclavia economică are drept consecinţă răpirea libertăţilor politice şi invers, încătuşarea politică este un mijloc sigur pentru continuarea jafului. Deocamdată, în rîndurile de faţă, nu vom face decît să amintim principalele atacuri la libertatea politică a tineretului : pervertirea rasistorăzboinică prin şcoală şi celelalte instituţii educative, interzicerea organizării sindicale şi în partide a tinerilor, organizarea şi subvenţionarea agitaţiilor fasciste.

(Textele au fost extrase din fondurile Arhivei Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice. ale Arhivelor Statului din Galaţi şi din publicaţiile : „Tînărul leninist“, „Studentul revoluţionar“ şi „Cuvîntul liber“. Au fost pregătite pentru publicare de M. ŞTEFAN şi F. TĂNĂSESCU).

ПАФФНЄСТГОНИКОЛАЄ ВЪКО

РАБАЄ

Pe verso : În viziunea artiștilor medievali români, demni continuatori ai artei bizantine, elementele realiste capătă o mare pondere ; în naosul bisericii de la Sucevița, imaginea fidelă a unei corăbii de la sfîrșitul sec. XVI

Sus : Biserica Sfînta Sofia din Constantinopol păstreaza nepieritoare mărturii ale artei și istoriei Bizanțului. Împărăteasa Irina — mozaic din sec. XIII

Stînga : Document emanat din cancelaria împăratului Alexis III al Trapezuntului

Pe verso : Decorație de boltă specific bizantină →

Jos : Feerie de culori în Palatul lui Teodoric de la Ravennâ

D. HACIULEA MAI PUIE-ȘI POFTA ÎN CUI!

Noi am mai ura, am mai ura,
Dar ni-i că vom însera,
Pe la casele dumneavoastră
Departe de casele noastre;
Că noi nu sîntem dup-aici,
Ci tocmai de la Cuca Muca,
Unde-i mămăliga cît nuca,
De-o păzesc doișpce
Cu măciuca
Să n-o fure furnica.

Prof. dr. doc.
AUGUSTIN Z. N. POP

Aceste versuri reprezintă formula de retragere a urătorilor dintr-un vechi plugușor din Muntenia. Care este semnificația lor? Ascund ele unele realități istorice, verificabile pe cale documentară? Orice încercare de a le da o interpretare trebuie, firește, să pornească de la enigmatica și pitoreasca denumire: „Cuca-Muca“.

Într-adevăr, în județul Argeș se găsesc comunele Cuca și Măcăi, foarte apropiate una de alta, făcînd azi un trup obștesc. Geografic, ele sînt situate prima la 15 km nord de Pitești, iar a doua la 19 km. Mențiunea lor în plugușor are, fără îndoială, o semnificație socială.

Încă înainte de 1848, la Cuca-Măcăi documentele semnalează mișcări țărănești. Furați, prin sentințe judecătorești, de către moșierul Ion Vărzaru, plugarii locului s-au împotrivit dîrz ori de cîte ori s-a încercat încălcarea imașului și a micilor lor loturi. Astfel, în 1867, bătrînul moșier Vărzaru, profitînd de trecerea ce o avea în capitala județului și în capitala țării, ca rudă apropiată cu prefectul liberal de Argeș, a încercat să nesocotească drepturile stipulate țăranilor prin reforma din 1864, fapt pentru care a găsit momentul prielnic să întrebuințeze samavolnic organele de stat, pe subprefect și pe magistrați, pentru ca, prin surprindere, simulînd verificarea unor măsurători, să cotropească țarinele moșnenilor.

Țăranii din Cuca-Măcăi s-au opus cu forța jafului, au rupt lanțurile inginerului hotarnic, au pus pe goană pe reprezentanții administrației și forțele publice, făcînd inoperantă acțiunea samavolnică și consfințirea ei juridică. Moșierul Vărzaru, în această situație, și-a vîndut pămînturile de la Cuca-Măcăi altui proprietar și mai hrăpăreț, Dimitrie Haciulea.

În 20-21 septembrie 1869, Haciulea, sprijinit de judecătorul G. Protopopescu, de portărelul din Pitești, de inginerul Marianovici și de formații jandarmerești, a încercat, la rîndul lui, aceeași încălcare de pămînturi. Riposta țărănească a fost promptă. Moșnenii, pălmașii, lăcătușul locului, învățătorul Ion Teodorescu din Cuca, preoții de acolo, primarii și notarul au dat buzna peste cei ce voiau să le fure pămînturile, au rupt lanțurile de măsurătoare și, înarmați cu cozi de sape, cu furci, pari au pus pe goană vîrfurile administrației, pe proprietari și chiar pe dorobanți.

Forțele militare concentrate în zilele următoare la Cuca-Măcăi au trecut la acțiuni violente, degenerînd în atrocități. Aceste vandalisme ordonate de moșieri și de autoritățile locale au indignat opinia publică. Cu înflăcărare, B. P. Hasdeu a luat apărarea țăranilor în ziarul „Traian“. În fruntea numărului 71, din 21 octombrie 1869, el reproducea următoarea corespondență din „Românul“ lui C. A. Rosetti:

„Mergînd la casa lui Ion Radu Miulescu, ce era lîngă drum, d. prefect și d. procuror au stat cu căruțele în drum, èră d. subprefect Zarafescu, cu d. Dimitrie Haciulea, au mers în casă cu mulțime de gèndarmi, au pus mîna pe soția numitului și-a bătut-o.

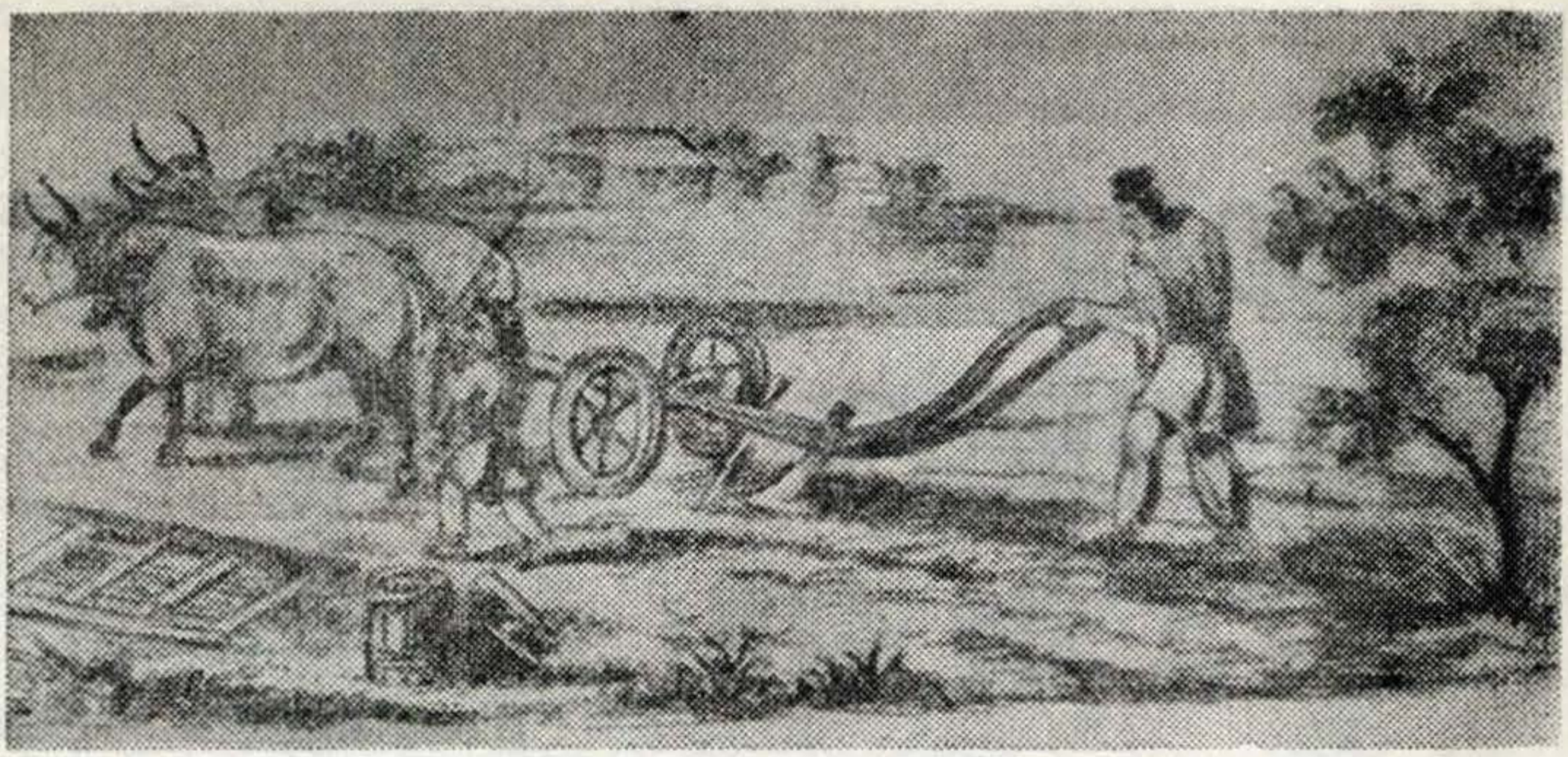

Imagini din viața satului în preajma reformei lui Al. Ioan Cuza : țăran la arat...

Și găsind d. subprefect zece galbeni și cinci napoleoni într-un ciorap și ciorapu în imineu, pus pe o poliță, soția lui Ion Radu a pus mîna că să nu-i ia banii; ear d. subprefect Zarafescu a început a-i da cu biciul peste ochi și peste burtă. Femeia, fiind însărcinată, a lepădat copilul și este în grea zacere.

Și s-a spart pivnița și s-a vărsat un butoi cu vin, luîndu-se și 5 găini.

La casa lui Stanciu Gheruşu, adjutorul de primar, tot asemenea prefectul și procurorul au stat în drum; și d. Haciulea cu subprefectul și giandarmii au spart ușa casei, au spart lada ș-au luat 200 galbeni, cisme și tot ce au găsit în casă.

Apoi au spart ușa casei lui Dumitru Rădulescu ș-au luat 22 napoleoni, 13 galbeni, 6 icosari, osebit de pînze ș.c.l. și cînd mama lui a pus mîna pe chimirul cu bani, gèandarmii Lisandru și Matei cu săbiile i-au tăiat mîna, și alții au pus-o jos ș-au jucat cu picioarele pe dînsa și i-au eșit mațele.

Jaful în păsări și în tot a urmat.

Lui Ion Florea i-au luat 2 icosari, 10 găini, 2 curci, o gîscă, două vedre rachiu, 3 vedre vin, 40 oca ceapă și nutrimentul dupe un pogon de loc.

Lui Mihai i s-a vărsat 25 vedre de rachiu de prune și i-au luat 7 găini."

Dar lista pagubelor este mult prea lungă pentru a o reproduce integral. O dureroasă impresie produce menționarea la tot pasul a pustiirii gospodăriilor țăranilor săraci, de la care nu s-au putut jefui decît cele necesare hranei. Iată numai cîteva exemple :

„De la Florea Mutu 10 găini, un cortel nou și 4 baniți porumb.

De la Marin Mihai 3 gîște, 2 găini.

De la Florea Vladu 5 găini și 2 baniți porumb.

De la Ion G. Mausă 7 găini".

În sfîrșit în casa lui Nicolae Florea lăcătușul s-a operat „*ca pretutindeni, prin spargerea ușilor ș-a lăzilor. Aici, pe cînd femeia era legată, gèndarmii guvernului luară 22 găini, 7 curci, 9 gîște și mai multe obiecte și haine*".

M. Kogălniceanu, pe atunci ministru de Interne, a ordonat anchetarea cazului, iar presa de peste hotare a relatat vajnica împotrivire. În Adunarea Deputaților s-au produs interpelări care au vestejit comportarea administrației locale și a organelor represive față de țăranii argeșeni.

Iată textul a două telegrame ale lui Mihai Kogălniceanu adresate prefectului argeșan, din care reiese că nu concepea să se solidarizeze în nici un fel cu subalternul său pe linie administrativă :

„*Esp. 2/11.1869*
Zisu *prefect*
Pitesci

*Pînă mai întei nu se vor cerceta la fața locului plingerile locuitorilor despre maltratările ce au pătimit și urmînd a veni acolo o comisiune nici nu voiesc să aud de aducere în împlinire a unei sentințe care datează de la 1846 *, și pe care, în timp de 23 de ani, nici un guvern n-a socotit de cuviință de a o aduce la împlinire. D. Haciulea dar mai puie-și pofta-n cui. Cum ți-am mai spus, ți-o spun și acum și foarte categoric, nu voesc a me face esecutorul strîmbătăților vechi. D. Haciulea accepte sosirea la putere a unui ministru cumătru cu Dsa. Nici Dta, nici subprefectul, nici un singur jandarm nu va merge în 22 la aducerea întru îm-*

* Moșierul Haciulea invoca această veche sentință, dată în favoarea fostului proprietar, pentru a justifica încălcarea pămînturilor țăranilor.

...și la prășitul porumbului

plinire, care și fără aceasta se va suspenda de ministrul de justiție.

Ministru
KOGĂLNICEANU".

Cealaltă telegramă sună astfel:

„*Exp.7/11 (1869)*
Brătteșcu
Zissu *prefect*
Pitești

Îmi este cu neputință a rosti un singur cuvînt în cestiunea Măcăului, pînă nu voi vedea cercetarea procurorului.

Constat numai un lucru. Cînd mi-ai cerut dorobanți ți i-am dat cu rezervă și pe răspunderea dtale.

Românul *cînd a vorbit despre atrocitățile de la Măcău nu a zis că ele s-au făcut de Dta, ci a zis că ele s-au făcut de dorobanți.*

Cînd te-am întrebat despre aceste, Dta mi-ai răspuns că totul este minciună și nu s-a făcut nici o violență și mi-ai cerut voie de a trage pe calomniatori în judecată [...]

KOGĂLNICEANU".

Prin *Ordonanța de trimitere în judecată* din 19 ianuarie 1870 a judecătorului de instrucție Nicolae Băjescu de la Tribunalul Argeș, au fost trimiși sub stare de arest „pentru rebeliune" un număr de 33 țărani din ambele comune.

Se înțelege că s-a căutat să se ascundă în spatele instrucției judiciare arestările nemotivate, intimidările fără nume, bătăile „la spate", schingiuirile și tot felul de alte șicane din timpul „procesului rebeliunii" locuitorilor din Cuca-Măcăi. Astfel, în actul amintit mai sus se imputa arestaților că „*s-au opus prin forță contra autorității administrative și judiciare*", că „*îndemnînd și agitînd pe obștea celor alți locuitori a se împotrivi cu forța și [...] năvălind unii dintr-înșii asupra lanțului D. Inginer i l-au rupt și alții cu ciomege și pari în mîini ce scosese de la un gard au început a lovi pe dorobanții ce însoțea pe D. Sub-Prefect, rănind pe trei dintr-înșii*".

Totuși, din pricina protestelor opiniei publice, Consiliul de Miniștri a fost nevoit să dispună o anchetă militară. Pe linia acestei anchete, raportul colonelului Cornescu, comandantul diviziei din care au fost luați dorobanții trimiși la Cuca-Măcăi, a relevat unele fapte, demonstrînd ingerințele îndurate de țărani, vandalismul forțelor militare. Ca o concluzie a raportului, se arată că „*pentru cele petrecute în comuna Cuca-Măcăi [...] responsabilitatea nu cade decît asupra oficerilor care comandau și autorității administrative, din a cărei inițiativă s-au ocasionat acelle desordini*". Represaliile, constînd în jaf și bătăi, deși „*ordonate de administrație*", erau „*oprite de disciplină și chiar nefolositoare, căci în acel timp comuna nu era în revoltă, ci era mai aproape pustie*".

De teamă ca alte mase de plugari din Argeș să nu se răscoale și, înarmate, să se îndrepte spre Pitești, înconjurînd pretoriul, Curtea de Casație din București, la cererea insistentă a prefectului și a judecătorului de instrucție, a strămutat, la mijlocul anului 1870, procesul la Cîmpulung-Muscel, spre disperarea arestaților. După cîteva amînări de termene, completul de jurați musceleni, format în mare parte din țărani și tîrgoveți de margine, mulți dintre aceștia din urmă și ei de obîrșie sătească, a pronunțat, în sfîrșit, achitarea moșnenilor revoltați de la Cuca-Măcăi.

Așa vă place istoria

DIN CULISELE CARTIERULUI GENERAL FRANCEZ

A fost vinovat generalul Gamelin?

GENERAL ANDRÉ BEAUFRE

In memoriile de față, un participant activ la al doilea război mondial, martor al evenimentelor tragice pentru Franța din primăvara anului 1940, subliniază efectul nefast pe care l-a avut demoralizarea comandanților și ostașilor tocmai cînd primele divizii PANZER ar fi putut fi oprite.

În dimineața zilei de 10 mai (1940 — **n.r.**), am fost trezit de exploziile bombelor. Faza războiului de așteptare se încheiase, avea să înceapă bătălia *.

Doumenc m-a trimis de îndată la Vincennes, pe lîngă generalul Gamelin (comandant suprem al forțelor franco-britanice — **n.r.**). Am sosit acolo la ora 6,30, în momentul în care s-a dat ordinul de expediere a trupelor noastre în Belgia. Gamelin fredona, plimbîndu-se pe culoarul cazematei, cu un aer marțial și satisfăcut, pe care nu i-l văzusem niciodată.

O catastrofă imaginară...

Armatele s-au pus în mișcare, conform unui orar judicios, și au fost întîmpinate cu mult entuziasm în Belgia. Dar au început să sosească știri din ce în ce mai proaste. Situația în Olanda era critică. Pa-

* Vezi Charles de Gaulle: **Așa a început lupta**, „Magazin istoric", anul I, nr. 4/1967.

raşutiştii şi Coloana a cincea * semănau dezordine la Haga. La 11 mai, un detaşament german a ocupat podul de la Moerdijk, izolînd Olanda de orice eventual ajutor. Mai gravă era situaţia pe frontul belgienilor, care trebuiau să reziste pe canalul Albert, pînă la instalarea noastră pe rîul Dyle. Or, ei se retrăgeau cu o viteză înfricoşătoare. Se vorbea chiar de abandonarea canalului Albert. Mai aveam oare timp să formăm frontul nostru înainte de venirea inamicului ?

Alt motiv de îngrijorare : la stînga armatei engleze, armata lui Giraud înainta prea repede, în timp ce în centru armata lui Blanchard era în întîrziere. Dar totul părea remediabil. La 12 mai, armatele noastre erau pe linia fixată, unde au avut însă surpriza de a nu găsi obstacolele antitanc pe care belgienii ar fi trebuit să le instaleze. Se credea că luptele vor avea loc a doua zi pe veşnicul cîmp de bătălie Waterloo-Charleroi. Preliminariile erau încheiate, partida începea cu adevărat.

În ziua de 13, avioanele de recunoaştere au descoperit că efortul german nu se desfăşura în Belgia, ci pe axa Luxemburg-Mézières.

Această direcţie a loviturii principale a fost apreciată ca fiindu-ne favorabilă, inamicul angajîndu-se într-o regiune care forma un fel de intrînd între Meusa şi linia Maginot, de unde germanii nu mai puteau ieşi cu uşurinţă. Încrederea în valoarea defensivă a poziţiilor noastre era atît de mare, încît două divizii de rezervişti au fost trimise la Sedan.

Seara, tîrziu, m-a trezit din somn telefonul generalului Georges (comandant al frontului de nord-est — **n.r.**) :

— Rugaţi-l pe generalul Doumenc să vină imediat !

Peste o oră am sosit la castelul de la Ferté-sous-Jouarre, unde era instalat cartierul general al comandantului. Salonul servea ca sală a hărţilor. Clădirea era cufundată în întuneric, cu excepţia acestei camere, luminată parţial. Atmosferă de familie care veghează la catafalcul unui mort. Generalul Georges, palid, s-a sculat brusc şi a venit în întîmpinarea lui Doumenc.

— Frontul nostru a fost străpuns la Sedan !

S-a prăbuşit într-un fotoliu, nemaiputîndu-şi stăpîni plînsul. A fost primul om pe care l-am văzut plîngînd în această bătălie. În cele din urmă a explicat : după un bombardament aerian, cele două divizii de rezervişti lăsaseră inamicului cale liberă. Blindatele germane au străpuns linia noastră şi au ajuns la Bulson.

În faţa hărţii, Doumenc încercă o manevră : trebuia închisă breşa. Dispunea de trei divizii de tancuri, întreaga noastră rezervă de blindate. Divizia 1 tancuri se afla în Belgia, în drum spre regiunea Charleroi. Ea avea să contraatace dinspre nord spre sud. Divizia 3 se afla la sud de Sedan. Ea avea să contraatace dinspre sud spre nord. Divizia 2 tancuri, îndreptată spre rîul Dyle, putea contraataca dinspre vest spre est. Astfel, cele 600 tancuri ale celor trei divizii urmau să-i închidă pe germani ca într-o pungă, obligîndu-i să se retragă de cealaltă parte a Mosellei.

...şi efectele ei

Realitatea faptelor, aşa cum o cunoaştem astăzi, nu seamănă cîtuşi de puţin cu cea înfăţişată de generalul Georges...

...În ziua de 13 mai, forţele germane au atacat, într-adevăr, Sedanul şi infanteria lor a traversat Meusa. Trupele noastre au rezistat, în ciuda bombardamentelor. La ora cînd Doumenc lua deciziile amintite, linia noastră nu fusese străpunsă. Dar spre seară, Corpul de armată — care lupta alături de cele două divizii de rezervişti — primi vestea că frontul fusese rupt, ceea ce era inexact. Comandantul artileriei, care avea să se sinucidă chiar în ziua aceea, telefonă personal tuturor unităţilor, ordonîndu-le să distrugă armamentul şi să se retragă, stîrnind panică. Cîteva tancuri franceze, deplasate în cursul nopţii spre Bulson, au fost luate de fugari drept care blindate germane. Zvonul a fost imediat transmis la Marele cartier general, iar la ora cînd toate tancurile germane se aflau încă la est de Mosella generalul Georges avea moralul zdrobit.

Prăbuşirea lui avea mai multe cauze. Întîi, sănătatea ; apoi, trebuie ţinut seamă de şocul surprizei : tactica noastră se baza pe încrederea în defensivă — şi iată că, de la primul şoc, poziţiile ne erau sfărîmate.

În sfîrşit, de trei zile, afluxul de ştiri şi informaţii ţinea toată lumea cu sufletul la gură. De trei zile, toate ştirile erau proaste. Cînd a sosit o ştire catastrofală, nimeni nu s-a îndoit de veridicitatea ei.

Aşadar, în seara de 13 mai, armata franceză era practic intactă, dar comandamentul ei — demoralizat.

...Divizia 3 blindate urma să declanşeze contraatacul spre Sedan. Aşteptam veşti : coşmarul a reînceput. Contraatacul a fost amînat pentru ora 16. Între timp, aflasem că armata generalului Corap, care trebuia să reziste pe rîul Mosella, fusese înfrîntă. Contraatacul de la Sedan a fost din nou amînat. Orele treceau, iar noi simţeam cum situaţia devenea din ce în ce mai gravă.

---

* **Coloana a cincea** — termen folosit din vremea războiului civil din Spania (1936-1939), pentru a desemna organizaţiile care sprijineau influenţa Germaniei naziste finanţate de Berlin.

Germanii au trecut Mosella și armata lui Corap s-a fărîmițat cu o uimitoare ușurință. Nici o mirare : armata lui Corap se mișca greu din cauza numărului mic de șosele. Avangărzile sale au atins Mosella la ora stabilită, dar restul efectivelor rămăsese în urmă. Apariția tancurilor și a bombardierelor germane i-au silit pe ai noștri să se retragă. Întregul corp de armată s-a demoralizat, înainte de a începe lupta. Breșa devenise realitate și avea o asemenea amploare, încît catastrofa era iminentă. Era 14 mai, bătălia nu începuse decît de patru zile...

La 15 mai, au fost stabilite măsuri energice ; generalului Corap i s-a luat comanda.

Un tort cu fructe glasate

Din nefericire, sorții s-au încăpățînat : nici o veste de la cele trei divizii de tancuri. Puternicul contraatac proiectat a murit înainte de a se naște...

La 15 mai, germanii erau la Vervins. Nimic nu mai apăra Parisul și nu dispuneam de nici o rezervă. Bătălia părea iremediabil pierdută.

La 16 mai, situația s-a înrăutățit. Blindatele germane au atins Laon. Cu viteza cu care înaintau, aveau să fie la Paris peste două zile.

La 17 mai, lovitură de teatru : blindatele germane au ocolit Parisul, îndreptîndu-se spre vest.

La 18 mai, am încercat să oprim inamicul între Aisne și Maubeuge, în timp ce o divizie blindată, sub comanda colonelului de Gaulle, a contraatacat dinspre sud.

Dar, la 19 mai a fost amenințat orașul Amiens. Situația trupelor noastre, care rezistau eroic în Belgia, era extrem de periclitată și nu puteam privi, fără a reacționa, tentativa germanilor de a le izola de restul forțelor franceze. Generalul Doumenc, care făcea naveta între Gamelin și Georges, a socotit necesar ca Gamelin să intervină direct.

— Mă duc să-l caut !, mi-a spus.

De îndată ce a intrat în salonul mare, Gamelin a anunțat, calm și grav, noile sale directive. A început într-un fel curios : „Fără a dori să intervin în conducerea bătăliei"... A recomandat retragerea armatelor din nord, inclusiv a celor belgiene și britanice, la sud de rîul Somme. Decizia era necesară, dar tardivă.

Apoi ne-am așezat la masă. Gamelin era la fel de calm și indiferent. Dejunul mi-a lăsat o amintire groaznică. Bucătarul, demoralizat și el de înfrîngere, a vrut să-și dovedească patriotismul pregătind un adevărat banchet de nuntă. Dar generalul Georges era palid și abătut, colaboratorii săi — morți de oboseală și neliniștiți, așa încît atmosfera semăna cu cea de la praznicele de înmormîntare. Numai Gamelin, informat că guvernul avea să-l înlocuiască, brava, străduindu-se să găsească subiecte de conversație și chiar să glumească. Vorbele lui sunau fals. În cele din urmă, a sosit desertul : un tort imens, acoperit cu fructe glasate. Era grotesc și patetic. Aș fi vrut să mi se prăbușească tavanul în cap... Gamelin a mîncat cu poftă, și-a băut cafeaua și a plecat, la fel de imperturbabil, salutat pe peron de o gardă de onoare. Nu l-am mai revăzut niciodată...

Trăiam în plină dramă. Aveau oare armatele din nord timpul necesar pentru a se retrage ? Toată atenția noastră s-a concentrat asupra pumnului blindat al Wehrmachtului, care înainta în direcția mării, cu ritmul egal al unui tren. Cu toate că armatele noastre primiseră ordin să reziste cu orice preț, „pînă la moarte", înaintarea germanilor nu a fost nici măcar încetinită. Și doar avangărzile germane nu erau formate decît din cîteva zeci de tancuri și de camioane, însoțite de motocicliști. Totuși, orice rezistență se prăbușea în calea lor. Un val de groază, răspîndit de refugiați și de soldații în debandadă, preceda inamicul. Două tunuri și o sută de oameni hotărîți izbuteau, ici și colo, să-l țină în loc cîte o jumătate de zi ; de fapt, nicăieri nu i s-a opus o luptă adevărată, și aceasta mai mult din pricina unor factori morali, decît a unor realități materiale. Parisul era deocamdată cruțat, dar armatele noastre din nord erau izolate de grosul forțelor aliate.

„Foarfecele" nu tale gîtul

În seara zilei de 19 mai, generalul Weygand l-a înlocuit pe generalul Gamelin. Niciodată o moștenire nu a fost mai catastrofală.

Scund și slab, Weygand părea tînăr, cu toate că trecuse de șaptezeci de ani. Elegant, îngrijit, amabil, deși uneori tăios și ironic, era înzestrat cu o mare energie interioară, însoțită de o suplețe fizică uimitoare.

Armatele noastre fuseseră despicate în mijloc, dar blindatele germane, care avansau spre Abbeville, se depărtaseră la cîteva zile de marș distanță de grosul trupelor. După expresia lui Churchill, într-o scrisoare către Weygand, „animalul își scosese capul afară din carapace". „Gîtul" era alcătuit doar din cîteva divizii. N-ar fi fost oare cu putință să se unească cele două jumătăți ale armatelor noastre, tăind acest gît subțire și încercuind astfel forțele blindate ale inamicului, care încercau să învăluie flancul nostru stîng ?

Weygand s-a raliat numaidecît la ideea atacului „în foarfece". La 20 mai, i-a telefonat generalului Billote, (comandantul Grupului de armate nord — n.r.) pentru

a-i spune că trebuia să ne batem „ca dulăii“ și să-i ceară să atace în direcția sud.

La 22 mai, o rază de speranță. Grupul de armate nord se deplasase spre sud, luînd orașele Arras și Cambrai. Germanii continuau să înainteze spre vest : „gîtul“ se subția, măsurînd abia 60 km, și putea fi tăiat într-o singură zi de luptă, dacă cele două flancuri ar fi acționat în mod coordonat. Eram oare salvați ?

Din păcate, generalul Billote murise într-un accident de mașină, la 21 mai. Succesorul său avea moralul zdruncinat de luptele purtate în ultimele douăsprezece zile. Moartea lui Billote ne-a lipsit de singurul comandant capabil să ducă la bun sfîrșit manevra dificilă de care depindea salvarea noastră. Armatele din nord aveau să se apere eroic, dar divizate și incapabile să înfrîngă inamicul.

La 22 mai, a început mișcarea comandată de Weygand. Dîndu-și seama de efectul morții lui Billote asupra armatei, la 24 mai Weygand a trimis un ordin imperativ :

„...Coordonați în mod riguros acțiunile aliaților și dați ordine scrise. Salvarea stă în continuarea operațiunii în direcția sud... Mă bizui pe hotărîrea neclintită a tuturor“.

Dar la statul major al Grupului de armate nord nimeni nu mai credea în posibilitatea unei restabiliri a situației. Atacul spre sud părea o tentativă inutilă. Înainte de sosirea ordinului lui Weygand, se aflase că britanicii se retrăseseră, părăsind Arrasul, și că se gîndeau la înapoierea în Anglia. Această ultimă lovitură a sfărîmat cele din urmă resorturi ale voinței generalilor francezi, care au oprit atacurile spre sud. Operația de „tăiere a gîtului“ a eșuat.

Amintirile mele din această perioadă nefastă sînt constituite din episoade și imagini dezolante.

O veste proastă pe minut

La 7 iunie, m-am dus cu Doumenc la statul major al Armatei 7. Pe drum, am asistat la o luptă aeriană, în cursul căreia un avion de vînătoare al inamicului a desființat un bimotor francez, greoi și încet, care s-a prăbușit în flăcări. La sediul statului major, deasupra căruia zburau alte avioane inamice, toți ofițerii ieșiseră pe străzi, trăgînd cu carabinele, cu un fel de furie amestecată cu resemnare.

După ce germanii au străpuns pozițiile noastre, înaintînd spre Rouen și Soissons, la 8 iunie s-a dat ordin de retragere spre Paris.

La statul major al lui Georges, atmosfera devenise insuportabilă. Telefonul aducea știri proaste, în ritm de una pe minut. Ofițerul de serviciu repeta grav : „Ați fost depășiți pe stînga ? Aha, veți fi încercuiți ! Bine, notez !“ Cei de față tăceau, cufundați în fotoliile lor.

...Weygand m-a luat cu el la Paris, unde a avut o ultimă întrevedere cu primul ministru Reynaud, căruia i-a înmînat următoarea notă :

„Evenimentele din ultimele două zile de luptă mă obligă, domnule președinte al Consiliului, să vă previn că ruptura definitivă a liniilor noastre de apărare poate surveni dintr-o clipă în alta. Într-o asemenea eventualitate, armatele noastre vor continua să se bată pînă ce își vor epuiza munițiile și forțele, dar descompunerea lor nu va mai fi decît o chestiune de timp“.

Nota, deși foarte gravă, nu redă tragedia situației ; guvernul păstra iluzii neîntemeiate.

La Paris, am aflat că Italia se hotărîse să intre în război. În timp ce luam dejunul la popota ofițerilor, aparatul de radio a transmis o emisiune din Roma : discursuri, urlet de mulțimi, „Giovinezza“ (imnul fascist — **n.r.**).

...Weygand s-a întors nervos de la întrevederea sa cu Reynaud.

La Briare, unde ne-am retras, cartierul general a fost instalat în castelul Muguet,

care, în memoria mea se asociază cu două episoade. Primul se referă la de Gaulle, devenit de cîteva zile subsecretar de stat la Ministerul de Război. Sarcina mea era să-l țin la curent cu evoluția operațiunilor. Din nefericire, știrile pe care i le transmiteam telefonic erau înspăimîntătoare și, ca noi toți, generalul suferea groaznic, reacționînd la informările mele ca și cum eu aș fi fost vinovatul. Într-o zi, am raportat că germanii făcuseră o nouă breșă în liniile noastre.

— Nu aveți voie să spuneți asta !, mi-a ripostat el, sever.

Cea de-a doua amintire este legată de ultima reuniune a Consiliului suprem franco-britanic *. Erau prezenți din partea

Angliei : Churchill, Eden, Sir Alan Brooke (comandantul Corpului expediționar britanic) și generalul Spears (specialist în problemele franceze) ; din partea Franței : Paul Reynaud, mareșalul Pétain, Weygand, amiralul Darlan (comandant al forțelor navale franceze între 1939-1940), Vuillemin (comandant al forțelor aeriene france e în 1939-1940), Doumenc, de Gaulle. Reuniunea trebuia să se țină seara, după cină.

Înainte de masă, Paul Reynaud, frînt de oboseală și la capătul nervilor, umbla de-a lungul și de-a latul salonului. Pétain era de un calm olimpian, Darlan — masiv și reținut. Eden mi-a produs o impresie de fragilitate. Churchill, foarte dinamic, ca de obicei, trona, tolănit într-un fotoliu.

Drum liber spre Paris

Reuniunea a avut loc în sala de mese. Subiectele de discuție erau numeroase, problema cea mai arzătoare fiind obținerea unui ajutor mai substanțial din partea englezilor, mai ales în domeniul aerian. Churchill a oferit o divizie de infanterie, făcînd aluzii la viitorul ajutor american și arătînd, cu multă sinceritate, că nu putea dispersa aviația engleză, instrument esențial pentru apărarea insulelor britanice.

Weygand a vorbit despre gravitatea situației. Dacă pe frontul din Alpi rezistam italienilor, în schimb acolo unde atacau germanii operațiunile mergeau tot mai rău. La nord și vest de Paris, forțele noastre — în afara celor împinse spre mare — se degajaseră, dar pierzînd mult material. Ofensiva germană rupsese liniile noastre din Champagne, și progresa în direcția munților Jura. Apăruse pericolul unei încercuiri a grupului nostru de armate aflat pe linia Maginot.

În bătălia din nord pierdusem 35 divizii, lupta pe Somme, uzase 20-25 divizii. Nu mai rămăseseră decît aproximativ 40 divizii pe tot frontul. Singura soluție era retragerea generală — așa cum se hotărîse în cursul dimineții — cu aprobarea guvernului.

Churchill a încercat să diminueze aspectele nefaste ale situației. Apoi a declarat cu gravitate că, dacă Franța renunța la luptă, el, Churchill, și Marea Britanie vor continua războiul fără nici o șovăire.

Reuniunea s-a încheiat fără alte hotărîri. Churchill n-a acceptat, dar nici nu a respins, ideea unei capitulări a Franței, care, de altfel, nu fusese prezentată de către partea franceză decît ca o eventualitate.

Primul ministru britanic s-a dus tîrziu la culcare. Pe noptiera lui a fost pusă o sticlă de coniac. A doua zi era goală.

La 12 iunie, Marele cartier general a dat ordin de retragere generală, ceea ce însemna abandonarea liniei Maginot. Parisul fusese declarat oraș deschis, pentru a se evita distrugerea lui Generalul Dentz a fost trimis acolo, în întîmpinarea germanilor.

* Vezi Anthony Eden, **Memorii**, „Magazin istoric", nr. 5/1971.

10 mai-22 iunie 1940

PE FRONTUL DE VEST NIMIC VECHI

MICRODOCUMENTAR

În dimineața de 10 mai 1940, Germania nazistă a declanșat atacul pe frontul de Vest, invadînd Franța și trei state neutre — Belgia, Olanda și Luxemburg. În 44 zile, Wehrmachtul a zdrobit forțele aliate care-i stăteau împotrivă (inclusiv trupele britanice trimise pe frontul de Vest în ajutorul Franței). La 22 iunie, Franța a acceptat condițiile impuse de Hitler, semnînd armistițiul.

Așa cum avea să declare generalul nazist Guderian în memoriile sale, în zorii zilei de 10 mai, cînd trupele lui și ale lui Rommel pătrundeau în Belgia și Luxemburg spre a-și croi drum către Canalul Mînecii, „în afară de Hitler, Manstein și cu mine, nimeni nu credea în succesul acestei operații".

Multe au fost cauzele înfrîngerii suferite de aliați. Generalul de Gaulle atrăsese în repetate rînduri atenția asupra defecțiunilor fortificațiilor franceze, asupra tacticii de luptă învechite și asupra nivelului tehnic depășit al mașinii de război franceze.

Iată cîteva elemente privind raportul de forțe în momentul declanșării atacului hitlerist :

Linii fortificate principale

Franța. Construită cu începere din 1929, din inițiativa ministrului de Război, de la care a împrumutat numele, **Linia Maginot** se întindea de la St. Louis-Bâle, pînă la Longuyon, protejînd granițele Franței cu Germania și ducatul de Luxemburg. Fortificațiile subterane, cazematele de beton, rețeaua electrică de transport, aparatura de reglare automată a tirului etc. fuseseră realizate conform cerințelor tehnicii celei mai moderne.

De la Longuyon pînă la coasta Canalului Mînecii urma frontiera cu Belgia, a cărei apărare era mult mai slabă. Ea se baza pe lucrări improvizate, a căror construcție începuse după 1 septembrie 1939. În imediata vecinătate a Liniei Maginot, regiunea Ardenilor — un codru imens, acoperind un teren accidentat — era socotită de francezi ca impenetrabilă.

Germania. Denumit de naziști **Westwall** („Zidul de la Apus") și de aliați **Linia Siegfried,** sistemul de fortificații al Germaniei se întindea de-a lungul frontierei cu Franța, Luxemburg și Belgia. Construcția sa a început în 1936.

Belgia. Principala linie fortificată o forma **Canalul Albert,** între Liège și Anvers, în spatele frontierei cu Olanda. La sud de Liège, oraș apărat de forturi ma-

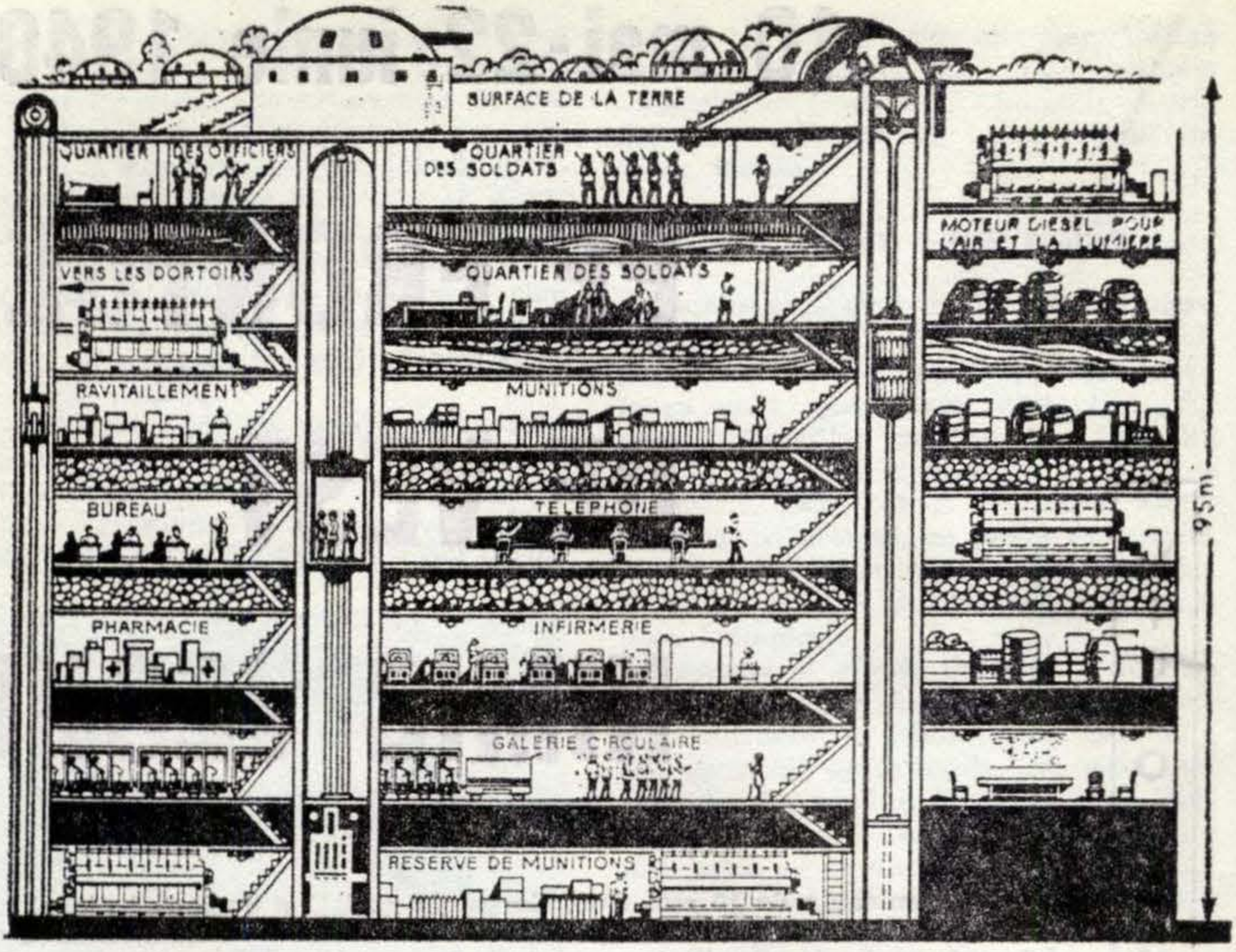

„Secțiune" verticală printr-o fortificație a Liniei Maginot

sive, linia de construcții defensive mergea spre vest, pînă la Namur, apoi cobora spre sud, pînă la frontiera cu Franța. Un al doilea sistem, **Linia Dyle,** pe rîul cu același nume, se întîlnea cu prima linie la Namur și Anvers. La nord de Liège, se afla **Eben-Emael** formidabil complex de cazemate, tranșee betonate și tunuri blindate, despre care se spunea că este cea mai puternică fortăreață din lume.

Olanda. Cel mai important sistem defensiv îl forma **Linia Grebbe,** continuată la sud de **Linia Peel-Raam.** Ambele urmau traseul aproape vertical al frontierei cu Germania, la o distanță de cca 30 km în interiorul țării. O altă linie defensivă, și mai la vest, apăra așa-numita **Fortăreață a Olandei,** de fapt inima țării, cu cele trei orașe principale — Haga, Amsterdam și Rotterdam.

Dispozitivul trupelor

GERMANII (de la nord spre sud) :

Grupul de armate B (comandant : generalul von Bock)
— Armata 6 (von Reichenau)
— Armata 18 (Küchler).
În total : 29,5 divizii, dintre care 3 blindate și o escadră de avioane, **Luftflotte 2** (von Kesselring)

Grupul de armate A (comandant : generalul von Rundstedt)
— Armata 4 (von Kluge)
— Armata 12 (von Busch)
— Armata 16 (List)
— Grupul de blindate (von Kleist).
În total : 45,5 divizii, dintre care 7 blindate și **Luftflotte 3** (Sperrle)

Grupul de armate C (comandant : generalul von Leeb)
— Armata 1 (von Witzleben)
— Armata 7 (Dollmann)
În total : 19 divizii.
Rezerve : 42 divizii

ALIAȚII (de la nord spre sud) :

Frontul de nord-est (comandant : generalul Georges)
— Armata 7 (Giraud) — 7 divizii, dintre care 1 mecanizată
— B.E.F.*(Gort) — 9 divizii de infanterie
— Grupul de armate 1 (Billotte) — armatele 1 (Blanchard), 9(Corap), 2(Huntziger).
În total 23 divizii, dintre care 5 motorizate ușoare și 4 de cavalerie.

* **British Expeditionary Force = Corpul expeditionar britanic.**

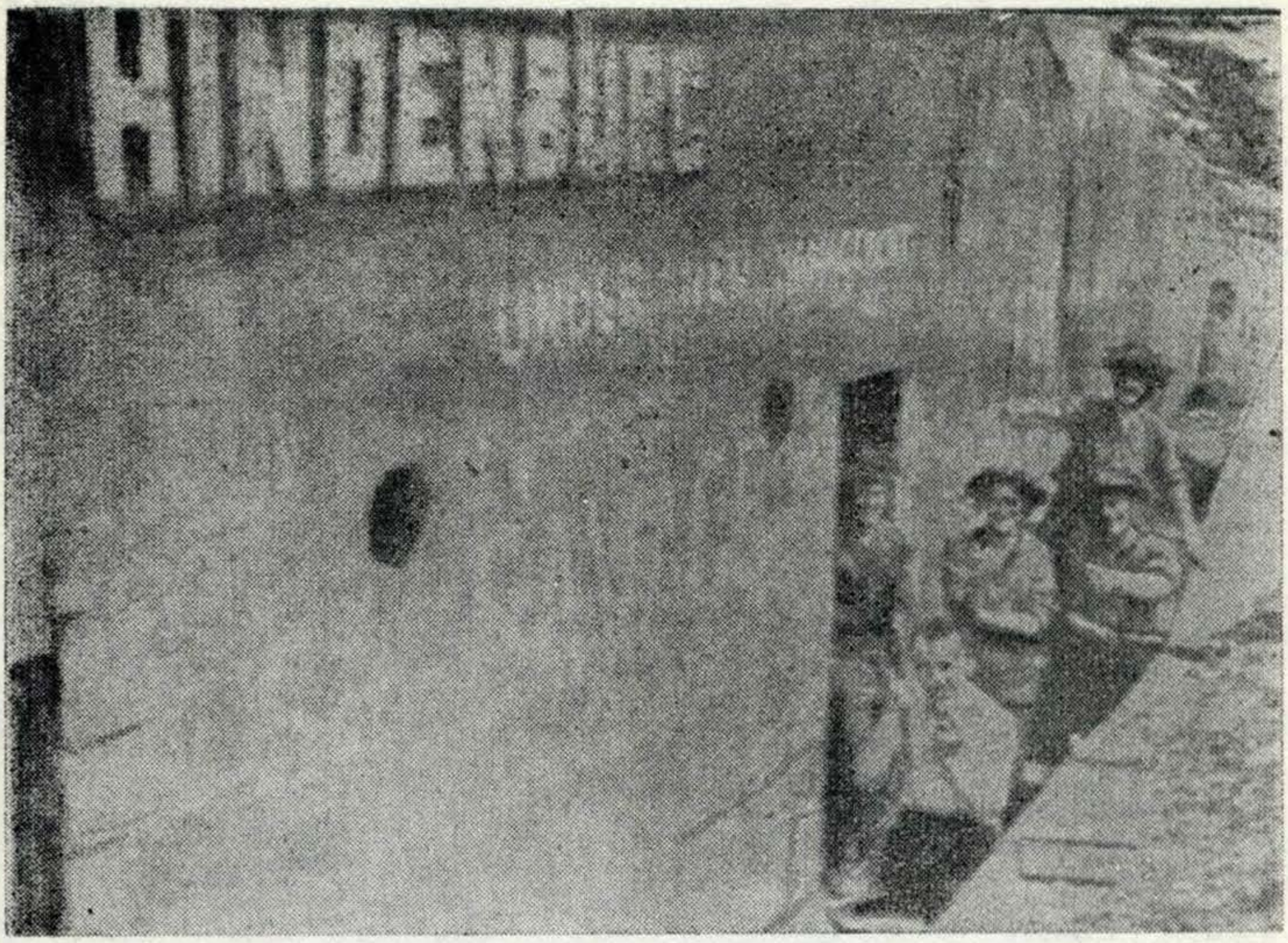

Linia Siegfried *şi-a vădit şubrezenia în primăvara anului 1945, cînd trupele aliate au străpuns-o cu uşurinţă*

— Grupul de armate 2 (Prételat) — armatele 3 (Condé), 4 (Requin), 5 (Bourret), 8 (Garchery).

În total 43 divizii, plus 1 divizie britanică.

Rezerve : 23 divizii.

Comandantul suprem al armatei franceze de pe frontul de Vest, generalul Gamelin, îşi avea cartierul general la Vincennes, suburbie a Parisului. Georges îl avea pe al său în localitatea La Ferté-sous-Jouarre (65 km de Capitală). Exista un singur stat-major, care aparţinea atît lui Gamelin, cît şi lui Georges, aflîndu-se cam la jumătatea drumului între ei. Generalul Doumenc, şeful statului major, îşi irosea timpul făcînd naveta între cei doi comandanţi, fără a mai vorbi de generalul Vuillemin, şeful aviaţiei militare, care-şi stabilise cartierul general la Coulommiers, tot la circa 60 km de Paris.

Lordul Gort, comandantul B.E.F., era nominal în subordinea lui Georges. În realitate, el dispunea de o autonomie aproape deplină, deoarece nu exista un comandament unic franco-britanic.

Grupul de armate 2 se afla, în întregimea sa, pe **Linia Maginot,** care înghiţea astfel 43 din cele 105 divizii ale frontului de nord-est.

Grupul de armate 1 avea două sectoare slabe, cu divizii formate din rezervişti instruiţi în pripă şi dotaţi cu o tehnică militară inferioară : Armata 9 (în frunte cu generalul Corap), despre care se considera că e suficient protejată de regiunea Ardenilor, şi Armata 2 (generalul Huntziger), care, aflată, de asemenea, în spatele Ardenilor, făcea legătura între Grupul 1 şi primele cazemate ale **Liniei Maginot.**

BELGIENII

Canalul Albert — 8 divizii

Linia Dyle — 10 divizii

Rezerve : 4 divizii

OLANDEZII

Liniile Grebbe şi Peel-Raam — 8 divizii

Rezerve : 2 divizii

Planurile de luptă

Germania se pregătea încă din octombrie 1939, cînd Hitler a dat dispoziţii pentru întocmirea unui proiect de ofensivă în Vest, sub numele de cod **Fall Gelb** (planul „Galben"). El repeta cunoscuta manevră concepută de von Schlieffen şi aplicată în 1914 : Grupul de armate B urma să atace în nord, descriind un arc de cerc cu concavitatea spre sud, ocupînd zona

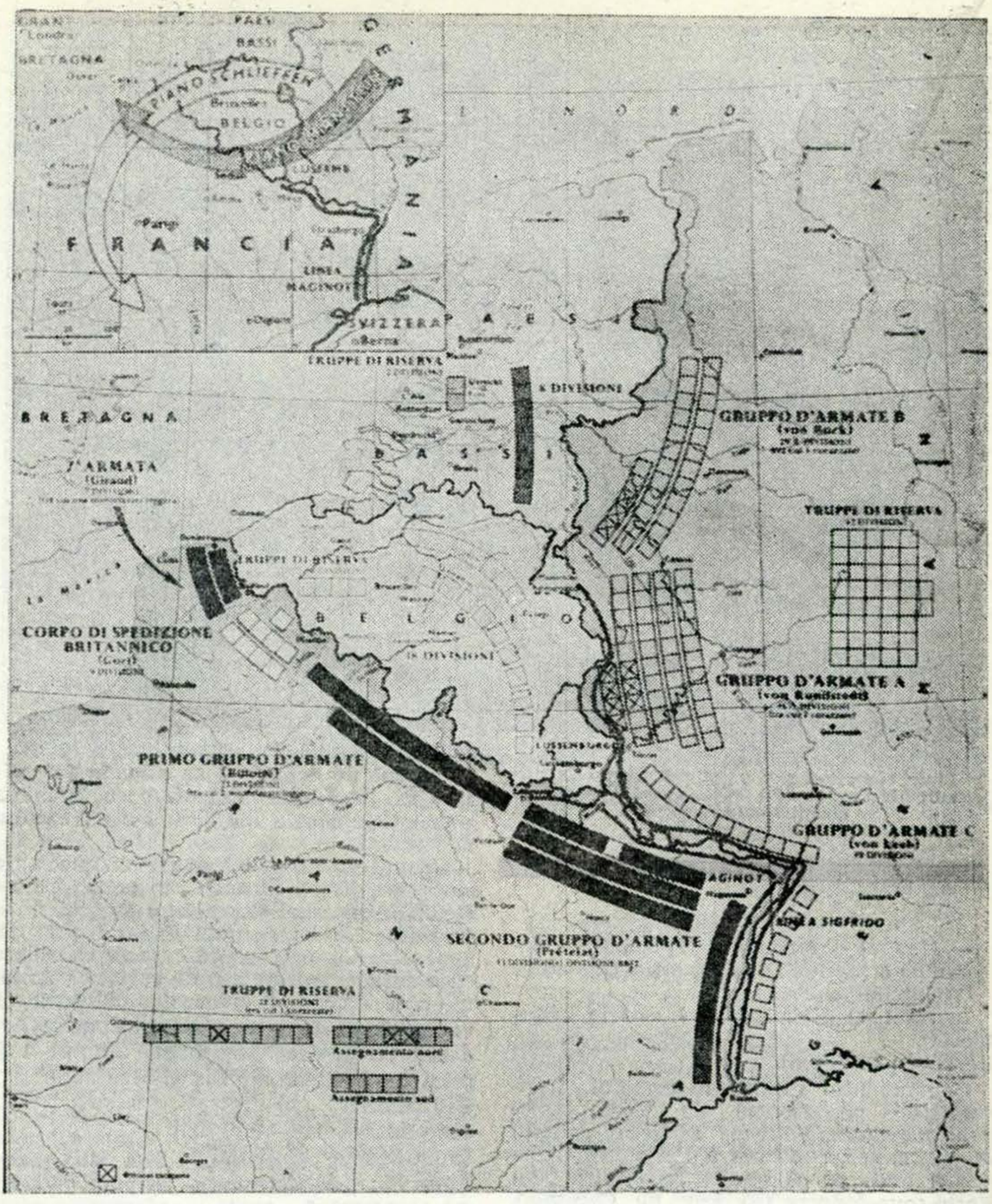

Frontul de Vest la 10 mai 1940, cu dispozitivul de forțe. În colțul de sus, stînga, cele două planuri de ofensivă ale Wehrmachtului : vechiul plan Schlieffen (arcul cu concavitatea în jos) și planul Manstein (cel după care s-a desfășurat efectiv atacul). După Storia della Seconda Guerra Mondiale, *sub redacția lui Angelo Solmi, Milano, 1967, vol. I, pp. 218-219*

Anvers-Bruxelles-Namur și îndreptîndu-se spre mare, pentru a încercui aripa stîngă a aliaților.

În februarie 1940, urmînd sugestia generalului von Manstein, Führerul a adoptat un nou plan : se prevedea un atac al Grupului de armate A, pentru a străpunge linia de apărare aliată între Namur și Sedan în regiunea Ardenilor. Descriind un arc de cerc cu concavitatea spre nord, von Rundstedt trebuia să ajungă la Canalul Mînecii, încercuind armatele 1 și 7 franceze, Corpul expediționar britanic și armatele belgo-olandeze.

Belgia și Olanda, țări neutre, se temeau de un atac din partea hitleriștilor. Planurile lor prevedeau o rezistență cît mai îndelungată, pentru a permite trupelor franco-britanice să le vină în ajutor. Ultima linie de apărare era, pentru olandezi, cea care proteja zona Amsterdam — Haga — Rotterdam. Belgienii prevedeau eventualitatea unei retrageri de pe **Canalul Albert,** pe **Linia Dyle.**

Pentru a nu oferi Reichului pretextul unei agresiuni, Belgia și Olanda nu și-au coordonat planurile cu cele ale aliaților, nu le-au adus la cunoștință caracteristicile liniilor de apărare, nu au stabilit o repartiție organizată a sectoarelor de luptă.

Anglia și Franța, care credeau și ele că va fi reeditat planul Schlieffen, intenționau să dea ordin de înaintare Armatei 7, care trebuia să ajungă pînă la latura sudică a **Fortăreței Olandei,** precum și armatelor 1, 9 și B.E.F., care urmau să ajute apărarea belgiană pe **Linia Dyle** și pe Mosella. Pivotul acestei ample mișcări spre est îl constituia Armata 9.

Desfășurarea campaniei

10. V. 1940. La ora 1,30 a.m., **Luftwaffe** mineză apele olandeze și britanice, executînd apoi numeroase bombardamente asupra Olandei, Belgiei și Luxemburgului. Parașutiști germani, ajutați de agenții Coloanei a cincea, ocupă puncte cheie în apropiere de Haga și Rotterdam, precum și podurile mai importante de pe axa principală a ofensivei, străpungînd deci din prima zi cele două linii de apărare — **Grebbe** și **Fortăreața Olandei.**

În Belgia, 53 avioane sînt distruse pe sol, iar trupele aeropurtate hitleriste ocupă o serie de treceri peste **Canalul Albert** și își crează capete de pod dincolo de această linie, precum și pe malul stîng al Mosellei.

Regiunea Ardenilor este traversată de armatele 4,12 și 16, precum și de Grupul de blindate Kleist.

Franco-britanicii intră în Belgia, ocupîndu-și pozițiile de apărare prevăzute, la nord de Mosella și pe Dyle.

11.V. Surprinsă în marș de trupele naziste, avangarda motorizată a Armatei 7 franceze (Giraud), intrată în Olanda, e nevoită să se retragă, și germanii își continuă invazia. Fortul Eben-Emael capitulează, iar belgienii părăsesc întreaga linie a **Canalului Albert.** În Ardeni, sub presiunea blindatelor lui Kleist, cavaleria franceză se retrage pe malul stîng al Mosellei.

12.V. Belgienii se retrag în mod organizat. Forțele franceze și britanice opun, de asemenea, o dîrză rezistență tancurilor și infanteriei naziste. Comandamentul aliat se resimte totuși de pe urma lipsei de coordonare a acțiunilor.

13. V. Orașul-fortăreață Sedan e atacat de blindatele lui Guderian (din subordinea lui Kleist), care lovesc exact linia de sudură dintre Armata 9 (Corap) și Armata 2 (Huntziger).

Puternic sprijinit de **Luftwaffe,** Guderian, care a străbătut Pădurea Ardenilor, traversează Mosella, prost apărată de o linie incompletă de cazemate. La 40 km nord, lîngă Dinant, Rommel (tot din Grupul Kleist) trece și el fluviul, cucerind un mic cap de pod. Deși un contraatac francez l-ar putea lichida cu ușurință, Corap, neștiind ce să facă cu Divizia 1 blindată, pe care a căpătat-o în ajutor, o imobilizează în așteptarea... infanteriei.

14. V. Circa 200 bombardiere aliate încearcă de cîteva ori să distrugă podul de vase construit de Guderian pe Mosella, dar nu reușesc și pierd 85 avioane. În ajutorul Armatei 2 vine Divizia 3 blindată franceză, dar Huntziger risipește tancurile pe un front de 20 km. Totodată, începe să se retragă spre sud, fără a-l anunța pe vecinul său, Corap, care, la rîndul său, se retrage spre nord, tot fără să comunice nimănui : între armatele 2 și 9 se formează, astfel, în mod spontan, o spărtură largă de 16 km.

15.V. În Belgia, frontul aliat rezistă în general presiunii hitleriste. Dată fiind însă spărtura de la Sedan, Billotte ordonă retragerea trupelor franco-britanice din Belgia, fără să informeze despre aceasta nici pe englezi, nici pe belgieni.

Rommel surprinde lîngă Philippeville Divizia 1 blindată — poate cea mai bună unitate de acest fel a Franței —, care așteaptă zadarnic ordine : în bătălia care urmează, din Divizia 1 nu mai rămîn întregi decît 17 tancuri, dar și germanii suferă pierderi serioase. Noua linie pe care intenționa să se apere Corap, e străpunsă. Lîngă Monthermé alte blindate germane parcurg 60 km la vest de Mosella, căzînd în spatele cartierului general al lui Corap. Armata 9 nu mai există. Spărtura care o desparte de Armata 2 are acum 70 km.

16.V. Primind ordin să părăsească flancul stîng și să coboare spre sud, Armata 7 taie căile de retragere ale belgienilor și englezilor, provocînd un haos indescriptibil. Unitățile sale se dezagregă literalmente pe drum, iar comandantul Giraud e luat prizonier.

Rommel avansează cu încă 80 km și ia 10 000 prizonieri. Guderian, la 90 km vest de Sedan, nimicește Divizia 3 blindată, apoi Divizia 2, ultima care a mai rămas francezilor. În fruntea unei formații de tancuri, improvizată în pripă (șoferii au la activul lor maximum patru ore de instrucție), un ofițer superior francez atacă din flanc pe Guderian, înregistrînd un remarcabil succes : e colonelul de Gaulle. Dar superioritatea numerică și în tehnică militară a germanilor e copleșitoare.

Gamelin telefonează lui Daladier, acum ministru de Război, descriindu-i catastrofa în toată amploarea. „Atacați imediat !" îi

ordonă ministrul. „Să atac ? Cu ce trupe ? Nu mai am rezerve !“ Daladier : „Asta înseamnă că armata franceză este nimicită !“ „Da, asta înseamnă că armata franceză este nimicită“.

17. V. Blindatele germane ajung la 100 km de Paris. Naziștii intră în Bruxelles. Dezastrul aliaților ia proporții uriașe.

18.V. Guderian nu se îndreaptă spre Paris, ci spre Canalul Mînecii. La nord de el, Rommel parcurge un traseu paralel.

19.V. Guderian traversează cîmpia rîului Somme și e din nou atacat de formația de tancuri a lui de Gaulle, care ajunge la 2 km de postul său de comandament : intervin însă bombardierele STUKAS și francezii se retrag. Coridorul blindatelor măsoară acum peste 200 km lungime.

Generalul Weygand (73 ani) înlocuiește pe Gamelin în funcția de comandant suprem al armatei franceze.

20.V. Rommel ajunge la Arras, iar Guderian, după ce ocupă succesiv orașele Amiens și Abbeville, răzbate pînă la litoralul Canalului Mînecii, parcurgînd 106 km într-o zi și un total de 380 km în 11 zile. Armata 1 franceză, Corpul expediționar englez și trupele belgiene sînt încercuite. Jodl notează în jurnalul său : „Führerul e nebun de bucurie“. La Dover, Amiralitatea discută punerea în aplicare a operației **Dynamo** — evacuarea Corpului expediționar britanic din Franța.

21.V. Lordul Gort atacă dinspre nord la Arras, în speranța că va izbuti să taie coridorul blindat, dar francezii nu-i sprijină acțiunea.

24-25 V. Gort nu execută ordinul lui Weygand de a ataca din nou coridorul de blindate și se retrage spre Dunkerque. De data aceasta, francezii sînt cei care atacă de la sud, fără a primi sprijinul englezilor.

5.VI. Francezii, care au pierdut pînă acum 27 divizii de infanterie, aliniază 43 divizii și ultimele lor 40 tancuri pe noul front de 362 km, de-a lungul rîurilor Somme și Aisne, între mare și **Linia Maginot,** căreia i-au rămas 17 divizii.

Grupul de armate B (von Bock) declanșează ofensiva la nord-vest de Paris : e, de fapt, o diversiune, în vederea atacului principal.

7-8.VI. În ciuda unei rezistențe înverșunate, germanii sparg frontul francez, și Rommel traversează rîul Somme și ajunge la malurile Senei.

9.VI. Rundstedt, în fruntea Grupului de armate A, dezlănțuie atacul pe rîul Aisne (flancul drept al Armatei franceze) : aceasta este principala ofensivă germană. Francezii rezistă cu îndîrjire.

10.VI. Pe rîul Aisne, francezii contraatacă și cîștigă teren. Guderian trece totuși apa în cîteva puncte, dar apărătorii îi provoacă mari pierderi. Pe flancul stîng (apusean), germanii continuă însă înaintarea.

Parisul e declarat oraș deschis.

Dîndu-și seama că Franța e iremediabil condamnată, Mussolini îi declară război.

11.VI. Forțele franceze de pe Aisne se retrag pe Marna, din cauza flancului stîng, care a rămas descoperit.

12.VI. Guderian, în fruntea a patru divizii de PANZER sparge frontul francez și pătrunde adînc spre sud-est.

13.VI. Guvernul francez părăsește Parisul, retrăgîndu-se întîi la Tours, apoi la Bordeaux. Înaintarea germană continuă pe ambele flancuri.

14.VI. Naziștii intră în Paris. Direcțiile lor de atac sînt acum : 1) **sud-vest,** spre Loara, pentru a tăia calea de retragere către Bordeaux ; 2) **sud-est,** spre Dijon și Lyon, pentru a ataca pe la spate frontul francez din Alpi ; 3) **est,** spre granița elvețiană, pentru a tăia retragerea de pe **Linia Maginot.** În fața acesteia, Grupul de armate C (von Leeb) dezlănțuie atacul și efectuează două pătrunderi.

În Alpi, șase divizii franceze au în față 32 divizii italiene, dar acestea nu atacă.

15-18. VI. Guderian avansează rapid, ajungînd pînă la frontiera cu Elveția : Corpul 45 de armată francez e nevoit să treacă granița în această țară, unde soldații și ofițerii sînt internați. Trei armate franceze sînt încercuite în Munții Vosgi, unde vor capitula la 22 iunie.

În noaptea de 16 spre 17 iunie, premierul Reynaud, care voia să continue lupta în Africa de Nord, este silit să-și dea demisia, majoritatea miniștrilor săi optînd pentru armistițiu. Pétain devine prim-ministru. La 17 iunie, el adresează poporului un mesaj retransmis de posturile de radio franceze : „Cu profundă tristețe vă anunț că trebuie să încetăm lupta“. Dar naziștii nu vor acorda armistițiul solicitat decît după opt zile, interval în care invadarea țării continuă.

De la Londra, la microfoanele B.B.C.-ului, generalul de Gaulle lansează la 18 iunie 1940 francezilor și francezelor istoricul mesaj care sublinia că înfrîngerea nu este definitivă, că nimic nu este pierdut pentru Franța și că, într-o bună zi, victoria va fi de partea ei : „flacăra rezistenței franceze nu trebuie să se stingă“.

18-25. VI. Deși mesajul lui Pétain a avut un grav efect demoralizator, în numeroase puncte ale Franței rezistența continuă. Dar hitleriștii, după ce reușesc să ocupe Bretania, presează mai departe pe tot frontul, ajungînd în estul Franței, pînă la Grenoble, în centru pînă la Clermont-Ferrand, în vest pînă la Angoulême și în apropiere de Bordeaux.

În Alpi, toate atacurile italiene, declanșate abia cu începere de la 20 iunie, sînt respinse.

Reprezentanții francezi semnează armistițiul la 24 iunie ora 19,10. Ostilitățile încetează la 25 iunie ora 1,35.

MIRCEA CIOBANUL

— un tiran?

ȘTEFAN ANDREESCU

Rareori întîlnim în evul mediu românesc perioade mai încărcate de evenimente dramatice decît cea în care a domnit Mircea Ciobanul. Dar tocmai abundența de conflicte și fapte sîngeroase, desele și bruștele răsturnări de situație sînt de natură să nedumerească pe istoric, să-i îngreuneze efortul de limpezire a semnificațiilor profunde ale acestei domnii zbuciumate. Însuși cuvîntul „domnie", pus la singular, poate părea oarecum impropriu, deoarece Mircea Ciobanul a ocupat

scaunul domnesc al Țării Românești de nu mai puțin de trei ori (1545-1552; 1553-1554; 1558-1559), înlăturarea lui în două rînduri constituind un prim și edificator reper pentru tensiunea politică existentă în țară. Totuși nu vom ezita să-l folosim astfel în continuare, atît din pricina faptului că întreruperile menționate au fost relativ scurte, cît și, mai cu seamă, deoarece personalitatea domnului și-a pus amprenta pe toate confruntările principale din viața politică a Țării Românești în răstimpul 1545-1559.

Este surprinzător că în pofida interesului istoric incontestabil pe care îl prezintă, domniei lui Mircea Ciobanul nu i-a fost încă dedicat nici un studiu special, după știința noastră. Absența oricărei preocupări mai susținute a cercetării istorice pentru acest subiect își are originea în orientarea pe care a căpătat-o istoriografia noastră la începuturile ei, în faza romantică, de acum mai bine de o sută de ani. Clasificarea simplistă a domnilor în „buni" și „răi", prin însușirea necritică a atitudinii favorabile sau defavorabile a cronicarilor, în mod firesc a făcut ca, printre alții, Mircea Ciobanul să intre în ultima categorie. Urmarea acestei opinii negative a fost o lungă tăcere, istoricii mulțumindu-se numai să analizeze în treacăt și incidental unul sau altul din aspectele epocii în care a domnit.

Să încercăm a preciza cît mai atent succesiunea cronologică a celor mai însemnate evenimente și etape ale domniei, fiindcă însăși datarea lor cuprinde, în majoritatea cazurilor, elemente de controversă permanentă.

Un debut de domnie fără precedent

Mircea Ciobanul a intrat în București, ca domn al Țării Românești, la 17 martie 1545, numit de Poartă în locul fratelui său vitreg Radu Paisie. Mircea — pe numele de botez **Dumitru,** după cum soția lui Chiajna se numea de fapt **Ana** — era al cincilea fiu al voievodului Radu cel Mare (1495-1508). Primul document intern cunoscut de la el, un hrisov din 25 martie 1545, dovedește că Mircea Ciobanul, în cele dintîi zile ale domniei lui, a menținut în funcții și chiar a avansat patru dregători ai predecesorului său.

Părea să fie deci un început de domnie pașnic; cronica țării destramă însă grabnic o atare impresie, înregistrînd lapidar că, la numai două săptămîni după intrarea în București, proaspătul domn a poruncit să fie uciși Coadă vornicul, fost sfetnic apropiat al lui Radu Paisie, fratele său Radul comisul, Dragul stolnicul, Stroe spătarul, Vintilă comisul și „mulți boiari carii nu sînt scriși aici". Cronica mai adaugă: „Și le-au dat mare muncă, pentru avuție" — cu alte cuvinte i-a torturat înainte de a-i omorî, spre a obține pentru tezaurul domnesc banii și bijuteriile tăinuite. După o sursă externă, probabil exagerată, numărul celor uciși ar fi fost de două sute, printre care 48 boieri mari.

Firește, gestul domnului poate fi interpretat ca o măsură de siguranță luată contra boierilor rămași credincioși lui Radu Paisie. Era așadar lovită din plin baza politică internă a unei eventuale tentative de recăpătare a tronului din partea fostului domn. Totuși, o asemenea explicație este fără nici o îndoială incompletă. La 27 mai 1545, deci la foarte scurt interval după măcelul amintit, îl vedem pe Mircea Ciobanul pronunțînd o sentință împotriva intereselor unui înalt dregător **în funcție,** Cîrstian din Stănceşti mare spătar, care după 6 iunie 1545 va dispărea definitiv dintre membrii sfatului domnesc. Această atitudine lămurește indirect semnificația mai adîncă a tăierii boierilor: domnul inaugura o politică internă în care punea mai presus de orice autoritatea domnească, și era hotărît, dacă va fi fost cazul, să cîrmuiască fără asentimentul marii boierimi, care trebuia să i se supună necondiționat. Era un început de domnie fără precedent pînă la el, începînd cu primele decenii ale secolului XVI. Toți ceilalți domni căutaseră să se pună de acord cu marea feudalitate, s-o cîștige de partea lor, ucigînd pe boieri numai după ce aceștia le refuzaseră fățiș colaborarea și conspiraseră contra lor.

Și alți autori au remarcat efortul de consolidare a autorității domnești care a caracterizat acțiunile lui Mircea Ciobanul în raporturile cu boierimea. Se pune întrebarea: erau oare necesare măsurile lui drastice? În răstimpul de după moartea lui Radu de la Afumați (1529-1545), în rîndurile feudalilor din Țara Românească stăpînea o atmosferă de incertitudine. Constatăm patru schimbări de domni — fapt semnificativ: trei au pierit asasinați de boieri — și cel puțin alte patru tentative nereușite de răsturnare, provocate tot de boieri. Au început să capete amploare dezbinările de familie și, implicit, răzbunările sîngeroase — semn de anarhie. Era o anarhie care dăuna grav statului acelei epoci, stabilității atît de necesare țării, mereu expuse unor atacuri dinafară. Desigur, acționînd împotriva boierimii, Mircea Ciobanul a ținut seamă în primul rînd de această situație și, în plus, a avut în minte tragedia întîmplată cu puțin timp în urmă,

în anul 1538, cînd Petru Rareș, atacat din trei părți și **trădat de boieri** a fost silit să părăsească în grabă Moldova, fără a putea să se împotrivească turcilor care-i năpădiseră țara.

Lupta de la Periș — cînd?

Măcelul din primăvara anului 1545 nu a întîrziat să coalizeze contra lui Mircea Ciobanul o bună parte din marea boierime. Rudele apropiate ale celor uciși și, curînd, alte familii, au apucat drumul pribegiei, refugiindu-se în Transilvania și Ungaria. Cronica brașoveanului Hieronymus Ostermayer semnalează două încercări ale pribegilor, una în august 1546, iar cealaltă din 1548, de a năvăli în țară și a-l înlătura pe Mircea Ciobanul. Pentru una din cele două tentative dispunem și de mărturia cronicii țării, care oferă unele precizări interesante. Aflăm astfel că, după înscăunarea lui Mircea și măcelul amintit, „trecînd 2 ani, iar au venit acei boieri pribegi cu oaste, pre gura Praovei. Și au avut război cu Mircea vodă la sat la Pereș, și au biruit Mircea vodă pre pribegi și au prins atuncea pe Udrișteviſi]ariul și pre Theodosie banul și le-au tăiat capetele, avſgust] 26 **deni**". Dar cînd a avut loc lupta de la Periș, în 1546 sau în 1548? Dacă ar fi să ne luăm după cronica țării, ar trebui să adunăm doi ani la 1545, obținînd data 1547. Pe de altă parte însă, izvoarele străine nu consemnează în acest an nici o incursiune a pribegilor în Țara Românească. Unii istorici (I. C. Filitti, I. R. Mircea) s-au oprit asupra anului 1546, apropiind în felul acesta știrea din cronica țării de prima din cele două mențiuni ale lui Ostermayer; alții au ales 1547 ca dată a luptei, bazîndu-se exclusiv pe indicația din cronica țării (N. Stoicescu); cei mai mulți, totuși, s-au declarat pentru anul 1548, gîndind, se pare, că în izvorul intern s-au trecut din greșeală doi în loc de trei ani, cît ar fi trebuit pentru a marca intervalul corect dintre venirea la tron a lui Mircea și ciocnirea lui cu boierii (N. Iorga, Constantin C. Giurescu, G. D. Florescu, precum și D. Mioc, în lucrarea colectivă **Istoria României**, Ed. Acad., vol. II, Buc., 1962, p. 910).

Rezolvarea acestei controverse istorice este astăzi înlesnită de recenta descoperire și editare de către Virgil Cândea a versiunii arabe, din sec. XVII, a cronicii Țării Românești. Pasajul citat mai sus are, în traducerea variantei arabe, următoarea înfățișare: **„Și în al doilea an al domniei lui** (subl. ns.), boierii pribegi au adunat ostași mulți și s-au dus spre el și au venit în partea Prahovei și s-au luptat cu el la satul Periș. Mircea voievod a biruit pe boieri și pe ostașii lor și a prins pe vistierul Udriște și pe banul Theodosie și le-a tăiat capul".

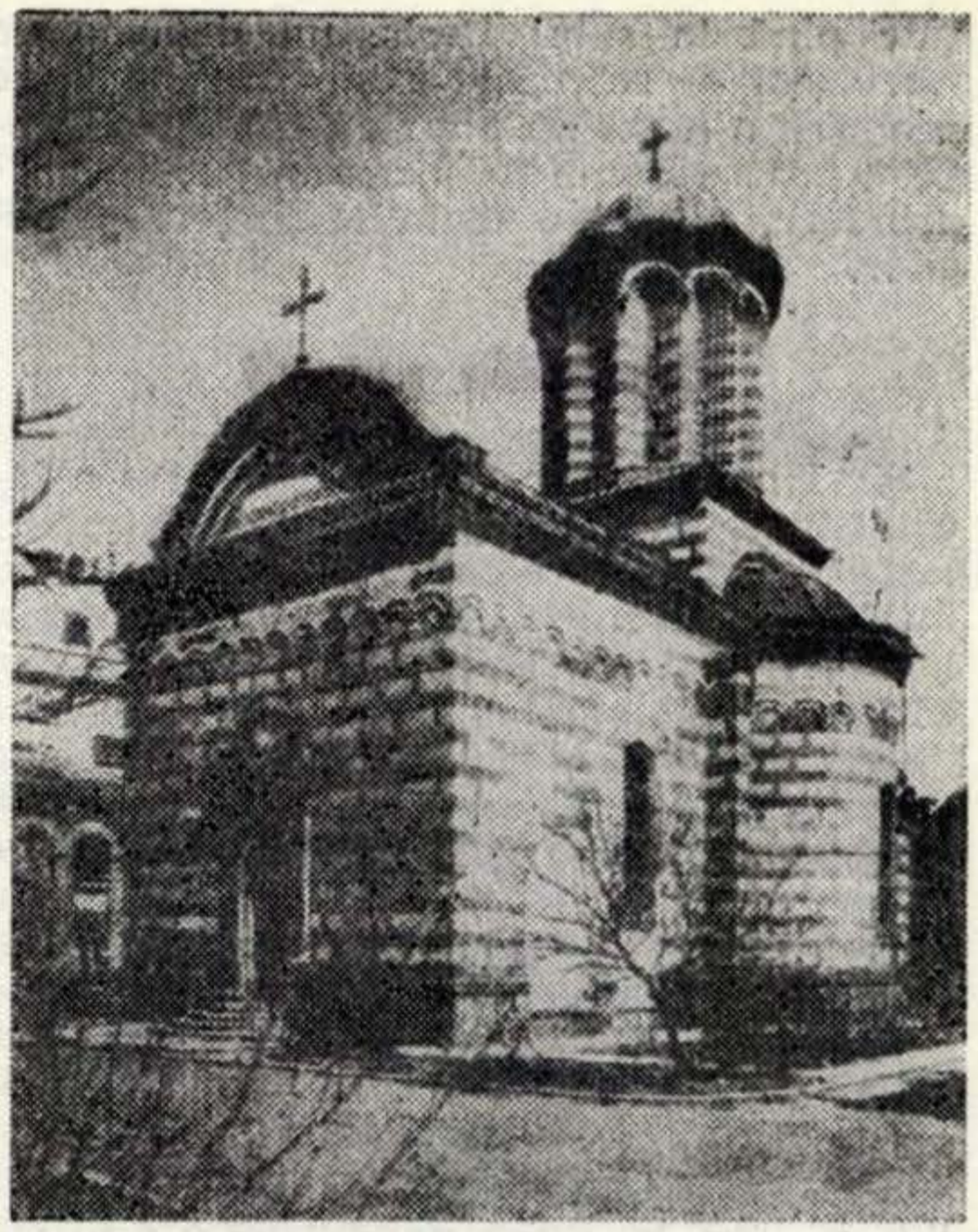

Ctitoria lui Mircea Ciobanul, biserica de la Curtea Veche, constituie unul din cele mai vechi și reprezentative monumente ale Bucureștilor

In p. 51 un portret în frescă al lui Mircea Ciobanul executat în 1563, la numai patru ani după moartea lui, pe peretele sudic al pronaosului bisericii de la Snagov

Rămîne deci lucru stabilit că **lupta de la Periș a avut loc în 1546,** cu atît mai mult cu cît și mențiunea lunii — august — din versiunea de la Neamț a cronicii Țării Românești, corespunde întocmai cu indicația primului din cele două texte amintite înainte, aparținînd lui Ostermayer. Se pare că, la îndemnul turcilor, episcopul tezaurariu Gheorghe Martinuzzi al Transilvaniei i-a împins pe pribegii munteni să vină la Brașov spre a discuta cu solii lui Mircea Ciobanul condițiile unei împăcări. Voievodul le-a trimis boierilor pribegi la Brașov „jurămîntul" său — „ca să nu se teamă"; cu alte cuvinte le-a promis că dacă se vor întoarce în țară vor fi iertați, iar averile confiscate le vor fi restituite. Boierii însă nu i-au dat crezare și, alcătuind în grabă o mică oaste, s-au îndreptat spre țară hotărîți să aleagă un nou domn. Chiar și după ce au trecut hotarul, Mircea Ciobanul a procedat ca și cum ar fi dorit cu tot dinadinsul să-și respecte „jurămîntul". El le-a transmis în continuare asigurări că vor fi bine primiți la curte. De altfel, oastea pribegilor nu a întîmpinat nici o rezistență și a putut înainta fără nici o greu-

tate pînă la satul Periș, nu departe de București — reședința domnului —, unde probabil a făcut un popas. Acolo, la 24 august, oastea domnească a atacat prin surprindere, nimicind complet forțele pribegilor.

Capriciile puterii

Șirul pribegirilor spectaculoase nu a încetat însă, și în cursul anului 1548 importante figuri politice ca Staico stolnicul, fiul lui Vintilă vornicul din Cornățeni, marele logofăt Radu din Drăgoiești și fratele său Pîrvul postelnicul au îngroșat rîndurile dușmanilor lui Mircea Ciobanul, trecînd munții în Transilvania. Era firesc în aceste condiții să se producă o nouă confruntare armată. Și ea a avut loc, într-adevăr, în același an — 1548. Boierii și-au unit iarăși forțele, au strîns bani și au năimit vreo mie de mercenari secui, apoi, punîndu-se în slujba unui tînăr pretendent, au pătruns în țară. Potrivnicii lui Mircea sperau că populația se va răzvrăti și îi va sprijini, dar se pare că lucrul acesta nu s-a întîmplat. Mai mult chiar, Ostermayer lasă să se înțeleagă că țăranii l-au susținut pe domn, iar dintre boierii pribegi „aceia care n-au fost uciși, au scăpat cu mare greutate...". S-ar putea ca lupta să se fi dat lîngă satul Miloste, în județul Vîlcea.

A sosit totuși și clipa îndelung așteptată a răsturnării lui Mircea! Reușita acestei acțiuni a devenit posibilă numai datorită schimbărilor de ordin politic intervenite în Transilvania, ocupată în 1551 de Habsburgi, care-și vor exercita dominația asupra ei timp de cinci ani. Noul guvernator al Transilvaniei, generalul imperial Castaldo, era cu totul ostil lui Mircea Ciobanul, în care vedea un vecin nesigur, în pofida eforturilor acestuia de a apărea ca un mijlocitor de pace între Imperiul otoman și Habsburgi. De aceea Castaldo a considerat mai nimerit să impună în Țara Românească un domn devotat cauzei Habsburgilor. Sorții au căzut asupra tînărului Radu Ilie, fiul viteazului Radu de la Afumați, care, înconjurat de pribegi și ajutat de Castaldo, a trecut hotarul, în luna noiembrie 1552. „În puține zile" — se spune într-o scrisoare redactată la Alba Iulia în 23 noiembrie 1552 — el a izbutit să strîngă „cam 15 mii oameni și a pus stăpînire pe locuri destul de însemnate". Lupta decisivă s-a dat la Mănești, în ziua de marți 16 noiembrie 1552. Mircea avea în oastea lui, în ajunul ciocnirii, boierii care-i rămăseseră credincioși, cu cetele lor, curtenii, 500 călăreți turci cu patru sangeaci, 26 tunuri noi, precum și oastea de țară, în total vreo 8 000-9 000 oameni, după unele informații.

Două zile înainte de luptă, la 14 noiembrie, în satul Onceşti, unde se afla probabil cu tabăra, Mircea Ciobanul, de teamă să nu fie trădat, a pus să fie uciși, chiar la masa sa, 47 boieri. Nu cunoaștem sigur decît numele uneia dintre victime, Udrea din Boldești, a cărui piatră de mormînt, cu inscripție, se vede încă în biserica de la Snagov. Alți șase au fost sacrificați în ziua luptei, după ce, în noaptea de luni spre marți (15-16 noiembrie), o bună parte din cei care asistaseră speriați la primul masacru au fugit la Radu Ilie.

Cumpăna izbînzii a înclinat către acesta din urmă, mulțumită archebuzierilor săi,

O ferecătură de carte din argint ciocănit, cizelat și aurit, datînd din anul 1566, păstrează un alt portret al lui Mircea Ciobanul, figurat alături de doamna Chiajna

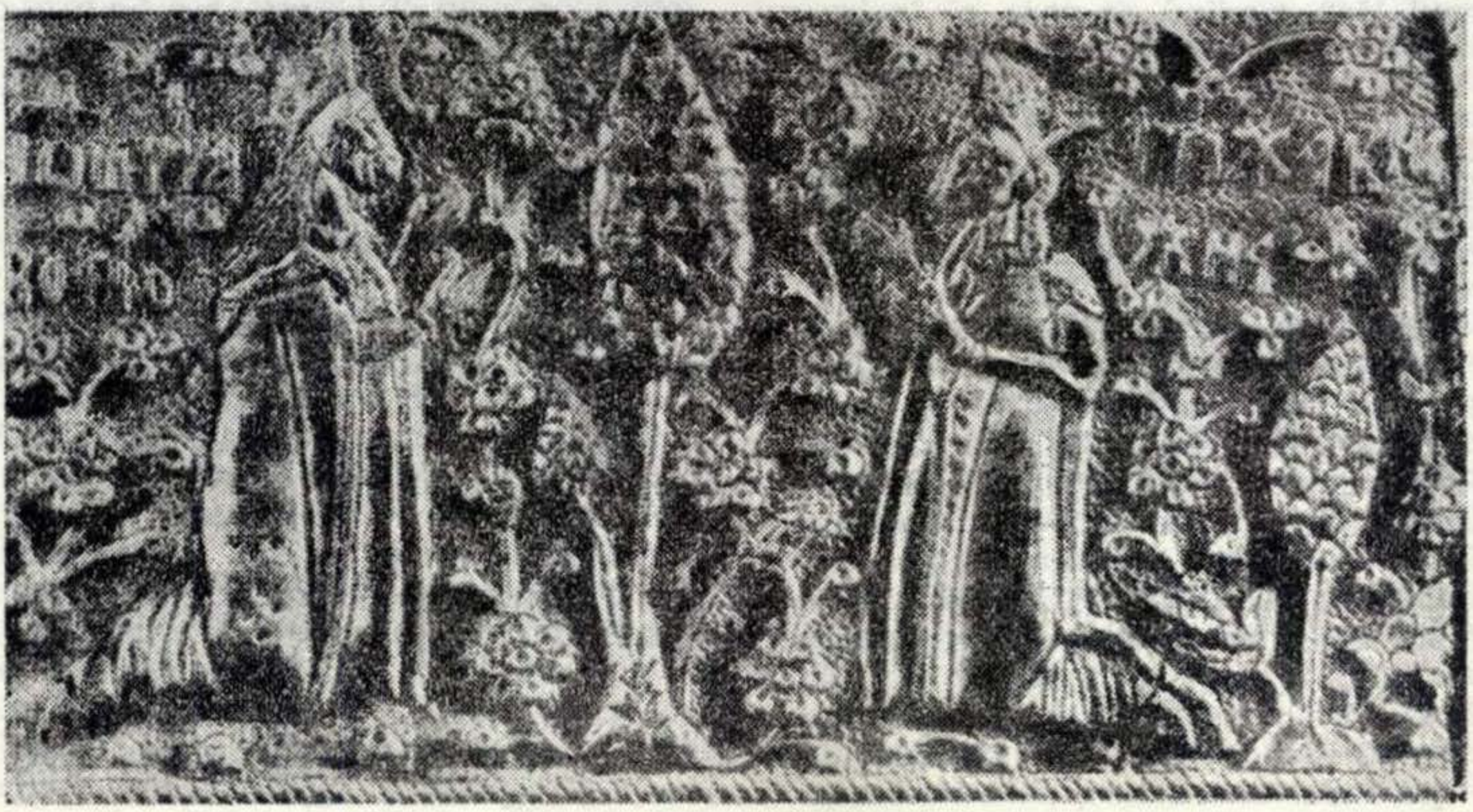

care i-au nimicit întîi pe turcii așezați în fruntea cetelor lui Mircea vodă. Apoi, rezistența întregii oștiri domnești — orînduită într-un singur corp — a fost înfrîntă printr-un atac general al oastei pribegilor, organizată în două corpuri. După luptă a circulat zvonul că însuși domnul ar fi căzut. În realitate, el s-a salvat refugiindu-se cu familia la Giurgiu, iar Radu Ilie a intrat în cetatea Tîrgoviștei, pe care și-a ales-o drept reședință.

Dar domnia lui a fost de scurtă durată — numai șase luni. Ajutat de Alexandru Lăpușneanu, domnul Moldovei — care a venit el însuși, în fruntea oștilor sale —, de tătari și de turci, Mircea Ciobanul și-a recîștigat tronul la „praznicul Înălțării" (cum precizează cronica arabă), adică la 11 mai 1553. A doua lui domnie nu a fost însă cu mult mai lungă decît cea a rivalului său. În primele zile din februarie 1554, același Alexandru Lăpușneanu — povestește cronica egumenului Eftimie — a trimis „pe întîiul dintre dregătorii săi, pe Nădăbaico marele vornic, încredințîndu-i o parte din oamenii săi, ca să scoată din domnie pe Mircea voievod, din pricina purtării sale rele și a vicleșugului și a necredinței și a înșelăciunii, căci avea gînd rău asupra domnului nostru, Alexandru voievod. Aflînd de reaua credință a lui Mircea, viteazul domn Alexandru voievod a trimis și a căpătat domnia de la marele împărat Suliiman pentru Petrașcu voievod. Și a luat domnia Petrașcu, iar Mircea voievod s-a dus la Țarigrad".

Nu știm în ce măsură relatarea înfățișează adevărul în privința motivelor înlăturării lui Mircea Ciobanul. Un raport din martie 1554 al unui emisar brașovean la București afirmă că mazilitul domn al Țării Românești „nu e bănuit pentru alt cuvînt decît că se ținea în așa bună vecinătate cu noi și era legat cu legătură credincioasă". Cum se vede, știrile de care dispunem sînt sărace și contradictorii, așa încît problema aceasta rămîne deschisă pînă la descoperirea unor noi documente.

Domnia lui Pătrașcu, fiul lui Radu Paisie, începută la 24 martie 1554, a menținut familia lui Mircea Ciobanul într-un exil de mai bine de trei ani. A fost un răstimp în care marea boierime, greu încercată de „tiran", a răsuflat, în sfîrșit, ușurată, crezîndu-se poate definitiv izbăvită. De aceea, lui Pătrașcu vodă cronica Țării Românești i-a conferit epitetul „cela Bunul". El s-a stins din viață la 26 decembrie 1557 și a fost îngropat la mănăstirea Dealul de lîngă Tîrgoviște.

Trei bătălii într-o lună

După moartea lui Pătrașcu vodă, în ianuarie 1558, „cu poruncă împărătească de la sultan", s-a așezat pentru a treia oară în scaunul domnesc din București Mircea Ciobanul. Venirea lui în Țara Românească a pricinuit, cum era de așteptat, un nou exod al marilor familii boierești peste munți. Probabil însă că turcii condiționaseră numirea lui Mircea de reconcilierea cu feudalii opozanți. Asistăm astfel la încheierea unei înțelegeri, domnul „făcînd mare jurămînt" că-i va ierta pe fugari și-i va lăsa în bună pace să-și reia stăpînirile. „Deci ei crezîndu-l, s-au sculat de au venit, Stănilă vornicul, și cu toți boierii și cu toată curtea, de s-au închinat la Mircea vodă, de credință și legătură ce-au făcut".

Închinarea s-a petrecut la curtea domnească din București, fiind de față dregătorii turci care-l instalaseră probabil pe Mircea în scaunul domnesc. „Dar îndată ce se duseră turcii de la el — ne spune cronica arabă —, a ucis pe Stănilă vornicul și pe toți (boierii) mari și mici. A ucis de asemenea fără vină mulți episcopi și călugări." Era în 3 februarie 1558. În această cumplită și supremă răfuială a lui Mircea Ciobanul cu dușmanii săi — printre care, desigur, se aflau și unii dintre boierii care-l trădaseră în ajunul luptei de la Mănești — a fost pentru prima dată cînd au pierit și reprezentanți ai clerului. Însemnînd măcelul, autorul anonim al cronicii țării (redacția internă — **n.a.**) exclamă reținut, dar vădit îndurerat, în loc de orice comentariu: „Da-va seama înaintea lui Dumnezeu!". Deși nu toți pribegii au fost stîrpiți cu ocazia „împăcării" — unii, mai sceptici, rămînînd dincolo de hotar și salvîndu-și astfel viața —, totuși resursele lor au fost pentru moment în așa măsură diminuate, încît în restul celei de-a treia domnii a lui Mircea Ciobanul nu s-a mai semnalat nici măcar o singură tentativă de năvălire. Abia după moartea „tiranului", întîmplată la 25 septembrie 1559, vor îndrăzni din nou pribegii să-și încerce norocul.

În răstimpul 25 septembrie–24 octombrie 1559, au avut loc nu mai puțin de trei lupte între mica oaste înjghebată de boierii pribegi supraviețuitori și gruparea sprijinitorilor familiei lui Mircea Ciobanul. Cea dintîi, la două săptămîni după moartea domnului, în satul Românești, s-a încheiat cu biruința pribegilor. Doamna Chiajna și fiul ei Petru au fugit peste Dunăre; dregătorii lor s-au oprit la Giurgiu. Pregătindu-se din nou pentru luptă, aceștia din urmă, cu ajutor turcesc, i-au lovit pe pribegi în satul Șerpătești, înfrîngîndu-i de astă dată. „Badea clucerul (fostul mare clucer al lui Pătrașcu vodă — **n.a.**) și mulți alții au fost uciși", rămășițele oastei lor retrăgîndu-se către Olt. După o săptămînă însă, pribegii s-au întors iarăși și au atacat oastea domnească în satul

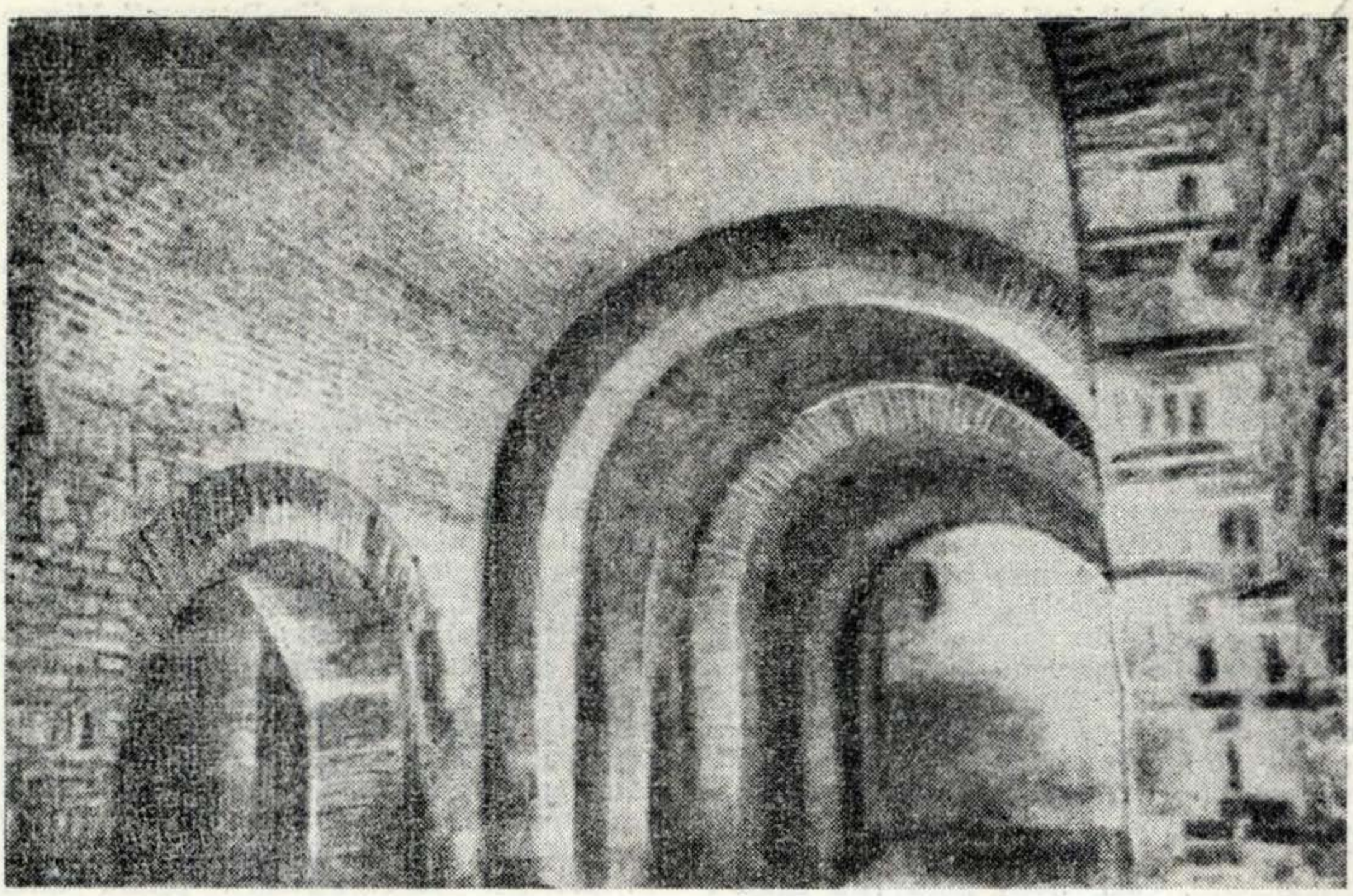

Recentele săpături arheologice din zona Curții Vechi au vădit amploarea lucrărilor de reconstrucție din vremea lui Mircea Ciobanul. Aceasta este o vedere parțială a monumentalelor beciuri domnești

Boiani. Fiul cel mare al lui Mircea Ciobanul, Petru, „avînd lîngă dînsul mulțime de turci", a cîștigat lupta, „perind mulți oameni". În sfîrșit, la 24 octombrie 1559, primind confirmarea Porții, Petru a început o domnie, care, sub tutela mamei sale, s-a întins pînă în mai 1568, adică mai bine de opt ani.

Luptele din toamna anului 1559 au fost ultimele inițiative remarcabile ale marii boierimi, care, la sfîrșitul veacului XV și începutul sec. XVI, în timpul voievozilor Vlad Călugărul, Radu cel Mare, Neagoe Basarab și Radu de la Afumați, jucase un rol de maximă importanță în viața de stat a Țării Românești. Dramatica și sîngeroasa înfruntare de-a lungul a cincisprezece ani între Mircea Ciobanul și principalele familii feudale s-a isprăvit cu victoria autorității domnești. Totodată, în același moment, reintrarea Transilvaniei, ca principat tributar, în orbita turcească, a pus capăt practic vremii în care mai erau posibile războaiele ofensive contra turcilor.

Interese de familie, dar și rațiuni de stat

Faptul că politica lui Mircea Ciobanul a pus în discuție însuși rolul vechilor familii de mari feudali în conducerea statului, a făcut ca lupta dinastică la mijlocul sec. XVI să se ascută într-o măsură extraordinară. Succesiunea lui Mircea Ciobanul a fost mai mult decît a oricărui predecesor amenințată, deoarece factorul politic intern în stare să garanteze executarea voinței domnești, respectiv marea boierime, era contra lui în mod hotărît și cu foarte rare excepții. Astfel stînd lucrurile, înțelegem mai bine încăpățînarea aproape incredibilă cu care el și-a urmărit și exterminat adversarii declarați sau potențiali. Tăierile masive de boieri, după opinia noastră, au fost premeditate deopotrivă din rațiuni de stat și pentru interese de familie. Însuși marele exeget al istoriei noastre naționale, Nicolae Iorga, întrevedea în acțiunile lui Mircea Ciobanul motive plauzibile ale unei tactici politice. „În lunga și sîngeroasa sa stăpînire, în dîra roșie pe care o lăsă pe urma sa — scrie Iorga — s-ar putea descoperi și motive de calcul politic : intenția de a asigura, prin stîrpirea fruntașilor intriganți ai boierimei muntene, o moștenire ușoară pentru viitorii membri ai dinastiei sale, planul de a sătura apetiturile

lacome ale patronilor din Constantinopol cu averile confiscate ale pribegilor tăiați. Aș admite și aceia că în împrejurările de atunci un domn care tăia era un domn care se apăra și că deci cruzimile dese ale lui Mircea presupun o primejdie mare și continuă". (N. Iorga, în **Prefața** la vol. XI, Buc. 1900, din culegerea de documente **Hurmuzaki.)**

Deși asasinatul politic era larg folosit în întreaga Europă a epocii, nu se poate totuși contesta în nici un fel și o anumită trăsătură de cruzime neobișnuită în caracterul lui Mircea Ciobanul. Ca exemplu, în primul rînd, stă sacrificarea propriului său ginere, Barbul din Pietrosani, în primăvara anului 1548, după ce soțul fiicei sale fugise cu familia în Transilvania, de unde fusese extrădat.

Discuția pe care am inițiat-o nu a pornit însă de loc din intenția de a proiecta cu tot dinadinsul o lumină favorabilă asupra acestei figuri pînă acum mult prea neglijată de istorici. Dar nici imaginea cu totul negativă existentă pînă astăzi nu ni se pare a corespunde integral adevărului. În acest sens, concludentă e următoarea apreciere din **Istoria poporului român,** sub redacția acad. A. Oțetea (Ed. Științifică, Buc., 1970) p. 153: „Faptul dominant al procesului istoric petrecut în veacul XVI rămîne totuși păstrarea autonomiei celor două state românești (e vorba de Moldova și Țara Românească — **n.a.),** într-o vreme cînd popoarele balcanice trecuseră de mult sub stăpînirea directă a autorităților turcești".

Or, meritul cel mai însemnat al lui Mircea Ciobanul este — credem — tocmai acela că a fost un apărător convins al ideii de stat. Întreaga lui acțiune, în pofida mijloacelor alese, a fost subordonată problemei vitale a conservării ființei Țării Românești. Și în lupta acerbă purtată în vederea asigurării moștenirii tronului pentru fiul său, nu vedem, în fond, decît tot un reflex al aceluiași efort de a asigura în perspectivă continuitatea statală.

Merită să fie subliniat și faptul că în jurul lui Mircea apar o serie de oameni noi, ridicați în mari dregătorii în locul reprezentanților vechilor familii. Această nouă boierime va constitui un sprijin de căpetenie pentru Mihai Viteazul, în lupta sa pentru unirea celor trei țări române, cîteva decenii mai tîrziu.

Nimeni nu contestă, în aceeași ordine de idei, că în timpul lui Mircea Ciobanul comerțul Țării Românești a cunoscut o remarcabilă înflorire. Cultura, fără să ofere realizări de excepție, a continuat să se dezvolte nestînjenită pe direcțiile tradiționale. Iată trei elemente care pledează în acest sens. În răstimp de cincisprezece ani (1545-1559), în cancelaria domnească sînt atestați nu mai puțin de șaizeci de cărturari de limba slavonă — „grămăticii" hrisoavelor domnești, care în bună parte proveneau din rîndurile boierimii mici sau mijlocii; Mircea Ciobanul zidește bisericile de la Curtea Veche din București și Buna Vestire din Rm. Vîlcea, executînd mari lucrări de construcție la curtea din București, pe care și-a fixat-o ca reședință permanentă; în sfîrșit, tiparul a produs în aceeași perioadă două cărți — **Apostolul** slavonesc al lui Dimitrie Liubavici (1547) și **Triodul — Penticostar,** tot slavonesc, scos de diaconul Coresi (1558).

Să mai adăugăm la acestea faptul că, pînă în vremea lui Petru cel Tînăr, fiul lui Mircea, se mai fac încă danii centrelor ortodoxe din sud-estul Europei robit de turci. Obiceiul lui Neagoe Basarab nu a fost deci dat uitării, ceea ce ne lasă să întrezărim dorința familiei lui Mircea Ciobanul de a-și justifica pretențiile la tron și prin însușirea formală a unora din ideile marilor înaintași.

Într-un cuvînt dincolo de aspectele ei sanguinarde, domnia lui Mircea Ciobanul a întrunit condițiile necesare păstrării aproape identice a structurii și culturii tradiționale a societății statului feudal Țara Românească, iar prin aceasta și-a îndeplinit menirea fundamentală.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Prof. I. I. Georgescu, O copie necunoscută a Letopisețului Cantacuzinesc, în „Mitropolia Olteniei", anul XIII (1961), nr. 7-9; Virgil Cândea, **Letopisețul Țării Românești (1292-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim,** în „Studii", tom. 23 (1970), nr. 4; **Călători străini despre țările române,** vol. II, Ed. Științifică, Buc., 1970; Ion-Radu Mircea, **Un neam de ctitori olteni — boierii Drăgoiești,** Craiova, 1944, extras din „Revista de istorie bisericească", 1943, nr. 3; George D. Florescu, **Vintilă I din Cornățeni (cu note asupra boierilor și dregătorilor din prima jumătate a veacului al XVI-lea în Țara Românească),** extras din volumul omagial **În amintirea lui C. Giurescu,** Buc., 1944; **Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV-XVII,** în „Studii și materiale de istorie medie", vol. IV, Buc., 1960; **Istoria României,** Ed. Acad., vol. II, Buc., 1962, pp. 863-864 (subcapitol redactat de D. Mioc).

Legături între

ALEXANDRU PORȚEANU

Una dintre cele mai remarcabile personalități ale mișcării socialiste din Ungaria de la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX a fost Szabó Ervin (1877-1918). Intelectual animat de concepții înaintate și-a cîștigat mari merite în răspîndirea ideilor marxiste în Ungaria acelui timp. Între anii 1905-1909 s-a ocupat de traducerea și editarea operelor alese (două volume) ale lui K. Marx și F. Engels, însoțindu-le de un amplu studiu introductiv, de note și comentarii, a elaborat lucrări originale de analiză marxistă a societății și istoriei ungare.

Prin întreaga sa activitate, Szabó Ervin s-a încadrat în aripa stîngă a Partidului Social-Democrat din Ungaria, situîndu-se pe o poziție înaintată în problema națională. În lumina învățămintelor desprinse din revoluția de la 1848-1849, din Imperiul habsburgic, el arăta că „rezolvarea problemei [naționale-*n.r.*] nu poate fi, nici în acest caz, alta decît restabilirea autonomiei naționale și a unității națiunilor croată, sîrbă, română, cehă". În multe din lucrările sale a reliefat lupta pentru libertate națională și emancipare socială a românilor din Transilvania. Programul adoptat la Blaj în adunarea din 15-16 mai 1848 îl caracteriza ca fiind „hotărît mai radical..., deoarece pretinde desființarea prestațiilor iobăgiei fără nici o despăgubire..." Pentru el, conducătorii români ai revoluției transilvane din 1848-1849 „n-au fost cu nimic mai puțin democrați decît cei mai radicali membrii ai «Tineretului din martie» din Ungaria. Acești intelectuali români trăiau în mijlocul poporului și erau, în ce privește obiectivele lor, apropiați de popor".

Szabó Ervin a fost, deci, un partizan convins al dreptului sacru al popoarelor asuprite la libertate și independență națională. El s-a stins din viață în 1918, în toiul luptelor pentru înfăptuirea acestui deziderat de veacuri al națiunilor înăbușite în temnița Habsburgilor.

* * *

În Arhiva Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar se păstrează, în fondul 505/42, un număr de 21 scrisori primite de Szabó Ervin în perioada 10 februarie 1903-4 octombrie 1906. Între acestea există unele care privesc Transilvania sau care atestă legături, încă nereliefate în lucrările de specialitate, cu mișcarea socialistă din România.

Fondul documentar amintit se referă, mai ales, la tranzitul de literatură revoluționară și pune în lumină preocupări semnificative ale militanților socialiști români, relațiile lor cu mișcarea revoluționară internațională. Exista o adevărată rețea de transport a acestei literaturi, pe parcursul căreia numeroase persoane, dintre care mulți socialiști români, îndeplineau roluri cheie.

Istoricul maghiar Litván György a studiat legăturile internaționale ale lui Szabó Ervin. Pe baza corespondenței rămase de la acesta, el relevă că în anii 1901-1902 social-democrații ruși din emigrație expediau prin Budapesta lăzi cu literatură revoluționară, pe care Szabó Ervin, ajutat de muncitori din Brașov, le trimitea în România. Prin intermediul lui Iosif Nădejde, C. Popescu-Azuga și al altor socialiști români, ele ajungeau în Rusia, la Odesa, fiind preluate acolo de către revoluționarii ruși. O scrisoare trimisă de Marian Konopka lui Szabó Ervin la 24 aprilie 1902 — publicată de Litván György — menționează numeroase amănunte privind modul în care se făcea transportul literaturii revoluționare către Rusia, traseul urmat de aceasta, precum și persoanele care-l mijloceau.

Imaginea se completează din cercetarea corespondenței lui Szabó Ervin în perioada 1902-1910 cu socialiștii români C. Popescu-Azuga, Iosif Nădejde și I. C. Frimu. Reliefarea acestor legături completează informațiile despre rolul avut de socialiștii din România în sprijinirea mișcării revoluționare internaționale.

SZABÓ ERVIN şi I. C. FRIMU

Szabó Ervin la masa de lucru

În cele ce urmează publicăm, în traducere din limba franceză, cîteva din scrisorile socialiștilor români, adresate lui Szabó Ervin, cu precizarea că în original se pot întîlni pe alocuri unele imperfecțiuni de stil.

I.

Azuga 6 mai 1902

Cred că l-aţi văzut deja pe M. Konopka, deoarece ieri a trecut frontiera ungară. Eu nu i-am vorbit deoarece el nu m-a avertizat.

În privinţa cărţilor, vama română a făcut un raport către direcţia centrală, adăugînd cîteva eşantioane pentru a şti dacă trebuie să le distrugă sau să le elibereze.

În acest din urmă caz rămine să se ştie dacă eu trebuie să le trimit sau mai bine să le reţin la mine pînă la o nouă dispoziţie din partea dv., pentru a nu le face să treacă din nou frontiera.

In general, eu cred că M. Konopka a procedat de o manieră foarte stîngace. Convingerea mea este — şi am experienţă în această privinţă... [indescifrabil] că poate fi prevenit orice e nedorit, dar trebuie să se ştie a se lua măsuri...

Cu respect Dr. C. Const. Popescu

P.S. *Puteţi, dacă vă convine mai bine, să-mi scrieţi in germană (dar cu caractere latine) sau in engleză.*

II.

[Antet] : *„Tribuna liberală", ziar zilnic. Galaţi.*

Domnului Szabó Ervin, strada Donati 17, Budapesta, Ungaria

(Continuare in p. 78)

TAINELE CORĂBIEI „OSEBERG“

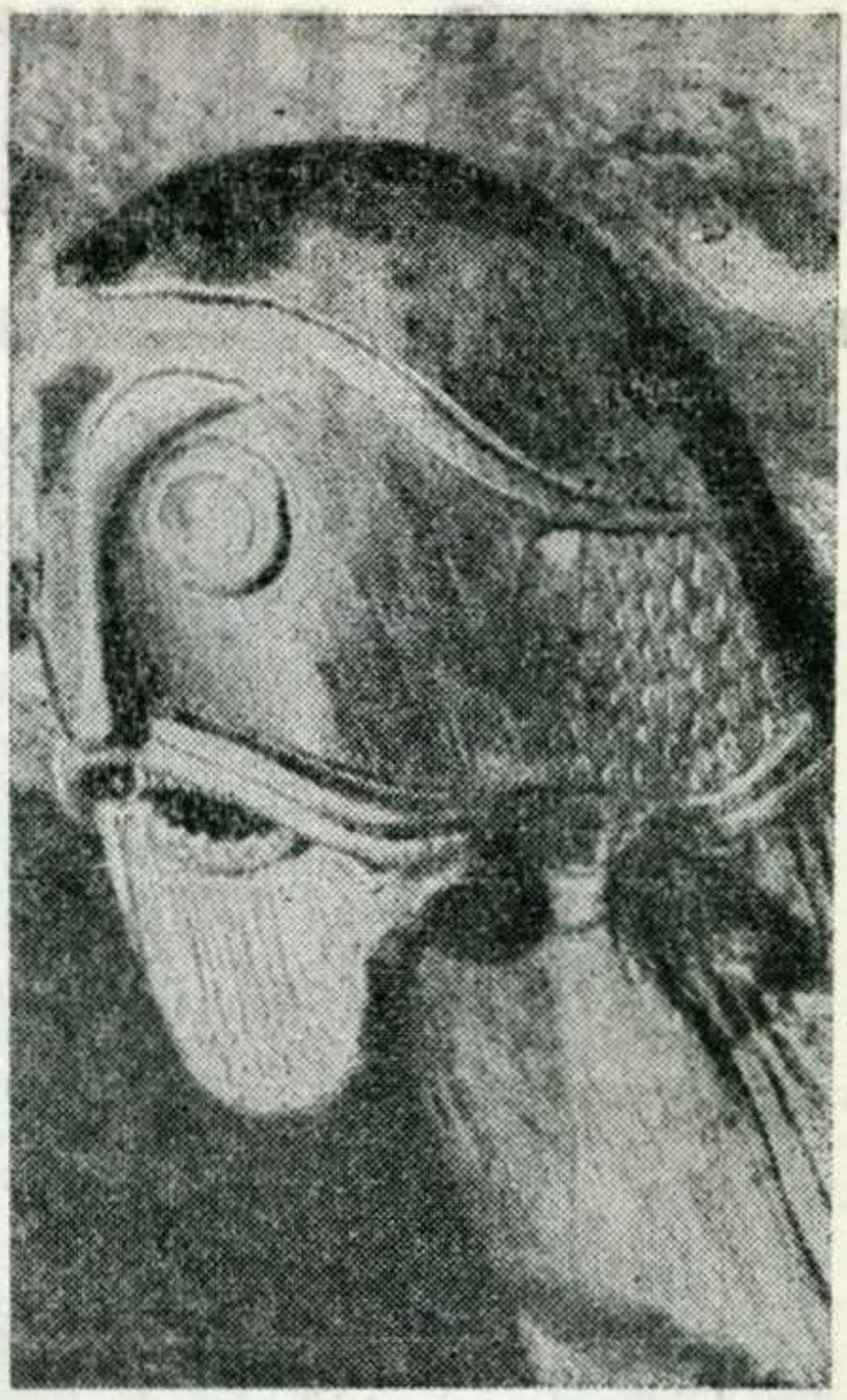

IOAN MEIȚOIU

Presupun că în mintea oricărui călător ajuns pe țărmurile norvegiene stăruie o întrebare firească, și anume: cum va fi arătat acea faimoasă corabie a vikingului Leif Erikson, fiul lui Erik cel Roșu, care, împreună cu oamenii săi, a ajuns pînă la misterioasele țărmuri ale Americii, cu cinci secole înainte de expediția lui Cristofor Columb către noul continent?*

Trebuie remarcat că, deși numeroși cercetători s-au arătat sceptici față de posibilitatea unui asemenea act de mare temeritate și îndemînare, calcule elementare par să confirme posibilitatea înfăptuirii sale. După ce Erik cel Roșu a pășit în Groenlanda în anul 982, navigatorii vikingi străbăteau cu regularitate distanța de 1 500 mile ce separă Norvegia de această mare insulă.

De ce nu și-ar fi îndreptat vasele și către vest, spre țărmurile aride ale Canadei de azi? De la punctul cel mai avansat al Groenlandei pînă la insula canadiană Baffin nu sînt decît 300 mile marine, distanță care putea fi relativ ușor străbătută de agerii corăbieri de odinioară. Unele date, mărturii materiale, par să apropie simțitor probabilitatea de certitudine. Într-adevăr, nu de mult, doi cercetători norvegieni, Helge Ingstad și soția sa, Anne Ingstad, într-un sat din insula Newfoundland (Canada) au scos la iveală, după cercetări asidue, resturile unei așezări asemănătoare cu cele ale vikingilor, cu multe obiecte de uz casnic de tipul celor folosite de ei. Cum vor fi arătat, deci, acele corăbii capabile să străbată întinderile fantastice de apă, transplantînd pe noile pămînturi începătoșate resturile vechilor așezări vikinge de acum un mileniu și ceva? Cum va fi fost construită o asemenea corabie a cărei rezistență, suplețe și viteză produc și astăzi uimire? Înclin să cred că Muzeul corăbiilor vikinge din Oslo, în care

* Fragmentul reprodus face parte din volumul *Norvegia*, de Ioan Meițoiu, în curs de pregătire la Editura Enciclopedică Română, colecția „Pe harta lumii“.

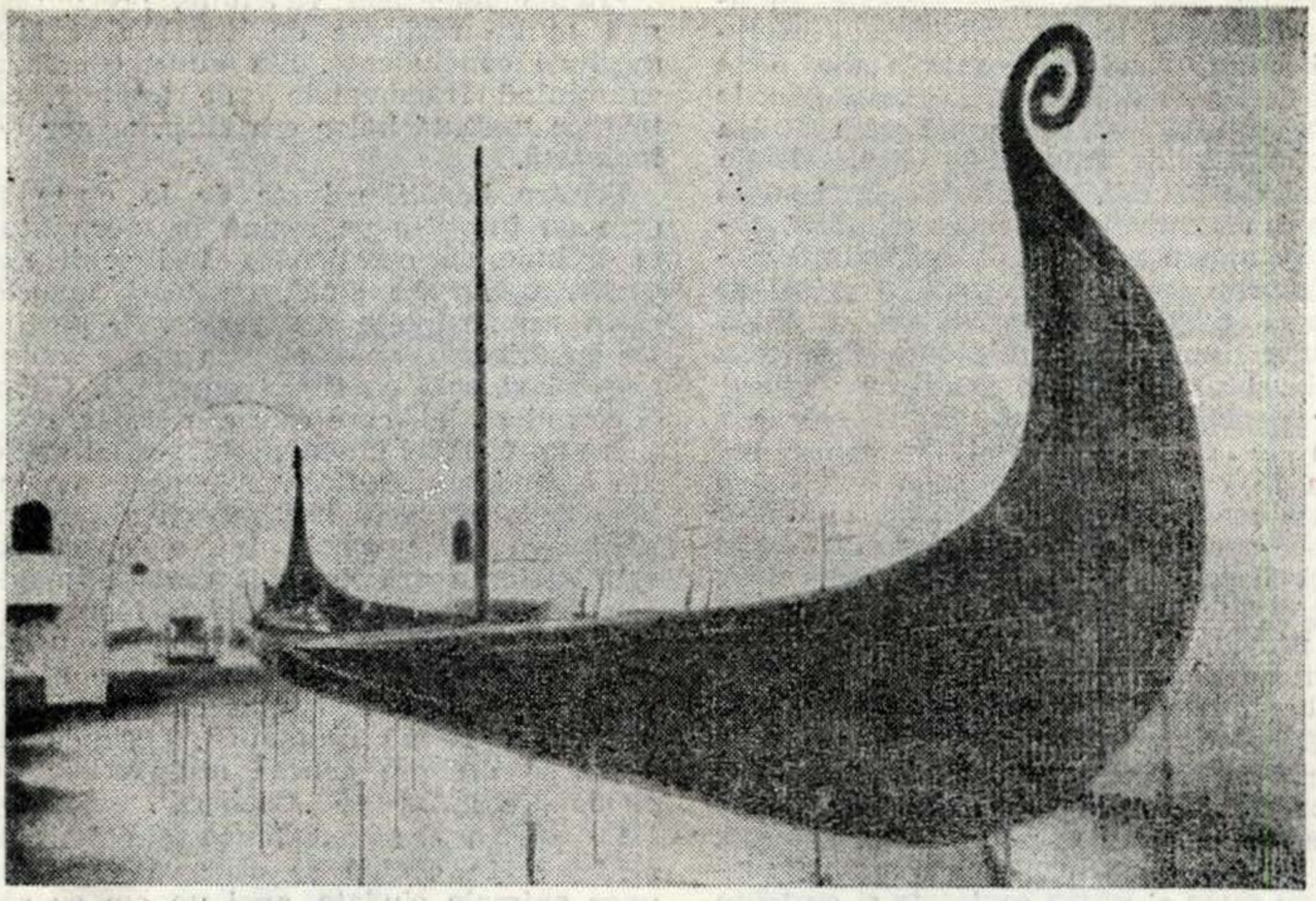

...„Oseberg" era o corabie de toată frumusețea, mai ales atunci cînd plutea pe marea liniștită, de-a lungul coastelor, cu carcasa sa neagră...

intru cu emoție, este în măsură să răspundă elocvent întrebărilor noastre. Din miile de corăbii vikinge care au plutit de-a lungul coastelor nordice, înfruntind furtunile și marea agitată, numai trei au supraviețuit. Aceste trei corăbii, potrivit unor practici vikinge străvechi, au fost aduse pe uscat și folosite drept „sicrie" pentru oamenii de vază. Ele au fost îngropate apoi împreună cu cei morți și acoperite cu pietre, cu argilă și ierburi. Scoase la suprafață și restaurate, le putem admira în sala corăbiilor vikinge de pe insula Bygdoy, aflată pe teritoriul capitalei Norvegiei.

Ne vom referi, întrucît mi se pare elocvent, numai la una dintre corăbii, construită la începutul sec. IX și dezgropată în 1904. Corabia era acoperită de o movilă avînd diametrul de 44 m, situată în vecinătatea fermei Oseberg (de aici și numele ce s-a dat vasului), în apropierea coastei de apus a fiordului Oslo. Deși fusese acoperită cu o cantitate enormă de pietre și argilă a fost, totuși, restaurată, dîndu-i-se forma originală. Lemnul se conservase atît de bine, încît numai în rare locuri a fost nevoie să se recurgă la un material nou în timpul restaurării.

„Oseberg" este o corabie mare, deschisă, putînd naviga cu pînze sau cu vîsle. Măsoară 21,5 m lungime și 5,1 m lățime în partea sa cea mai largă. Are, de asemenea, o carenă solidă din lemn de stejar special, de care sînt fixate pupa și o provă gigantică, tot din stejar. Prova este dintr-o singură piesă, în timp ce pupa este montată. Ambele se aseamănă, fiind tăiate foarte fin și terminîndu-se în spirală. Prova are forma unui cap de șarpe cu ochii luminoși. Cele două părți ale capului de provă și pupă sînt împodobite cu sculpturi.

Bordajul este de stejar. Parapetul de sus are 15 deschideri pentru vîsle, care se află destul de jos, la circa 60 cm deasupra liniei de plutire. Probabil că vîslașii ședeau pe scaune libere așezate pe punte. În corabie s-au găsit toate vîslele — 15 perechi. Sînt din lemn de pin, iar lungimea lor variază între 3,7 și 4 m. Atunci cînd corabia naviga cu pînze, vîslele erau prinse în furci de cele două laturi ale corăbiei. De-a lungul marginii superioare a ultimei lise se afla o prăjină de lemn de care se puteau agăța fanioanele atunci cînd corabia naviga pe timp liniștit. Cîrma, care se găsește la tribord, seamănă cu o vîslă mare, rezemată de corpul corăbiei și poate fi ridicată pentru a-i permite să plutească în ape mai puțin adînci.

Corabia „Oseberg“ are 17 tacheți, pinteni și grinzi. Lisele sînt fixate de tacheți cu ajutorul unor curele din piele de balenă. Frînghiile trec prin găurile făcute sub tacheți, pe urmă prin acelea corespunzătoare făcute în lise. Grație acestei construcții, corabia este mai suplă și mai rezistentă. Deasupra fiecărui tachet se află o grindă solidă, întărind astfel laturile corăbiei ; pe aceste grinzi se reazemă părțile inferioare ale corăbiei. Acestea din urmă sînt făcute din lemn de pin și sînt fixate de grinzi cu ajutorul unor pene de lemn. Catargul este din lemn de pin, lung de 13 m și se rezema în carlingă pe un postament — o bucată mare de stejar — care, la rîndul său, se sprijinea pe patru grinzi. Mai pot fi admirate o minunată ancoră din fier, în greutate de 10 kg (care este expusă sub provă), și scîndura de debarcare, din stejar, cu 23 traverse (situată în interiorul corăbiei), împreună cu două mari butoaie de galeră (în pupă).

După cum se poate vedea, „Oseberg“ era o corabie de toată frumusețea, mai ales atunci cînd plutea pe marea liniștită, de-a lungul coastelor, cu carcasa sa neagră, cu pupa și prova sculptate și cu toate pînzele sus.

În partea din spate a corăbiei se află o ascunzătoare, un fel de cameră mortuară. În acest mormînt plutitor s-au găsit osemintele a două femei, una bătrînă, cealaltă tînără. Se presupune că cea în vîrstă și-a luat cu ea slujnica în ultima ei călătorie. S-a dedus că este vorba de mormîntul reginei Assa, bunica regelui Harald cel Bălai, și de slujnica ei. Poate că acea movilă și acel mormînt trebuiau să fie căminul veșnic al moartei ; în orice caz, corabia conținea tot ceea ce credința vikingilor considera necesar unei femei de vază pe tărîmul celălalt, al morții. În mormîntul reginei au fost găsite paturi, învelitori, perne, cearșafuri, veșminte. O bună parte din ele au fost distruse de scurgerea vremii, totuși cîteva au rezistat încă. Printre altele, s-a găsit un fragment dintr-o mare tapiserie îngustă și în culori bogate. S-ar putea ca pînzeturile să fi împodobit la început pereții camerei, ciopliți cu securea, tot așa cum împodobiseră altă dată pereții sălii de festivități de la curte.

Trei cufere închise cu lacăte solide au însoțit-o pe regină în mormîntul ei. Unul a fost găsit intact ; capacul său s-a răsucit ușor în balamale, deși stătuse îngropat mai bine de 1 000 ani, și în el s-au găsit printre altele : două lămpi de fier montate pe picioare lungi, o paletă sculptată, o mică furcă din lemn pentru lînă, un pieptene mare, o pereche de foarfece din fier și încă multe alte obiecte mici.

Fragmentele unei vîrtelnițe, precum și mai multe războaie de țesut sînt alte mărturii concludente. S-a putut constata, examinînd fragmentele de țesături, că tehnica executării lor era surprinzător de înaintată.

Printre bogățiile luate de la curte și care au însoțit-o pe regină în mormîntul ei trebuie să menționăm trei sănii superbe, construite solid, cu tălpi înguste și cu scaune înalte și separate. Pe părțile lor superioare se pot admira scene sculptate ici și colo cu figuri omenești. Chiar și corpul saniei, care este din stejar, conține multe figuri umane, configurînd scene din legendele scandinave. Se poate vedea, bunăoară, un om luptînd cu disperare împotriva unor șerpi. Într-o epocă în care violența era un fapt curent, imaginea lui Gunnar, eroul trădat, făcut prizonier de către regele Atle, pe urmă aruncat în puțul cu șerpi, trebuie să fi trezit imaginația artistului care a sculptat această scenă dramatică. Legenda ne ajută să definim geneza sculpturilor de pe săniile găsite pe „Oseberg“.

Pe partea cea mai lungă din laturile saniei și în centru se observă cortegiul unor animale ciudate, apoi un om cu sabia ridicată ținînd de dîrlog calul inamicului său, împiedicat însă, în avîntul mîniei sale, de către o femeie care-i reține încheietura mîinii în care se găsește sabia.

Comorile de pe „Oseberg“ ajută să ne facem o idee despre viața încă plină de necunoscute de la Curtea Norvegiei din timpul vikingilor. Corăbiile au fost construite pentru expediții războinice și pentru comerț. Țesături, mătăsuri din străinătate, podoabe de metal din Irlanda, toate acestea fac parte din comorile ce au fost descoperite în mormînt.

Atît corabia-viking „Oseberg“, cît și celelalte două, construite cu o artă remarcabilă, ne vorbesc despre marinarii care au cucerit mările în expediții temerare spre apele și coastele depărtate.

Norvegia era pătrunsă, încă de atunci, de o profundă spiritualitate. O mărturie a acestei spiritualități este vasta înflorire mitologică care s-a dezvoltat de fapt cu mult înainte, chiar înaintea epocii de expansiune însuflețită, cînd marinarii — războinici vikingi porneau să cucerească țări mai bogate din Europa.

În mitologia nordică, la început, erau două lumi, una aprinsă de căldură, alta plină de promoroacă și de cețuri, unde locuiau uriașii cei răi, dușmanii zeilor. Exista și un cer, însă cu totul diferit de acela al creștinilor și chiar de Olimpul grecilor. Zeul suprem, Odin, îi primea pe războinici după moarte în Walhalla, unde li se servea o masă bogată.

Zeii țineau sfat în fiecare zi la poalele unui arbore uriaș, care simboliza lumea

întreagă. Trei semizeițe trăiau în apropierea acestui copac, hotărînd soarta fiecărui om. Se întîmpla totdeauna ceea ce ele hotărau și nimeni nu mai putea schimba ceva.

Ampla epopee a vikingilor s-a desfășurat în sec. IX și X. Trei factori explică mai ales marea expansiune a poporului norvegian din acele timpuri; creșterea populației, pe care terenurile cultivate nu o mai îndestulau, spiritul războinicilor avizi de cuceriri și destoinicia de a construi corăbii mai repezi și mai ușor de mînuit decît oricare alte ambarcații contemporane.

Perioada vikingilor

Pentru popoarele din nordul Europei, perioada vikingă a fost în primul rînd o perioadă de expansiune. De fapt, expansiunea începuse încă din secolele trecute. Norvegienii se stabiliseră în insulele Shetland și în Orcade, în timp ce suedezii puseseră piciorul pe coastele Finlandei și Estoniei. Scopurile urmărite de aceste cuceriri erau, se pare, atît jaful cît și comerțul, două îndeletniciri ce mergeau mînă în mînă.

Expedițiile vikinge, la început raiduri rapide de jaf la care participau un număr redus de oameni, au devenit, cu timpul, adevărate expediții organizate cu numeroși luptători, transportați de flote compuse dintr-un mare număr de nave. Odată debarcați, vikingii luau cu asalt cetăți și orașe, ocupau întinse teritorii și supuneau la grele biruri populațiile lor.

În timp ce suedezii s-au îndreptat cu predilecție înspre răsărit, traversînd Marea Baltică, danezii și norvegienii au preferat, cum era și normal, din motive geografice, insulele Britanice și Franța.

Analele istoriei au înregistrat ca prim început al expedițiilor vikinge apusene atacarea mănăstirilor de pe insula Lindisfarne, aflată în apropierea coastei Northumberlandului. Era anul 793. Au urmat în curînd noi și noi atacuri împotriva coastei Angliei, Scoției, Irlandei și Franței. Bogatele mănăstiri și orașe comerciale ale Apusului creștin erau jefuite și prădate sistematic. De-a lungul întregului secol IX, expedițiile vikinge s-au ținut lanț. Ei au întemeiat regate în Irlanda, în insulele Man și Anglesey, în Țara Galilor, în nordul Scoției etc.

În a doua jumătate a sec. IX, vikingii norvegieni și danezi s-au stabilit în Anglia, și, după ce l-au înfrînt pe regele englez, au reușit să întemeieze un regat independent în răsăritul țării — *Danelagul*, adică țara condusă după legea daneză.

Între timp, în Norvegia se petreceau două evenimente importante: unificarea politică a țării și adoptarea creștinismului ca religie oficială.

Prima formațiune politică norvegiană s-a constituit la Vestfold, în apropiere de Oslo, în anul 800. Ulterior, au apărut și

NORVEGIA

— microcronologie —

Teritoriul Norvegiei a fost locuit din cele mai vechi timpuri. Prin mileniul II î.e.n., populația autohtonă s-a amestecat cu triburi germanice venite din sudul Peninsulei Scandinave. În primele secole ale erei noastre, Norvegia se afla încă în stadiul de dezvoltare al comunei primitive. În sec. VIII-IX a avut loc descompunerea acestei orînduiri și trecerea la feudalism. În aceeași perioadă, vikingii (denumire dată războinicilor negustori scandinavi) au întreprins numeroase expediții pe continentul european, în insulele britanice și, după toate probabilitățile, în America de Nord.

800 :
Constituirea, la Vestfold (lîngă Oslo), a primei formațiuni politice norvegiene.

872-930 :
Domnia regelui Harald Haarfager (cel cu păr frumos); unificarea temporară a țării.

874 :
Colonizarea Islandei de către norvegieni.

995-1000 :
Domnia lui Olaf I Tryggveson; introducerea creștinismului în Norvegia.

1000 :
Norvegienii sînt înfrînți în bătălia navală de lîngă insula Svolder; regele Olaf I este ucis, o parte a țării cucerită de danezi.

1016-1028 :
Domnia lui Olaf II cel Sfînt; reunificarea statului norvegian.

1028 :
Norvegia este cucerită de danezi; Canut cel Mare se proclamă și rege al Norvegiei.

1047-1066 :
Domnia lui Harald III Hardrade (cel care domnește autoritar, despotul). Încercarea sa de a cuceri Anglia eșuează.

1174-1184:
Răscoala **birkebeinerilor** (cei cu picioare de mesteacăn, aluzie la încălțămintea lor), la care participă micii feudali și țărănimea; conducătorul răscoalei, Sverre Sigurdson, devine rege.

1184-1202 :
Domnia lui Sverre; slăbirea autorității clerului și a aristocrației norvegiene; constituirea unei noi nobilimi, de origine rurală.

1217-1263 :
Domnia lui Haakon IV; consolidarea autorității regale; cucerirea Islandei.

1319 :
Suedia și Norvegia se unesc sub domnia lui Magnus III Eriksson.

1397 :
Margareta de Danemarca fiica lui Valdemar IV, realizează uniunea regatelor danez, norvegian și suedez (Suedia rămîne în uniune pînă în 1523, Norvegia pînă în 1814).

alte formaţiuni, astfel că spre sfîrşitul sec. IX în ţară existau mai multe principate conduse de nobili ce purtau numele de *herse* — baroni, *jarl* — conţi sau *konge*, adică rege.

Deşi ţara era împărţită din punct de vedere politic, se poate vorbi încă de atunci de existenţa ideii de unitate geografică, fapt care se datora probabil marinarilor ce navigau de-a lungul coastelor şi care sînt presupuşii autori ai denumirii de *Nordvege*, adică drumul nordului, de unde şi-a primit ţara denumirea.

Prima unificare temporară a fost realizată cu puţin înainte de anul 900, de către regele Harald Haarfager (cel cu păr frumos), care a domnit de la 872 pînă în 930. Harald stăpînea un mic regat situat în jurul fiordului Oslo. Tatăl său îşi întinsese domnia peste regiunile răsăritene ale Norvegiei şi a împrejurimilor fiordului Sogne, de pe coasta de apus. După o campanie victorioasă purtată împotriva jarlului Haakon, stăpînul Norvegiei de nord (Haalogaland) şi al regiunii Trodheim, acesta i s-a supus lui Harald şi i-a acceptat tutela ; au urmat alte campanii şi lupte, dintre care cea mai importantă s-a dat la Hafrstfjord, la sud de Stavanger, împotriva coaliţiei celor care nu voiau să i se supună.

După înfrîngerea zdrobitoare a duşmanilor, Harald a devenit rege al tuturor norvegienilor. La scurt timp, datorită confiscării domeniilor duşmanilor săi înfrînţi în lupte, regele a ajuns şi cel mai mare proprietar al ţării.

Dar Harald nu s-a mulţumit numai cu pămînturile Norvegiei ; s-a avîntat în

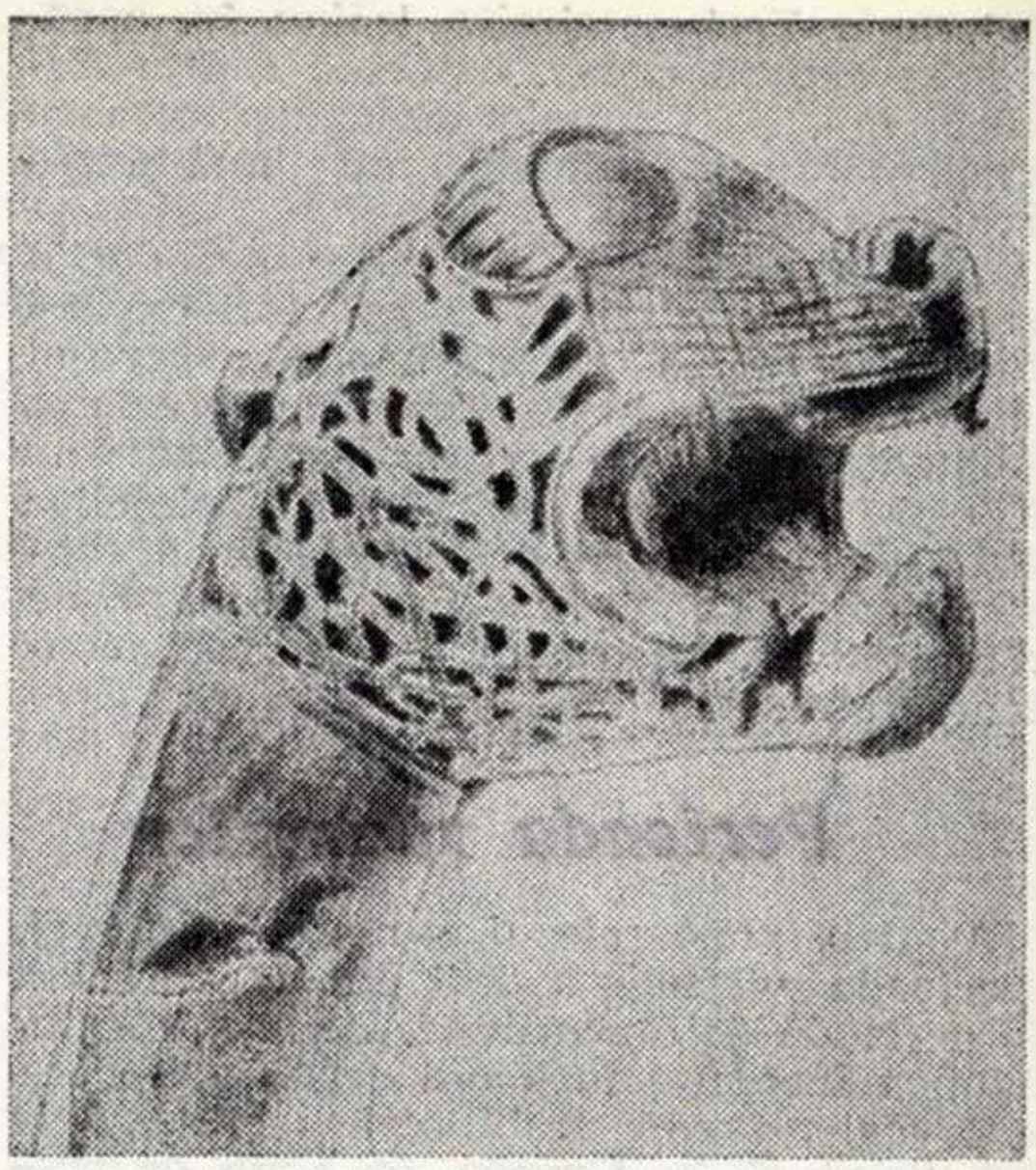

Sculpturi ce împodobeau părţi ale corăbiei...

1513-1523 :
Regele Christian domneşte în Danemarca, Norvegia şi Suedia (1520-1523) ; desfăşoară o politică de limitare a puterii marii nobilimi, sprijinindu-se pe nobilimea mică şi pe orăşeni, cărora le acordă monopolul comerţului exterior (1520).

1537 :
Desfiinţarea administraţiei autonome a Norvegiei ; daneza devine limbă oficială.

1655-1660 :
Primul război nordic.

1807, sept. 1 :
Crearea Comisiei guvernamentale pentru Norvegia (organ naţional al puterii de stat) desfiinţată la 10 ianuarie 1810.

1814, ian. 4 :
Tratat de pace anglo-suedo-danez la Kiel ; Danemarca cedează Norvegia Suediei.

1814, mai 17 :
Adunarea notabililor norvegieni de la Eidsvoll nu recunoaşte prevederile păcii de la Kiel, proclamă independenţa ţării şi adoptă o constituţie.

1814 :
Suedia impune Norvegiei uniunea. Carol XIII, regele Suediei, devine şi rege al Norvegiei.

1821 :
Desfiinţarea privilegiilor şi titlurilor nobiliare.

1848 :
Întemeierea primei uniuni muncitoreşti.

1850 :
Primul congres al organizaţiilor muncitoreşti norvegiene.

1854 :
Construirea primei căi ferate din Norvegia.

1872 :
Se creează primul sindicat din Norvegia al muncitorilor tipografi.

1877, aug. 22 :
Crearea Partidului Muncitoresc Norvegian (Partid social-democrat).

1898 :
Introducerea dreptului de vot universal pentru bărbaţi.

1899 :
Întemeierea Uniunii Centrale a Sindicatelor din Norvegia.

1905, iunie 7 :
Norvegia îşi proclamă independenţa deplină ; abolirea uniunii cu Suedia.

1905, sept. 23 :
Acord suedezo-norvegian la Karlstad ; Suedia recunoaşte independenţa Norvegiei.

1905, nov. 18 :
Stortingul alege pe prinţul Carol al Danemarcei ca rege al Norvegiei, sub numele de Haakon VII (1905-1957).

1920, febr. 9 :
Semnarea Tratatului de la Paris. Instituirea suveranităţii Norvegiei asupra arhipelagului Svalbard (Spitzbergen).

1921, martie 4 :
Norvegia intră în Liga Naţiunilor.

1923, nov. 4 :
Crearea Partidului Comunist din Norvegia.

1928, ian. 20.-febr. 15 :
Primul guvern muncitoresc social-democrat din Norvegia, condus de Christopher Hornsrud.

1940, apr. 9 :
Germania hitleristă invadează Norvegia. Începe lupta de rezistenţă a poporului norvegian împotriva cotropitorilor.

1945, mai 7 :
Capitularea trupelor germane din Norvegia.

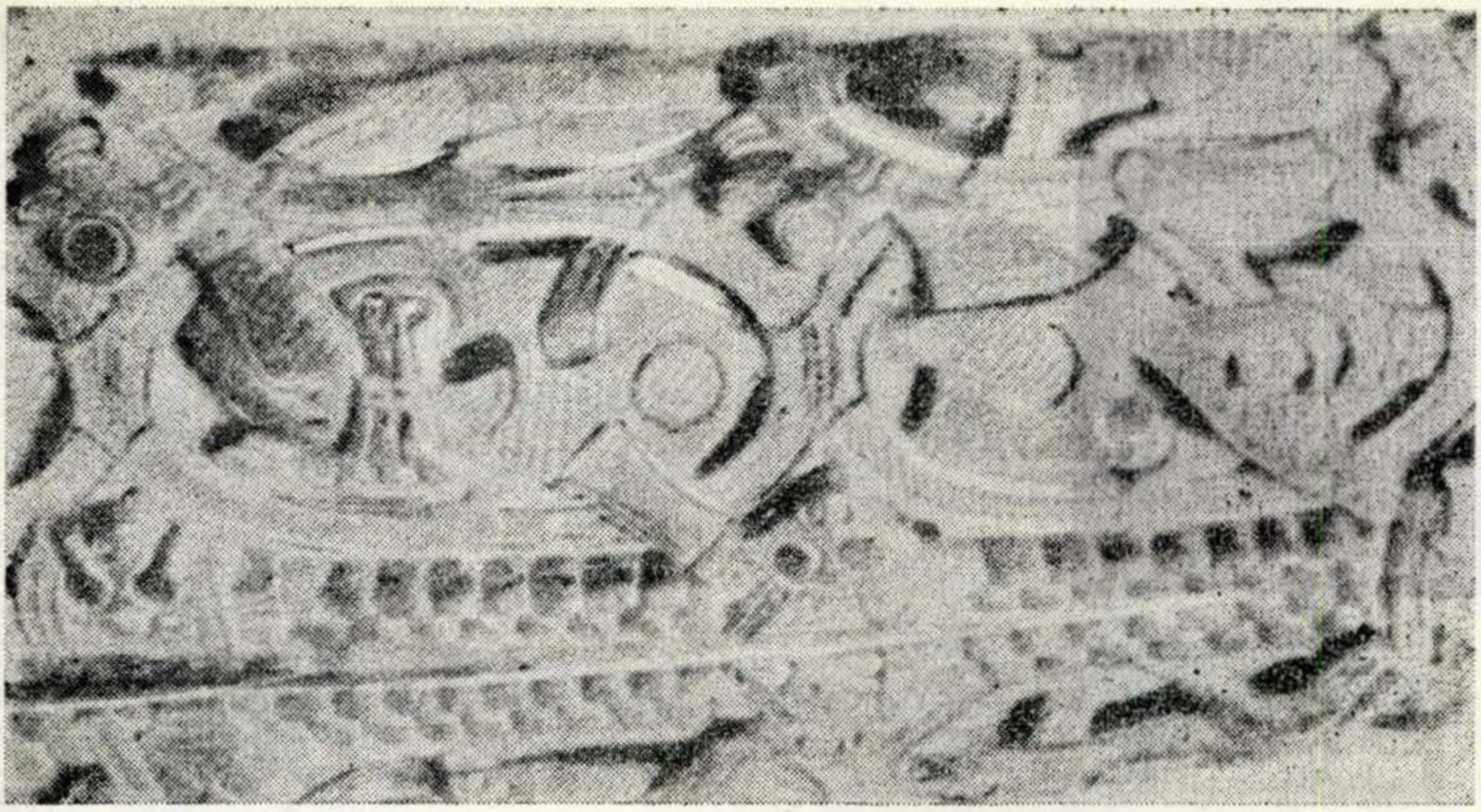

...și ale sănilor găsite pe vas

largul oceanului și a cucerit insulele Shetland și Orcade.

Se spune despre el că a fost un rege autoritar și sever; cei care nu i se supuneau erau omorîți sau izgoniți din țară. În cronicele norvegiene — Sagas — se arată că din cauza tiraniei pe care o exercita, mulți dintre supușii săi luau calea oceanului sau treceau munții pentru a se refugia în Suedia.

BIBLIOGRAFIE

Histoire de Norvège — de John Midgaard, în seria „Présence de la Norvège", Johan Grundt Tanum, Oslo, 1963 ;

Aperçu de la Norvège, Oslo, 1965 ;

La Norvège, — de Erling Welle-Strand, Oslo, 1968 ;

Istoria lumii în date (elaborată de un colectiv, sub conducerea acad. prof. Andrei Oțetea), Editura Enciclopedică Română, București, 1969.

„Generalul" în fața justiției

Curtea supremă a Statelor Unite a trebuit să se pronunțe recent într-o dispută direct legată de domeniul istoriei : unde va „domicilia" de acum înainte o mică locomotivă care a fost eroina unui episod celebru din timpul războiului de secesiune.

Bătrîna mașină feroviară, proprietatea companiei Louisville & Nashville Railroad, **„locuia" din 1901 în orașul Chattanooga, din statul Tennessee, fiind principalul exponat al Muzeului de Istorie din localitate. Acum însă cea mai înaltă instanță juridică a S.U.A. a aprobat mutarea „relicvei" în orășelul Kennesaw (statul Georgia).**

Disputa își avea rădăcinile în episodul al cărui personaj principal a fost locomotiva. Supranumită Generalul, **ea era folosită de trupele confederate (ale Sudului sclavagist), ca mijloc de tracțiune al unui strămoș al trenurilor blindate. La 12 aprilie 1862, James Andrews, agent secret al armatei federale (a Nordului aboliționist), împreună cu un grup de 19 soldați nordiști, au... răpit pur și simplu trenul. Ei au profitat de faptul că** Generalul **și vagoanele sale rămăseseră fără pază, în vreme ce sudiștii se opriseră pentru a lua masa la Kennesaw.**

Misiunea „comandoului" federal era de a se îndrepta spre Chattanooga, care pe atunci constituia obiectivul unei ofensive nordiste. Andrews și însoțitorii săi urmau să distrugă o serie de poduri de cale ferată, pentru a izola orașul de trupele confederate, aflate la sud și la est de el. Proiectul a dat însă greș, din... lipsă de combustibil. Abandonînd locomotiva, devenită inutilizabilă, cei douăzeci de nordiști s-au refugiat într-o pădure unde, după o săptămînă, au fost capturați de trupele trimise în urmărirea lor. Andrews și alți șapte federali au fost executați.

Romantica aventură a Generalului **a furnizat material pentru scenariul a două filme ambele celebrități în istoria cinematografului, unul al lui Buster Keaton (Malec), celălalt al lui Walt Disney. Acum locomotiva va întreprinde o ultimă călătorie, părăsind orașul spre care se îndrepta în urmă cu 109 ani, pentru a se instala definitiv în localitatea de unde a fost răpită.**

D.M.

DIN
ÎNSEMNĂRILE
UNUI
FOST
REPORTER
PARLAMENTAR
1919 - 1939

DUILIU ZAMFIRESCU: „ZERO LA PURTARE LUI IONEL BRĂTIANU !"

ION CONSTANTINESCU

Sabia generalului şi pumnul lui Argetoianu se dovedeau elementele „novatoare" ale guvernării averescane. Dar nu şi o soluţie trainică. Furturile de urne, încălcarea normelor constituţionale şi teroarea deşănţată, sub care se desfăşuraseră alegerile, nu puteau decît să-i grăbească sfirşitul.

De după negura rău prevestitoare a Palatului regal se profila umbra lui Ionel Brătianu. Cum s-au desfăşurat lucrurile vom afla din continuarea însemnărilor lui Ion Constantinescu, **fost reporter parlamentar la „Neamul românesc" şi „Universul" în anii 1919-1939 *.**

* Începutul însemnărilor în „Magazin istoric" nr. 7/1971.

* * *

1921. La Cameră scandalurile se ţineau lanţ. „Reprezentanţii" naţiunii se adunau parcă numai pentru a-şi măsura capacitatea de vociferare, de apostrofare şi uneori chiar forţa... pugilistică. Duiliu Zamfirescu, care deţinea în continuare preşedinţia Camerei, îşi învinsese repulsia şi se amuza. În condiţiile în care Parlamentul îşi desfăşura „lucrările", nu mai credea în posibilitatea menţinerii autorităţii. Nu mai nutrea nici convingerea că Averescu va mai rezista mult la putere. Se părea că toată protipendada parlamentară majoritară era profund îngrijorată de agitaţiile muncitoreşti.

Foc sub cazanul Satanei...

În şedinţa din 17 mai 1921 se discuta reforma agrară — prilej pentru tot felul de digresiuni menite să tărăgăneze dezbaterile, să amîne votarea unei legi care contraria interesele moşierimii. Un depu-

tat al grupării naționaliste conduse de A. C. Cuza spunea :

— *D-lor deputați, vreți să știți care este părerea noastră, a Partidului Național-Democrat doctrinar (!?), în numele căruia am onoarea a vorbi de la această tribună?*

DUILIU ZAMFIRESCU (maliţios) : *Vorbiți în numele întregului partid ?*

UN CUZIST : *Da, da !*

DR. N. LUPU : *D-ta eşti naiv, dar d-l Cuza nu este.*

A. C. CUZA : *Nu am această calitate, o las d-lui Iorga.* (Rîsete).

N. IORGA : *Vă puneți la nivelul celui care a vorbit, vă degradați, rîzînd la aceste glume grosolane.*

DUILIU ZAMFIRESCU : *Într-adevăr, rog pe cealaltă jumătate de partid să nu mai întrerupă !* (Rîsete).

A. C. CUZA : *Eu nu sînt o jumătate de partid, sînt un partid întreg. D-l Iorga nu este nimic !* (Ilaritate).

N. IORGA : *Pentru asemenea glume... Este un bolnav incurabil !*

A. C. CUZA : *Aceasta ți-a suflat-o doctorul Lupu ?*

N. IORGA : *Şi dacă mi-ar fi suflat-o are competența necesară. Orice doctor — ajunge să te vadă, şi mi-ar sufla la fel.*

DR. N. LUPU : *Îmi reclam clientul ; este incurabil !*

...Cinci zile mai tîrziu, la 22 mai, profesorul Iorga dialoga cu Take Ionescu, ministrul de Externe. A fost întrerupt de A. C. Cuza cu remarci răutăcioase.

N. IORGA : *Sînt în această Cameră pe lîngă deputații cărora uneori le răspund, alteori nu le răspund, unii cărora le răspund totdeauna şi alții cărora nu le răspund niciodată. Dintre aceştia face parte şi d-l Cuza* (Exclamații).

A. C. CUZA : *Pentru că nu ştiți ce să răspundeți !*

N. IORGA (adresîndu-se ministrului) : *D-le ministru, îmi dați voie să mă apropii mai mult de dv., ca să scăpăm amîndoi de o harpie care ne molestează pe rînd.*

DUILIU ZAMFIRESCU : *Ce este aceea o harpie, d-le Iorga ?*

N. IORGA : *E un fel de pasăre care se lasă asupra meselor pline şi care niciodată nu mănîncă, dar totdeauna le spurcă.*

...Manevrele de la Palat îi indicau generalului Averescu că Brătianu pusese foc sub „cazanul Satanei". Regele nu manifesta, deocamdată, semne de neîncredere, dar audiențele şefului liberal la Palat deveneau din ce în ce mai dese. Dintr-o asemenea situație s-a născut ideea ca Ionel Brătianu să fie scos din Parlament. El nu venea la Cameră decît foarte rar, uneori treceau luni întregi şi nu călca pe acolo.

Treaba a luat-o în seama sa Duiliu Zamfirescu, care n-avea nici o afecțiune pentru Brătieni. Conform regulamentului, cine lipsea nemotivat mai mult de 20 zile de la şedințele Camerei, după ce i se dădea un avertisment, pierdea scaunul. În şedința din 3 februarie, Cita Davila, la sfatul lui Zamfirescu, a adresat o întrebare în această chestiune conducerii Camerei :

— *De ce lipseşte d-l Brătianu ?*

Răspunsul l-a dat președintele :

— *Absența atît de îndelungată a d-lui Brătianu poate avea două semnificări : una, disprețul pe care-l simte şeful fostei oligarhii atotputernice* (Aplauze puternice la majoritari, proteste pe băncile liberale) ; *a doua, se sfieşte să ia parte la şedințele acestui Parlament, pentru că are conştiința că-şi datorește mandatul sistemului de corupție, care a abundat din nou în aceste alegeri.*

După perioada de avertisment, Camera a aprobat ca, pentru lipsă nemotivată, Ionel Brătianu să-şi piardă mandatul de deputat, intrînd în locul său al doilea pe lista liberală de candidați, avocatul Jean Th. Florescu.

Parlamentul averescan nu s-a bucurat, însă, în acel an decît de o singură sesiune, şi aceea numai pe sfert, fiindcă tot Brătianu a fost mai tare : la sfîrşitul anului, după ce toate măsurile fuseseră luate pentru ca nu cumva generalul să manifeste vreo împotrivire, pe nepusă masă, guvernul a fost trimis... la plimbare.

Morală

— Măgarule ! Te învîrteşti pe lîngă Cameră ! Vrei să iei exemple rele ? !

O afacere stil „conu Costică"

La 13 martie 1921, Virgil Madgearu a adus în fața Adunării faimoasa afacere cu bonurile de tezaur. Fusese întrezărită de interpelator încă din anul trecut, dar abia după aproape un an a dibuit-o întreagă ! Cercetînd autorizațiile de import-export date de fostul ministru Octavian Tăslă-

uanu la Ministerul Industriei şi Comerţului, Madgearu a dat peste una dată lui Aron Schuller, pentru a aduce din Germania, în compensaţie, nişte ţevi de oţel necesare industriei petroliere. Tăslăuanu s-a apărat arătînd că dăduse autorizaţia la cererea lui Argetoianu, care pe vremea aceea era ministru de Finanţe. Aprobarea i s-a părut suspectă, şi pînă la urmă...

Din amintirile oamenilor de pe vremea refugiului de la Iaşi rezulta că încă de pe atunci Aron Schuller îşi începuse cariera, ca om de casă al lui Constantin Argetoianu; mai apoi s-a infiltrat şi pe lîngă generalul Averescu, pentru servicii de aprovizionare. După război, apăruse în Bucureşti cu Banca Ţărănească. El — director general, iar conu Costică Argetoianu — preşedinte al consiliului de administraţie... Treaba mergea de minune. Nu era, totuşi, o afacere prea mare. Schuller adusese 12 milioane şi Argetoianu 53. Pentru dimensiunile celor doi asociaţi trebuia ceva mai mult. Schuller simţea că-i făcut pentru afaceri mari. Şi iată că Argetoianu a devenit ministru de Finanţe în guvernarea Averescu... Cînd a luat în primire ministerul, a găsit şi nişte bonuri de tezaur, emise în lire englezeşti, neîntrebuinţate. În timpul războiului, statul român emisese asemenea bonuri de tezaur pentru aprovizionări printr-un birou special înfiinţat la Paris. Ele se emiteau în moneda ţării de unde urma să se facă cumpărătura. Deci, la Ministerul de Finanţe existau, la venirea lui Argetoianu, cinci asemenea bonuri, a cîte 100 000 lire sterline fiecare, echivalînd pe atunci cu 125 milioane lei în total. Argetoianu a povestit, probabil, partenerului său de la Banca Ţărănească despre existenţa acelor bonuri neîntrebuinţate, dar nu se ştie cui i-a trecut prin cap ideea unei utilizări a lor în folos propriu. Poate lui Schuller, dar poate şi lui Argetoianu, ori amîndurora. Cert este, însă, că bonurile au ieşit de la Ministerul de Finanţe şi au intrat... în buzunarul lui Schuller. Acesta, înarmat şi cu o împuternicire pe care i-a asigurat-o ministrul, a plecat cu ele în străinătate ca să trateze, în numele statului român, vînzarea cîtorva mii de vagoane de cereale în schimbul unor cumpărături, chipurile, pentru nevoile naţionale.

Schuller s-a dus în Italia, la Milano. A „mirosit" piaţa, şi-a stabilit planul de bătaie şi s-a avîntat. A intrat în tratative cu societatea „Granaria" pentru 3 000 vagoane de porumb, a depus la Banca Comercială Italiană, drept garanţie, bonurile de tezaur ale statului român şi a cerut un avans de 20 milioane lire italiene. N-avea porumbul şi era mai mult ca sigur că nici nu se gîndise să încerce să-l obţină de la guvernul din Bucureşti, fiindcă s-ar fi descoperit, poate, frauda cu bonurile de tezaur. Lui îi trebuiau banii pentru o seamă de afaceri imediate. Ceea ce, se pare, a şi făcut, cu un cîştig, după cum spunea Madgearu, de 22 milioane lei. Dar o întîmplare nefastă i-a stricat toate combinaţiile... Banca Comercială Italiană, de unde ridicase cele 20 milioane lire ca avans, a bănuit că unul din bonurile lui Schuller ar fi fals. Discret, banca s-a adresat Legaţiei române de la Roma, rugînd-o să cerceteze. Legaţia a trimis Ministerului de Finanţe român o telegramă, cerîndu-i relaţii. Telegrama a ajuns în mîinile secretarului general al ministerului. Acesta a cercetat şi a găsit că, într-adevăr, numărul bonului cu pricina nu corespundea cu numărul de pe borderoul de emisiune şi a pus pe telegramă rezoluţia :

Se va telegrafia că bonul de tezaur este fals. În orice caz, pentru mai multă siguranţă, să ni se trimită detalii asupra datei. D-l ministru de Finanţe, Argetoianu, nu a semnat un asemenea bon, cu numărul indicat. În aceste condiţii, bonul ar putea fi declarat fals. În acest sens, se va scrie şi Biroului Datoriei Publice din Paris.

S-a telegrafiat, deci, la Roma că bonul era fals, cerîndu-se şi amănunte. Schuller a aflat de nenorocita întîmplare şi, ca să nu se descopere toată combinaţia, a depus la Banca Marmorosch-Blank, în contul bonurilor de tezaur, suma de 20 milioane lei, pentru a oficializa oarecum mînuirea lor. A comunicat, în acelaşi timp, şi lui Argetoianu primejdia, iar acesta a luat pe loc măsuri. A obţinut, în compensaţie pentru Schuller, o autorizaţie de export pentru 3 000 vagoane de porumb, cu scutire de orice taxă vamală. În schimbul porumbului urma să aducă ţevi de oţel din Germania, pentru industria petrolului. Autorizaţia nu s-a dat pentru o firmă anume, deoarece nu se putea concepe că trebuia să dai porumb unei companii italiene şi să iei ţevi din Germania, ci pentru orice client ar fi găsit solicitatorul.

Între timp s-au lămurit lucrurile şi cu bonul de tezaur presupus a fi fals. Numărul bonului fusese transmis greşit. S-a comunicat, deci, legaţiei noastre de la Roma că bonul... era valabil, adăugîndu-se, deşi nu interesa legaţia, că Schuller a vărsat statului suma de 20 milioane lei.

Biata victimă excrochează, excrochează...

— *Operaţiunea săvîrşită de d-l ministru Argetoianu* — a arătat Virgil Madgearu — *este de o gravitate excepţională. Mai tîrziu, d-l Argetoianu a predat, fără nici un act justificativ, bonuri de tezaur în valoare de 500 000 lire sterline, adică în valoare de lei 125 milioane, d-lui Schuller, nu pentru ca să facă o afacere de stat, ci, cum s-a dovedit, pentru ca să-i înlesnească acestuia un credit de 20 milioane lire italiene... Ce avantaje putea obţine Schuller de pe urma celor 20 milioane lire italiene obţinute de la Banca Comercială Italiană, operaţiune*

înlesnită și patronată de ministrul Argetoianu? Numai speculînd la bursă această sumă și ar fi încasat 22 milioane lei... Dar Schuller a mai avut și alt cîștig, de pe urma scutirii de taxe vamale pentru exportul de porumb. Pe cînd în țară perceptorii vindeau boarfele săracului pentru dări restante, pe el statul român îl scutea de taxele de export în valoare de lei 18 milioane! Dacă mai adăugăm și cele 5 000 lei cîștig la fiecare vagon de porumb exportat, cît i se cuvenea de drept, partenerul lui Argetoianu de la Banca Țărănească a avut un cîștig de pe urma bonurilor de tezaur de 55 milioane!

Cum s-a apărat Argetoianu? Cu cinismul lui obișnuit:

— *Există, cu adevărat, în afacerea bonurilor de tezaur o latură urîtă, dar nu este vina mea dacă este așa, căci eu unul am făcut tot ce se putea face ca să împiedic ca țara să păgubească. Am căzut victima unui escroc! Nu-l cunoșteam bine! A pretins că are o ofertă din partea unui consorțiu italian pentru furnizare de porumb, de pe urma căreia statul poate încasa numai ca avans peste un miliard lei. Mi s-a părut propunerea interesantă... La plecarea în străinătate, Schuller a trecut pe la minister și mi-a propus să plaseze niște bonuri de tezaur... „Pune aceste bonuri de tezaur pe numele meu, a cerut Schuller, eu le plasez și virez suma obținută în contul tezaurului".*

Iată prin urmare — a terminat Argetoianu — *în ce constă afacerea bonurilor de tezaur prin care statul nu a cheltuit nimic și nu a cîștigat nimic. I s-au dat bonuri de tezaur lui Schuller, care după 30-40 zile s-au anulat. Să nu crezi, d-le Madgearu, că te poți juca cu flori de retorică, cum te joci...*

VIRGIL MADGEARU: *Flori de retorică cu fapte și cifre?*

C. ARGETOIANU: *...pentru că vezi, d-ta, dacă aici există imunitate politică, între oameni există răspundere personală.*

VIRGIL MADGEARU: *...Îmi iau întreaga răspundere a afirmațiilor mele. Admit o comisie de experți, numiți-o.*

C. ARGETOIANU: *Nu vreau să mă răfuiesc cu d-ta acum. Aceasta o voi face cînd nu voi mai fi pe această bancă și atunci* (către Adunare) *mă voi răfui cu d-sa în așa mod ca să-i treacă pofta nu numai dumnealui, dar și la șapte generații de Madgeari să calomnieze oameni cinstiți.*

Dar Madgearu a luat cuvîntul și în replică, redepănînd în fața Camerei întreaga afacere, detaliat, cu documente și cifre verificate și verificabile, și a terminat astfel:

— *Cum, d-lor, prinzi un escroc și continui să-i dai permis să exporte 3 000 vagoane de porumb? Să-i dai, în plus, și scăderea de taxe, care, cum ați văzut, se ridică la peste 18 milioane lei? Și, apoi, aceluiași escroc, să vii să-i dai un beneficiu de 800 000 lei...?*

În încheierea dezbaterilor, Grigore Iunian a prezentat Camerei o moțiune de neîncredere în Argetoianu, care, bineînțeles, s-a înmormîntat...

D. R. Ioanițescu, din partea majorității, a depus și el o moțiune, dar de data aceasta de... încredere în ministrul vinovat. S-a iscat un tapaj nemaipomenit. Opoziția striga neîncetat: „Schuller!, Schuller!". Ministrul Argetoianu a vrut să vorbească, dar a fost împiedicat. S-a suspendat ședința; la reluare, scandalul a continuat. La tribună a urcat din nou Virgil Madgearu; n-a putut vorbi, fiind împiedicat.

Președintele a vrut să pună moțiunea de încredere la vot. Un deputat din opoziție s-a repezit și a luat urna cu bile de pe piedestal, aruncîndu-i conținutul pe jos! Scandalul a luat asemenea proporții, încît, cu mare greutate, președintele a izbutit să facă puțină liniște, pentru a trimite în fața comisiei de disciplină pe dr. N. Lupu, Virgil Madgearu și pe alți trei. Comisia de disciplină s-a întrunit pe loc și a hotărît excluderea acestora pe zece zile din Cameră. Profesorul Iorga a cerut să se revină asupra hotărîrii, amenințînd cu retragerea sa și a tuturor partidelor din opoziție.

Mihalache, care se găsea la tribună pentru a discuta hotărîrea comisiei de dis-

Constituția cea mai bună!

Generalul: *Și zi, vrei o constituție concisă de tot: numai cîteva articole?*

(Caricaturile sînt reproduse din colecția ziarului „Adevărul".)

ciplină, a fost împiedicat să vorbească și președintele i-a cerut să părăsească sala, amenințîndu-l cu forța armată. Ședința s-a suspendat definitiv.

N. D. Cocea a cerut atunci să se ia în discuție dosarul lui Popovici, iar dacă Popovici nu va putea fi eliberat să se procedeze la invalidarea lui și la procla-

GREȘEALA GUVERNULUI

Norocul cel mare al actualului Parlament e că partidul naționalist al d-lui Cuza se compune numai din doi membri : din șef și din d-l Zelea-Codreanu, * sub-șeful. Altfel am asista zilnic la spectacolul degradator de a vedea Camera transformată cînd în circ, cînd în grajd, după cum ne vorbește d-l Cuza sau înjură d-l Zelea-Codreanu.

Cei doi șefi, sub-șefi și membri unici ai partidului antisemit au fost anume aleși de guvern ca să contrabalanseze pe d-l N. Iorga — și, oamenii, recunoscători, înțeleg să se țină de cuvînt și se străduiesc să răspundă nădejdilor puse in ei.

Guvernul, la rîndul lui, alegînd pe d-nii Zelea-Codreanu și A. C. Cuza, s-a bizuit pe aptitudinile speciale ale acestor doi domni, cărora le-a afectat rolul pe care îl joacă azi.

Decît, rolurile acestea sînt de natură să degradeze Parlamentul și să-l scoboare în prestigiu în așa hal încît lumea serioasă se întreabă dacă acestea sînt Corpurile legiuitoare cerute de împrejurări și dacă asemenea Camere, în care se înjură în felul în care înjură d-l Zelea-Codreanu, nu sînt coapte pentru dizolvare ?

Guvernul voind să lovească în d-l Iorga, s-a lovit în realitate pe sine și nu va trece vreme multă și va trage ponoasele giumbușlucurilor d-lui A. C. Cuza și limbajului de grajd al d-lui Zelea-Codreanu.

„Adevărul", an XXXIV, nr. 11 406, 12 iunie 1921

* E vorba de Ion Zelea-Codreanu, tatăl căpeteniei legionare, Corneliu Zelea-Codreanu **(n.r.)**.

Grea problemă !

A. C. Cuza : *Pe Nitti (prim-ministrul italian, simpatizant al mișcării naționaliste, conduse de poetul D'Annunzio — n.r.) l-am plagiat ușor ; dar cum aș face să-l plagiez pe Mussolini ? ! ?...*

Vine Take, pleacă Take, și este numit Brătianu

În intervalul de la 17 mai pînă la 7 iulie, în afară de discuțiile prilejuite de legea agrară, în Cameră au avut loc și alte dezbateri.

La 18 mai, Duiliu Zamfirescu, președintele Adunării, a comunicat sentința definitivă de condamnare a lui Ilie Moscovici — 5 ani muncă silnică (comutată apoi la un an închisoare, cu pierderea drepturilor civile). Cum în situația aceasta Ilie Moscovici își pierdea dreptul de a mai fi deputat, s-a cerut Camerei să-l invalideze și să proclame deputat pe C. Popovici, următorul de pe lista socialiștilor. Numai că nici noul deputat nu s-a putut prezenta să-și ia în primire mandatul, fiind și el arestat...

marea următorului candidat de pe listă.

La 2 iunie, N. D. Cocea a reluat chestiunea arestărilor. Încă de la primele cuvinte a fost întrerupt și împiedicat să vorbească. Numai cu mare greutate s-a putut face puțină liniște.

N. D. COCEA : *Nu mai e vorba de comuniștii arestați, nu mai e vorba de colegii noștri deputați arestați de patru săptămîni și ținuți în închisoare, ci e vorba de întreaga politică de teroare a guvernului...* (Deputatul Berlescu întrerupe de cîteva ori pe vorbitor în cursul expunerii.)

N. D. COCEA : *D-le Berlescu, d-ta ești cel din urmă în drept să te ridici împotriva libertăților parlamentare, d-ta, ai cărui strămoși au fost liberați din robie de Kogălniceanu.* (Proteste pe băncile majorității, zgomot.)

M. BERLESCU : *D-lor, eu sînt...*

VOCI DIN OPOZIȚIE : *Tu ești ?* (Ilaritate.)

DR. N. LUPU : *Știm ce ești !*

N. D. COCEA : *Da, știm ce este !* (Proteste puternice din partea majorității.)

AL. OTETELEȘANU : *D-ta ești necuviincios, d-le Cocea, și nu vei mai vorbi,* (Vii proteste ale opoziției ; se aude : „Cine ești d-ta, d-le ? !")

M. BERLESCU : *D-lor deputați, voi să întrebuințez un cuvînt parlamentar și nu-l găsesc...*

VOCI DIN OPOZIȚIE : *Atunci lasă-l, dacă nu-l găsești.* (Vociferările continuă și dintr-o parte, și din alta.)

M. BERLESCU : *D-le președinte, deputatul Cocea nu va mai vorbi în Parlament.* (Vacarm, se aud invective.)

DR. N. LUPU : *Ei aș !*

...Sesiunea s-a închis la 20 iulie, urmînd să se deschidă în toamnă, la 28 noiembrie. Generalul se găsea într-o situație delicată. Uneltirilor lui Brătianu li se adăuga un suport : Parlamentul fiind în vacanță, nu mai avea de înfruntat atacurile opoziției. În asemenea condiții, Averescu simțea că prin propriile sale forțe nu o putea duce mai departe. A încercat o apropiere de Partidul Național din Transilvania, tratînd, în același timp, și cu țărăniștii. Zvonurile privind căderea guvernului păreau a căpăta temei. Pînă la urmă, generalul n-a putut face nici o combinație care să lase impresia că l-ar scoate din izolare. Poate pentru a întări puțin moralul adepților săi, la o consfătuire a majorității parlamentare a făcut niște declarații bătăioase : nimeni nu-l va putea clinti, iar dacă cineva ar încerca s-ar lovi de un zid al țării și al armatei (!!!). În timpul acestor declarații — se spunea — l-ar fi înfruntat direct pe rege. Ziarul „Viitorul", oficiosul liberalilor, a trecut a doua zi la atac. N-are voie suveranul să-și schimbe miniștri ? L-ar putea ajuta armata pe general împotriva regelui ?

Dar, pentru redeschiderea Parlamentului, regele a semnat mesajul pe care-l dorea Averescu. L-a semnat, dar a început consultările, după ce, firește, își luase măsuri de prevedere privind atitudinea unor comandanți ai armatei.

În prima zi a lucrărilor Camerei Deputaților, generalul s-a grăbit să dezmintă interpretarea declarațiilor lui la consfătuirea majorității. La 27 decembrie, însă, ca din senin, a venit cărămida : Averescu a fost chemat și forțat să-și dea demisia. Și s-a repetat comedia de la 13 martie 1920, cînd fusese răsturnat guvernul Vaida : s-a format un guvern provizoriu sub șefia lui Take Ionescu, care trebuia să încerce să lucreze cu parlamentul averescan.

Formula Take Ionescu nu aparținea liberalilor, ci regelui, care voia să reziste cutezanței lui Ionel Brătianu. Dar nici Take Ionescu n-a primit cu plăcere o formulă care n-avea șanse să trăiască. Dacă putuse fi răsturnat cu ușurință Averescu — și încă într-un moment cînd de bine de rău mai avea o oarecare popularitate —, cum ar fi putut să reziste Take Ionescu fără nici o bază electorală ?

Noul guvern s-a prezentat înaintea Camerei în ziua de 17 ianuarie 1922. Atmosferă glacială. Președintele Camerei, Duiliu Zamfirescu, luase o atitudine gravă și absentă. Take Ionescu a citit decretul de numire a noului guvern și a expus un program scurt pentru sesiunea Adunării. A spus apoi că, cerînd concursul Corpurilor legiuitoare pentru realizarea acestor măsuri, guvernul „nu înțelege să facă operă de partid". Camera trebuia să priceapă, chipurile, că prezența sa în fruntea guvernului era semn că Parlamentul trebuia să-și continue activitatea, spre a nu face jocul liberalilor, ce acționau pentru dizolvarea lui.

A vorbit apoi Octavian Goga. El și-a arătat indignarea că s-a constituit un guvern în afara oricărei indicații parlamentare. Vocile din opoziție au strigat : „Dar guvernul Averescu cum a venit ?" În final, Goga a citit o moțiune de neîncredere în guvernul nou format.

Deputatul Gh. Tănase, în numele grupării parlamentare socialist-comuniste, a citit o declarație care a dat fiori reci celor de față, încheind astfel :

— *Din experiența politică a mișcării socialiste, rezemate pe principiile nestrămutate ale marxismului științific, n-am avut și nu vom putea avea încredere nici în viitor, fiindcă încrederea noastră merge la un singur guvern : acela izvorît din conștiința maselor muncitoare socialiste, la guvernul republicii socialiste.*

A vorbit apoi N. D. Cocea :

— *Cine l-a adus pe Take Ionescu ? Camarila Palatului, care l-a adus în martie și pe generalul Averescu.*

A citit apoi un articol al lui Grigore Filipescu, publicat în „Epoca" din 5 decembrie 1921 : „*În disprețul tuturor normelor constituționale și cu suprimarea aproape completă a factorilor de guvernămînt, în politica internă a României dictează camarila de Palat* [...]".

Iată, d-lor, cine l-a adus la putere pe d-l Take Ionescu !...

După ce a vorbit și Virgil Madgearu, s-a pus la vot moțiunea de neîncredere în guvern. Moțiunea a obținut majoritatea legală, deci Adunarea se pronunța împotriva formulei Take Ionescu, iar guvernul a tras consecințele, prezentîndu-și chiar în dimineața aceea demisia. Atunci regele l-a chemat pe Brătianu și l-a însărcinat cu formarea noului guvern !

Mari cataclisme naturale

TRISTA CELEBRITATE A INSULEI KRAKATOA

Pe la mijlocul secolului trecut, puțini auziseră despre insula Krakatoa, așezată în strîmtoarea Sondelor, între Iava și Sumatra ; poate vreun bătrîn lup de mare, cu fața înăsprită de vînturile și arșița mărilor sudului. Un petec de pămînt aruncat la capătul lumii, năpădit de vegetația luxuriantă a tropicelor... Locuitorii săi, nu prea mulți, trăiau liniștiți, agonisind cu trudă puținul trebuincios vieții. De pe puntea unui vapor străbătînd strîmtoarea Sondelor, acest ostrov oferea privelișteа unui munte vulcanic, căruia băștinașii îi ziceau Rakata și care măsura puțin peste 800 m. Adormise prin 1680 și de atunci nu mai dăduse semne de trezire. Totuși, nu peste multă vreme, numele său avea să se găsească pe toate buzele, făcînd înconjurul globului, ca un simbol al catastrofelor...

A. C.

INFERNUL A DURAT 18 ORE

Nici unde în lume nu se află îngrămădiți, într-un spațiu redus, atît de mulți vulcani, ca în Indonezia. Adîncurile clocotesc, se zvîrcolesc și nu arareori pornesc spre lumină, rupînd zăgazurile pămîntului și ale mării, în înfricoșătoare izbucniri.

Oamenii acestor locuri se obișnuiseră cu erupțiile și cutremurele, deși mulți dintre ei nu cunoșteau cauza adevărată a respectivelor fenomene. De-a lungul strîmtorii se produsese în scoarța terestră o imensă crăpătură, prin care țîșnea magma încinsă. În zona fisurii, care străbătea și Krakatoa, s-au petrecut mai multe cutremure ; erupția începută cu o zi înainte a atins apogeul : coloana de fum și cenușă a cuprins, asemenea unei coroane, întinsul apei și pămîntului. Apoi s-a pornit o ploaie deasă de noroi. Pînă departe, în insulele învecinate și pe coastele Iavei și Sumatrei, izvoarele și fîntînile au fost astupate, plantațiile de orez acoperite. În plină zi, soarele a dispărut și s-a lăsat un întuneric de nepătruns. Forțele naturii s-au dezlănțuit cu o furie de neînchipuit. Exploziile se succedau fără încetare, umplînd văzduhul cu pietre și noroi ; marea urla, năpustindu-se asupra uscatului. Un val uriaș, înalt de 35 m, s-a rostogolit dincolo de țărm, distrugînd totul în cale.

Efectele erupției s-au resimțit la fel de puternic în insula Krakatoa, ca și pe coastele Iavei și Sumatrei (harta este reprodusă după o lucrare de C. Flammarion)

Infernul acesta a ținut 18 ore. În ziua următoare, cînd s-au ivit zorile, din insula Krakatoa, a cărei suprafață măsurase înainte 35,5 km², rămăseseră numai 10,5 km². Toată partea de nord dispăruse sub apă, la peste 200 m adîncime ; în schimb, în sud și în sud-vest, se adăugase o întindere apreciabilă, rezultată din depunerea magmei ; insula avea acum 15,33 km².

Vulcanul fumega încă. În jurul lui, pe o rază de 90 km, distrugerea era completă. Toate insulele au avut de suferit : unele au

cel din septembrie 1880 a fost de o violență remarcabilă. Martor al evenimentului, inginerul olandez Van Sandick scria : „Nu voi uita niciodată uluirea mea cînd, pentru prima oară în viață, am văzut zidurile unei case îndoindu-se de cîteva ori, obiectele de pe mobile și cele prinse pe pereți căzînd și rostogolindu-se claie peste grămadă în mijlocul camerei".

În Krakatoa, asemenea cutremure nu-i nelinișteau, însă, prea mult pe locuitori.

La 11 august 1883, muntele Rakata a prins să se trezească din somnu-i secular. Nouă zile mai tîrziu, un ofițer de pe o navă de război germană a avut curiozitatea să calculeze, cu ajutorul aparatelor de bord, înălțimea coloanei care țîșnea din crater : măsura 11 000 m. La 26 august,

dispărut în întregime, altele și-au modificat forma; unele și-au sporit întinderea, altele și-au redus-o.

40 000 DE VIEȚI

Soarta nu a fost mai blîndă nici cu orașele și așezările de coastă ale Sumatrei și Iavei. Apa măturase totul în calea ei, valuri de peste 30 m azvîrlind pînă departe, pe uscat, vapoare și bărci, luînd cu ele, în retragere, clădiri, oameni, animale, arbori smulși din rădăcini. Orașele Telok-Betong (pe coasta Sumatrei), Bantam, Anjer, Tjiringin (pe coasta Iavei) au fost distruse. Adevărate insule din piatră ponce, neobișnuit de mari și de apropiate unele de celelalte, închiseseră intrarea în porturi. În strîmtoarea Sondelor, navigația devenise aproape imposibilă : numai între Krakatoa și Sebesia răsăriseră 16 asemenea ostroave. Van Sandick, martorul ocular amintit mai sus, povestește că în tot timpul cataclismului se afla pe puntea steamerului „General Loudun", unul dintre cele mai solide vase cu abur construite pînă atunci. Neputînd părăsi micul golf Lampong din Sumatra, cei de pe navă au asistat, de departe, la toate fazele nenorocirii și au simțit urmările ei. Ploaia de cenușă care cădea peste punte se transforma într-un strat gros de noroi. Mirosea a sulf, oamenii respirau greu și aveau amețeli, simțeau bubuituri în urechi. O greutate de plumb le apăsa pieptul și o somnolență ciudată pusese stăpînire pe ei. Cei mai mulți erau gata să jure că sosise sfîrșitul lumii. Apoi a coborît o beznă înfricoșătoare, brăzdată de fulgere dese. De șapte ori, catargul navei a fost lovit de trăsnet. „Deodată — relatează Sandick — am văzut venind dinspre mare o undă gigantică, ce înainta cu o viteză uluitoare [...]. După o clipă de neliniște, nava a făcut un salt uriaș și am fost azvîrliți în abis [...]. Asemenea unui munte înalt, valul monstruos și-a grăbit drumul spre uscat [...]. În fața ochilor noștri, această înfricoșătoare ridicare a mării, măturînd totul în trecerea sa, a transformat într-o clipă orașul în ruine. Farul s-a prăbușit pe loc și casele orașului au fost măturate ca un castel din cărți de joc. Totul se sfîrșise. Acolo unde cu puțin înainte fusese orașul Telok-Betong nu mai era decît o mare întinsă". Din întregul oraș au reușit să scape un pumn de europeni refugiați într-o casă așezată pe o colină.

Orașul Anjer a fost atît de greu lovit, încît abia dacă se mai putea ghici locul unde odinioară fusese rada. Numai temelia unui far rămăsese în picioare. „În ziua de 27 august, la 6 dimineața, cei mai mulți dintre locuitori erau încă în pat, cînd o masă enormă de apă, foarte neagră, a acoperit localitatea. Apoi s-a retras, purtînd în mare bărbați, femei, copii. Totul a redevenit calm, liniștit, nu se mai vedeau decît cadavre, case, poduri și ramuri". Cîțiva supraviețuitori, îmbarcați cu o zi înainte pe un vas, încercau să ghicească locurile caselor și ogoarelor lor. Apoi, într-o izbucnire de nebunie colectivă, au încins o horă pe puntea vasului, bucurîndu-se că au avut norocul să scape.

Orașul Tjiringin, aflat la 48 km de insula Krakatoa, a dispărut de la prima maree. În momentul cataclismului, regentul se veselea, la o recepție, înconjurat de floarea aristocrației iavaneze. N-a scăpat nimeni.

Orașul Merak, tot din Iava, împreună cu toți locuitorii săi, a pierit și el sub apă. Pasagerii de pe transatlanticul olandez „Batavia", care a trecut prin strîmtoarea Sondelor la 3 septembrie, au fost îngroziți de mulțimea cadavrelor care pluteau pe apă. Un vas german a fost obligat să-și încetinească mersul din cauza grămezii de corpuri omenești.

Cataclismul de la Krakatoa a costat 40 000 vieți (alte surse citează cifre mult mai ridicate).

VASUL AJUNGE DINCOLO DE COCOTIERI

Șocul exploziei vulcanului Rakata a fost atît de violent, încît s-a resimțit în toată lumea, provocînd, după unele afirmații, fenomene unice în istoria științei. Astfel, unda produsă de explozie a făcut ocolul pămîntului ; la 27 august 1883 ea a trecut pe deasupra Parisului. Călătorise peste două continente, străbătînd 11 500 km cu o viteză de 328 m/s. Cum fenomenul era circulatoriu, unda care a pornit în direcția contrară (est) a sosit la Paris cu 14 ore și jumătate în urma celeilalte, străbătînd o distanță de 28 500 km și închizînd cercul. Fenomenul s-a repetat de două ori, aproximativ la aceleași intervale, fiind observat la Greenwich, Bruxelles, Berlin, Viena, Roma, Neapole, Palermo, Madrid, Petersburg și Moscova.

Cît despre forța valurilor ridicate în urma cataclismului, e suficient să amintim că ele putuseră azvîrli o navă în interiorul insulei, peste un stăvilar destul de înalt și pe deasupra cocotierilor. Înălțimea talazurilor măsura 35 m ; cînd s-au retras, nivelul mării a coborît cam tot cu atîta, astfel că diferența între punctul maxim și cel minim a atins 70 m.

CĂLĂTORIE PRIN CENTRUL PĂMÎNTULUI

Zgomotul detunăturilor a fost și el nemaipomenit, auzindu-se în jurul insulei Krakatoa pe o rază de peste 3 300 km, adică pe aproximativ 1/15 din suprafața totală a globului. În Batavia și Buitenzorg, la 150 km depărtare de vulcan, ușile și ferestrele s-au cutremurat puternic, iar

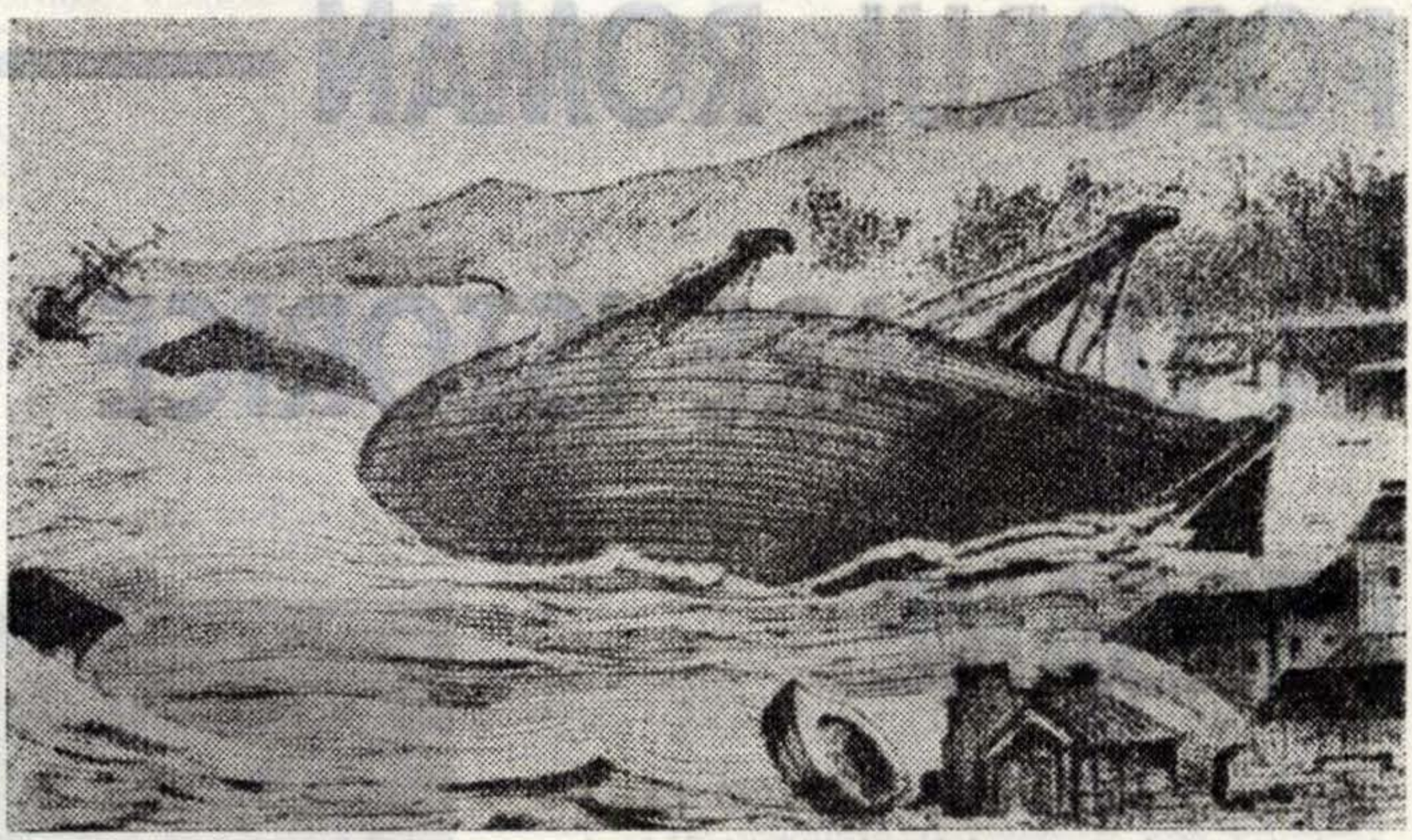

Valuri uriașe au aruncat navele pe uscat, la cîțiva kilometri depărtare de țărm

ceasurile s-au oprit. La Alkmaar, în Iava, la 230 km distanță de Krakatoa, s-au produs crăpături în zidurile caselor. La antipod, în insulele Caimane din Marea Caraibilor, un oarecare Forel a observat următorul fenomen ciudat, pe care l-a comunicat Academiei Franceze de Științe : „Duminică 26 august 1883, locuitorii din Caimane-Brac au fost surprinși, auzind zgomote asemănătoare unui îndepărtat rostogolit de tunet ; cerul fiind totuși senin, ei au crezut că un crucișător spaniol s-a încăierat cu un flibustier cubanez. Nevăzînd nimic în sud, au traversat insula, fugind spre nord, dar în orice parte și-au îndreptat privirile n-au zărit nici fum, nici vase. Totuși, canonada a continuat și oamenii s-au convins că zgomotele erau subterane. În primul moment, s-au așteptat să-și vadă insula înghițită de valuri sau transformată în vulcan, dar încetul cu încetul detunăturile au încetat, și spaima lor s-a risipit". Faptul este aproape incredibil : zgomotele au traversat toată masa pămîntului ! Altă posibilitate nu există, căci Antilele Mari nu-s un teren vulcanic, iar vulcanii din America de Sud n-au erupt în acele zile : coincidența s-ar fi remarcat imediat.

Forța exploziilor trebuie să fi fost într-adevăr remarcabilă, de vreme ce se apreciază că înălțimea coloanei eruptive a atins, în cele din urmă, 20 000 m, cenușa și particulele mărunte ajungînd — după unele mărturii — chiar pînă la 80 000 m. Greutatea masei totale a materialului eruptiv a fost calculată la 36 miliarde de tone, din care două treimi s-au risipit într-un cerc cu raza de 15 km. În unele locuri, îngrămădirile de piatră ponce au măsurat între 20 și 40 m, miezul lor rămînînd multă vreme fierbinte. După unele calcule, cenușa s-ar fi risipit pe o întindere de 750 000 km², ceea ce echivalează cu suprafețele Islandei, Franței, Germaniei, Austriei, Danemarcei, Belgiei și Olandei la un loc.

O altă urmare, la fel de neobișnuită, a uimit pe locuitorii Parisului la 26 noiembrie 1883, cînd, la o oră după apusul soarelui, cerul părea cuprins de un imens incendiu : „Licăriri de aramă se reflectau în mii de focuri în ferestrele Luvrului — scria astronomul C. Flammarion, care a studiat acest cataclism și toate fenomenele care au urmat —, iar monumentele îndepărtate se înălțau în siluete negre în fața crepusculului arzător". La Roma s-a petrecut același fenomen : „Cetatea Eternă părea aprinsă de focul ceresc, strălucirea diminеții era minunată și, la o oră după apusul soarelui, siluetele clădirilor aruncau umbre pe caldarîm". La Constantinopol, „moscheile, cu minaretele lor maiestuoase înălțate spre cer, se desenau fantastic pe fondul de purpură al orizontului". Încă din septembrie, acest lucru se observase și în Peninsula Arabică, crepusculul de un roșu intens întrezărindu-se deasupra Meccăi. Fenomene asemănătoare au fost înregistrate din America de Nord pînă în insulele Hawaii. Explicația lor rezidă în mulțimea particulelor solide ce umpluseră atmosfera, formînd minunatele cercuri luminoase înainte și, mai ales, după apusul soarelui. Au fost singurele efecte plăcute ale giganticei erupții, care a asigurat insulei Krakatoa și vulcanului său o celebritate atît de tristă.

POPORUL ROMÂN — ÎN IZVOARE ISTORICE

PERSANE

De la Cyrus cel Mare (559-530 î.e.n.) şi pînă astăzi, poporul iranian a străbătut două milenii şi jumătate de istorie zbuciumată, dar glorioasă.

Focar al ştiinţei şi culturii antice, Persia a adus în patrimoniul universal însemnate invenţii şi descoperiri, opere de artă de cea mai înaltă valoare, principii şi reguli ştiinţifice valabile şi azi — e suficient să amintim pe marele Avicenna (980-1037), medic şi filozof, autor a numeroase lucrări de medicină umană. Avînd o întinsă reţea poştală, un sistem monetar şi unul de măsuri şi greutăţi, ambele la fel de precise şi de închegate, o serioasă organizare militară, o activitate comercială dintre cele mai intense, vechiul Imperiu persan a constituit, la vremea sa, un model de organizare statală.

Cîntăreţii frumuseţilor persane — Firdusi (c. 940-1020), Omar Khayyam (c. 1048-1123), Hafiz (c. 1300-1389) — au intrat în rîndul marilor poeţi ai lumii. Să nu uităm nici cele cîteva lucruri, de mai mică însemnătate istorică, dar care, prin folosinţă aproape cotidiană, au permanentizat numele perşilor şi au devenit, oarecum, nişte celebrităţi: caii persani, covoarele persane, trandafirii — minunaţii trandafiri de Şiraz...

În anul 514 î.e.n., marele rege al Persiei, Darius I, a inițiat o expediție contra sciților de la gurile Dunării; geții, locuitori ai plaiurilor României de astăzi, i-au opus o dîrză rezistență. A fost primul contact cu perșii pe care l-au avut strămoșii noștri.

Peste alte douăzeci de secole, miile de kilometri care separă țările noastre n-au putut fi o piedică în calea stabilirii de relații prietenești. În 1472, Ștefan cel Mare a intrat în legătură cu Uzun Hasan, hanul Persiei (1453-1478), în vederea luptei comune împotriva expansiunii turcești.

Aceste legături au fost rememorate cu prilejul vizitei oficiale pe care Președintele Consiliului de Stat al României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a făcut-o, în septembrie 1969, în Iran. Trecîndu-le în revistă în toastul ținut la dineul de gală oferit șefului statului nostru chiar în prima zi a vizitei, la 1 septembrie, Majestatea Sa Imperială Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, șahinșahul Iranului, s-a referit și la un moment mai puțin cunoscut din istoria raporturilor culturale care au existat între țările noastre.

„Sînt aproape o mie de ani de cînd vestitul istoric și geograf persan Gardizi consacra un întreg capitol din binecunoscuta sa carte Zeinol-Akhbar *— document istoriografic de primă însemnătate — descrierii geografice și istorice a Valahiei, importantă regiune a actualei Românii. Acest capitol a fost tradus în limba română și publicat la București, în anul 1936". („Scînteia", 2 septembrie 1969).*

Numele adevărat și întreg al istoricului și geografului persan este Abu Said Abd al-Hayy ben al-Dahhak ben Mahmud. Era originar din Gardiz, o localitate în nord-estul Persiei, de unde i se trage și porecla ce-i indica originea. Între anii 1049-1053, Gardizi a scris o vastă lucrare, intitulată Podoaba istoriilor *în patru părți, dintre care ultima cuprinde descrieri geografice, istorice și etnografice. Se cunosc, pînă acum, doar două manuscrise ale acestei lucrări: unul se păstrează la Cambridge, iar celălalt la Oxford.*

Din cauza dificultății pe care foarte puțini o pot depăși — limba în care e scrisă — Podoaba istoriilor *a fost mai puțin cunoscută istoricilor români, deși se știa, din unele lucrări de istorie maghiară, că într-un anume pasaj s-ar putea găsi informații relative la români.*

Capitolul respectiv din opera autorului persan a devenit accesibil oamenilor noștri de știință grație istoricului Aurel Decei. În anii cînd își desăvîrșea studiile de orientalistică la Paris, ca bursier al Academiei Române, Aurel Decei a cercetat cele două manuscrise aflate în Anglia ale Podoabei istoriilor, *publicînd, în 1936, rezultatele cercetării sale într-un studiu,* Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardizi (a. 1050), *cuprins în volumul omagial* Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu, *București 1936, pp. 877-900.*

Ne-am adresat cunoscutului orientalist AUREL DECEI colaborator al revistei „Magazin istoric", care ne-a furnizat amănunte mai precise în legătură cu această chestiune:

«Fragmentul respectiv oglindește perioada care a urmat după năvălirea triburilor maghiare și așezarea lor în Cîmpia Panonică, sub conducerea lui Arpad (896), perioadă de regrupări și restructurări în sînul populațiilor peste care trecuseră acești migratori.

Scriind, în ultima parte a operei sale, despre slavi și maghiari (care locuiesc între niște rîuri), Gardizi notează: „Lîngă slavi este un popor din Imperiul roman; și toți sînt creștini și pe ei îi numesc N-n-d-r. Și ei sînt mai mulți decît maghiarii, însă sînt mai slabi. Și pe aceste două fluvii, pe unul îl cheamă Itil, iar pe celălalt Duna. Și cum maghiarii sînt pe marginea fluviului, îi văd pe acești N-n-d-r. Și sub N-n-d-r, pe marginea fluviului, este un munte mare și fluviul iese pe lîngă acest munte. Și dincolo de acest munte este un popor creștin și ei sînt numiți Horvat. Și între ei și N-n-d-r este drum de zece zile."

Elementele geografice din această descriere au fost localizate: fluviul Duna *este Dunărea, care curge pe sub „muntele mare", adică în sudul Carpaților. Mai greu de identificat este fluviul* Itil, *căci, în limbile turcice, „itil", „etil" înseamnă tocmai „fluviu". Concluzia cercetătorilor este că* Itil *desemnează un fluviu situat între Volga și Dunăre.*

În descrierile sale geografico-istorice, Gardizi a folosit, pe lîngă informațiile culese de el, și lucrările altor autori arabi și persani, mai vechi sau contemporani cu el, cunoscuți și necunoscuți de noi. Știrile pe care le dă se suprapun și se interferează. Astfel, în ceea ce-i privește pe unguri, el indică, simultan, cele trei așezări succesive ale lor: Volga-Kuban, Atelkuz, Cîmpia Panonică. Examinarea critică a tuturor surselor vremii în raport cu informațiile oferite de Gardizi ne-a permis unele concluzii deosebit de interesante pentru trecutul nostru.

La nici unul dintre autorii folosiți de Gardizi nu se regăsesc știrile date de acesta asupra poporului care, spre sfîrșitul mileniului I al erei noastre, ocupa ținuturile carpato-dunărene. Sînt, deci, amănunte culese de Gardizi însuși. Poporul acesta, zice el, este situat între slavi și maghiari, dar se deosebește net de ei: aceștia sînt păgîni („adoratori ai

foculuiˮ), pe cînd el e un popor de creştini. Şi această indicaţie se potriveşte românilor, după cum li se potriveşc şi celelalte: mai numeroşi decît maghiarii, dar mai slabi decît ei, desigur, din punctul de vedere — decisiv pe atunci — al forţei militare. De asemenea, depărtarea de „zece zileˮ de ţara croaţilor („Horvatˮ) corespunde distanţei de 400-500 km, care separă aceste ţinuturi.

În fine, o informaţie care e decisivă în această argumentare: poporul în discuţie ţinea de Imperiul roman.

Pare, deci, în afară de orice îndoială că autorul persan se referă mai ales la românii din interiorul arcului carpatic şi că informaţiile pe care le dă asupra lor le-a culeş din surse maghiare.

Singura dificultate care persistă în identificarea poporului descris de Gardizi cu poporul român este aceea a numelui. În textele păstrate, i se spune N-n-d-r, cu variantele N-n-d-z, N-?-dh-z. În scrierea arabă, folosită de persani, lipsesc vocalele, aşa că vocalizarea unui text cade în sarcina orientalistului care-l descifrează. Dar nici una dintre vocalizările posibile, propuse de savanţi, nu a dat un rezultat mulţumitor. Se pare, de altfel, că în originalul lui Gardizi, care nu s-a păstrat, acest nume a avut altă formă; aşa s-ar explica variantele sub care apare în manuscrise. În acest caz, avem de-a face cu o greşeală a copiştilor. Aceleaşi şanse le poate avea şi presupunerea că aceste litere, care par a desemna un popor, să ascundă, în realitate, numele unui conducător, al unui stăpîn al neamului acestuia. Nu trebuie să se uite că, în această epocă, neamurile turcice impuseseră o predominanţă politică în Orientul Apropiat şi că era în obiceiul lor ca numele unui întemeietor de stat sau cel al unui personaj ilustru al neamului să desemneze întregul popor, precum Osmanlîi de la Osman, Selgiucizi de la Selgiuc, Karamanlîi de la Karaman etc. Nu este exclus, deci, ca N-n-d-r să reprezinte numele unui conducător al românilor, deocamdată necunoscut nouă din alte izvoare.

Astfel, este un bun cîştigat de istoriografia noastră faptul că, la mijlocul sec. XI, geograful şi istoricul persan Gardizi a menţionat pe români în opera sa.

Prezenţa românilor în opera autorului persan probează aria largă în cuprinsul căreia era cunoscută existenţa poporului nostru la Carpaţi şi la Dunăre.»

S. G.

LEGĂTURI ÎNTRE SZABÓ ERVIN ŞI I. C. FRIMU

(Urmare din p. 59)

Galaţi, 11/24 iunie 1902

Tovarăşe,

Prietenul meu Frimu mi-a comunicat că v-a scris că am sosit la Galaţi. Iată adresele pe care le cereţi:

1) Nicolae F. Ionescu, str. Zimbru nr. 70 — Galaţi

2) Dumitru Simion, str. Măcelar nr. 8 — Galaţi

3) Constantin Z. Buzdugan, str. Numa Pompiliu nr. 8 — Galaţi

Acestea sînt adrese foarte sigure şi puteţi să expediaţi fără nici o teamă.

Buzdugan poate din nou să primească cărţile, pentru că a demisionat şi acum practică avocatura, deci are o situaţie independentă.

Adresa mea va servi numai pentru corespondenţă. Se înţelege că pe adresa mea din Bucureşti nu-mi veţi trimite nimic altceva [...]

Aveţi noutăţi de la Marian? Noi îl ştiam la Odesa, dar n-a mai răspuns la o scrisoare a lui Buzdugan: ce s-a întîmplat? A plecat deja?

Cu salutări cordiale,
Iosif Nădejde
strada Arhipelagului nr. 9 — Galaţi

N.B. Eu sînt acelaşi care a ţinut corespondenţa cu dv. şi cu Marian, din Bucureşti, căci Frimu nu cunoaşte franceza.

III.

Domnului Szabó Ervin, strada Donati 17, Budapesta

[fără dată]

Dragă tovarăşe,

Prietenul Alexandru Constantinescu, tapiţer, părăsind ţara din cauza lipsei de lucru de doi ani, profit de trecerea lui prin Budapesta pentru a vă adresa cîteva cuvinte.

De mult timp nu am mai primit nimic. Ştiu că Marian este în Rusia. Am avut corespondenţă cu el. Expediţia [coletelor] a încetat? Cred că aţi primit adresa de la Galaţi. Dacă aveţi noutăţi, vă rog să mi le comunicaţi.

Protejaţi şi recomandaţi, dacă doriţi, pe tovarăşul nostru Constantinescu în organizaţiile din oraşul dv., poate că el va apela la concursul dv.

În cazul că există posibilităţi, vă rog să-i daţi recomandaţii pentru alte oraşe, avînd în vedere că intenţia sa este de a ajunge la Paris.

Primiţi, dragă tovarăşe, salutările mele îndatorate

I.C. Frimu

O întîlnire neobişnuită pe cerul Indiei

*

VULTURII ÎMPOTRIVA AVIONULUI

V. FIROIU

...Sînt întîmplări, în viaţă, care stîrnesc emoţiile puternice ale contemporanilor şi se înscriu, pînă la urmă, cu nimb de legendă, în amintirile generaţiilor. Aşa s-a întîmplat cu strania întîlnire petrecută în aprilie 1931, pe cerul Indiei, un episod care ar putea părea neverosimil, prin caracterul său cu totul neobişnuit, dacă nu ar exista nenumărate mărturii demne de încredere. După patruzeci de ani, cu acelaşi calm imperturbabil şi cu vigoarea omului care a înfruntat urgia acelor zile, generalul-locotenent aviator în rezervă Traian Burduloiu, figură remarcabilă a aviaţiei româneşti, zburător apreciat şi peste hotare, mi-a răspuns plin de amabilitate la solicitarea de a înnoda firul peripeţiilor, pe care le redau în cele ce urmează.

10 aprilie 1931. Un avion FORD, metalic, un monoplan trimotor, își lua zborul de pe aeroportul francez Le Bourget. Echipajul românesc (doar mecanicul era englez) a fost petrecut pînă pe asfaltul pistei de neuitatul pilot Gheorghe Bănciulescu, cel care nu a renunțat să zboare, deși avea proteze la ambele picioare *.

Parisul rămînea în urmă, în ceață. Destinația finală, orașul Saigon. Un raid de cursă lungă, de mare interes aviatic.

De la Paris la Jodhpur **

La bord — istorisește generalul Burduloiu — **ne aflam patru : George Valentin Bibescu, care era președinte al Federației Aeronautice Internaționale, locotenentul Radu Beller, ca pilot secund și navigator, mecanicul englez John Hunt și eu, pe atunci maior, ca pilot prim și șef al echipajului pornit spre depărtări. Raidul era dificil prin lungime, dar mai ales prin condițiile meteorologice capricioase ale zonelor de parcurs.**

În prima etapă a raidului, avionul s-a îndreptat spre Roma. Au urmat escale la Atena și Alep. A întîmpinat, deasupra munților, o ceață deasă. S-a zburat uneori fără vizibilitate, la cinci mii de metri înălțime. Pe atunci nu exista protecția radarului ; navigatorii se bizuiau doar pe agerimea propriilor lor ochi, pe intuiție și pe iscusință. Plafonul de cinci mii de metri nu era atacat decît în condiții de „etapă grea".

Zborul a continuat spre Bagdad, apoi avionul a ajuns la Gwadar, (situat azi în Pakistan) fără nici un fel de dificultate, dar pe o arșiță cumplită.

La escale, George Valentin Bibescu efectua vizite protocolare personalităților politice și militare, John Hunt revizuia vehiculul aerian, iar ceilalți studiau minuțios hărțile și previziunile meteorologice. Dacă rămînea timp, se vizitau pitorețtile localități orientale.

De la Gwadar s-a zburat peste Golful Oman, învăluit într-o ceață deasă. Pilota, cu iscusință, Radu Beller. A urmat un popas la Karaci, apoi zborul a continuat spre Jodhpur (India), pentru o nouă escală de noapte, echipajul fiind aci oaspete al maharadjahului.

A început itinerarul pur indian : Jodhpur — Benares — Calcutta. În ultima localitate, raidul prevedea o escală prelungită, de trei zile...

Alarmă în cer

Navigam fără probleme, la două mii de metri înălțime — povestește Traian Burduloiu. **Radu Beller, în dreapta mea, studia harta, eu pilotam avionul, ținînd ferm mansa, ca să fac față golurilor de aer provocate de arșiță. În cea de-a doua cabină, George Valentin Bibescu era cufundat în socoteli, iar Hunt dormita.**

Deodată — alarmă în cer ! Pe imensa boltă albastră, în fața noastră, un punct negru s-a profilat în depărtare, mărindu-se pe măsură ce noi ne apropiam de el, iar el... venea spre noi. Punctul își definea... niște aripi, și aveam impresia că un alt avion se va încrucișa cu al nostru. Dar ochii mi-au deslușit cu mirare, apoi cu groază, nu un aparat de zbor, ci un vultur. O pasăre imensă, de proporții fantastice.

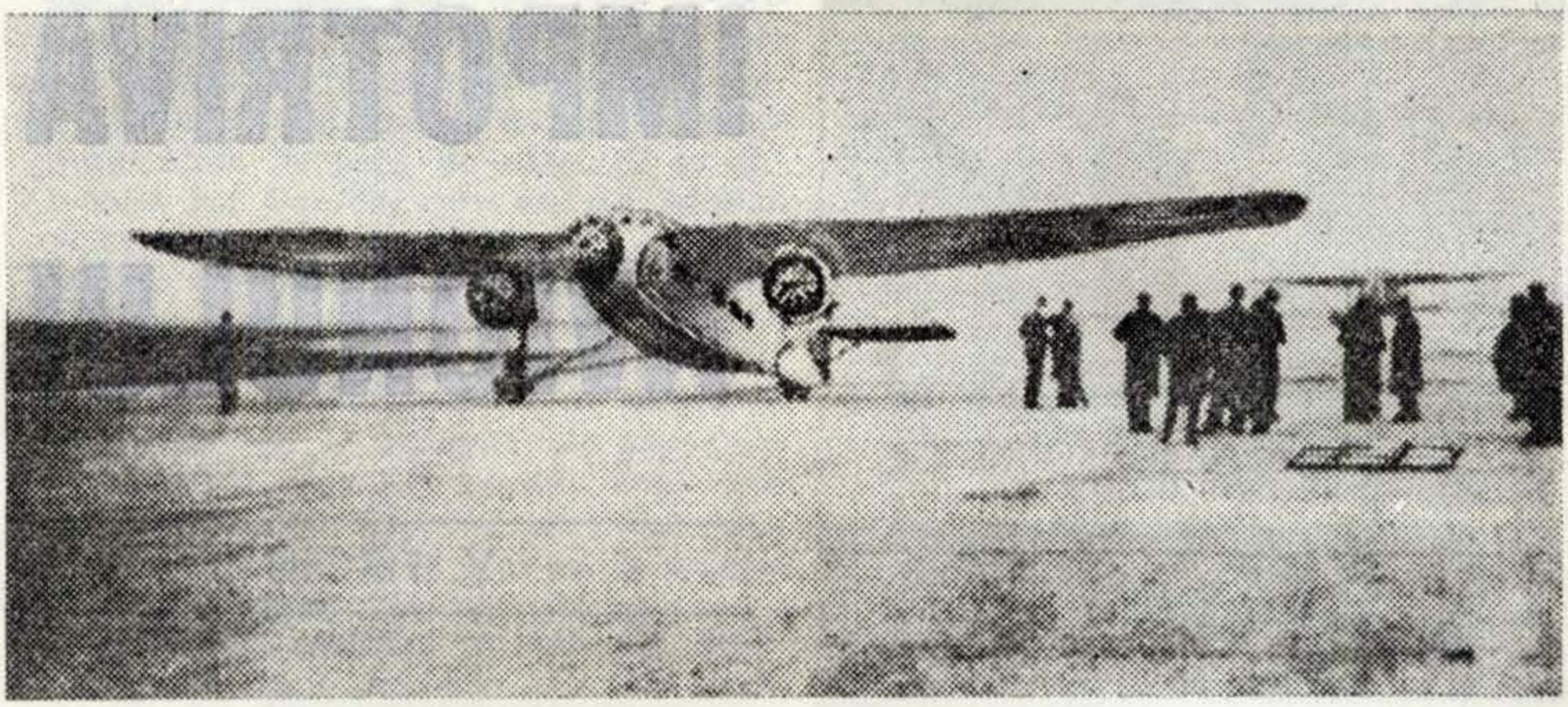

Trimotorul FORD avionul care a luptat din greu cu vulturii

★ Vezi „Magazin istoric" nr. 7/1970.

★★ Subtitlurile aparțin redacției. Istorisirea de față redă un episod din volumul *O dramă pe cerul Indiei : vulturii atacă avionul* de V. Firoiu, în curs de publicare la Editura Militară.

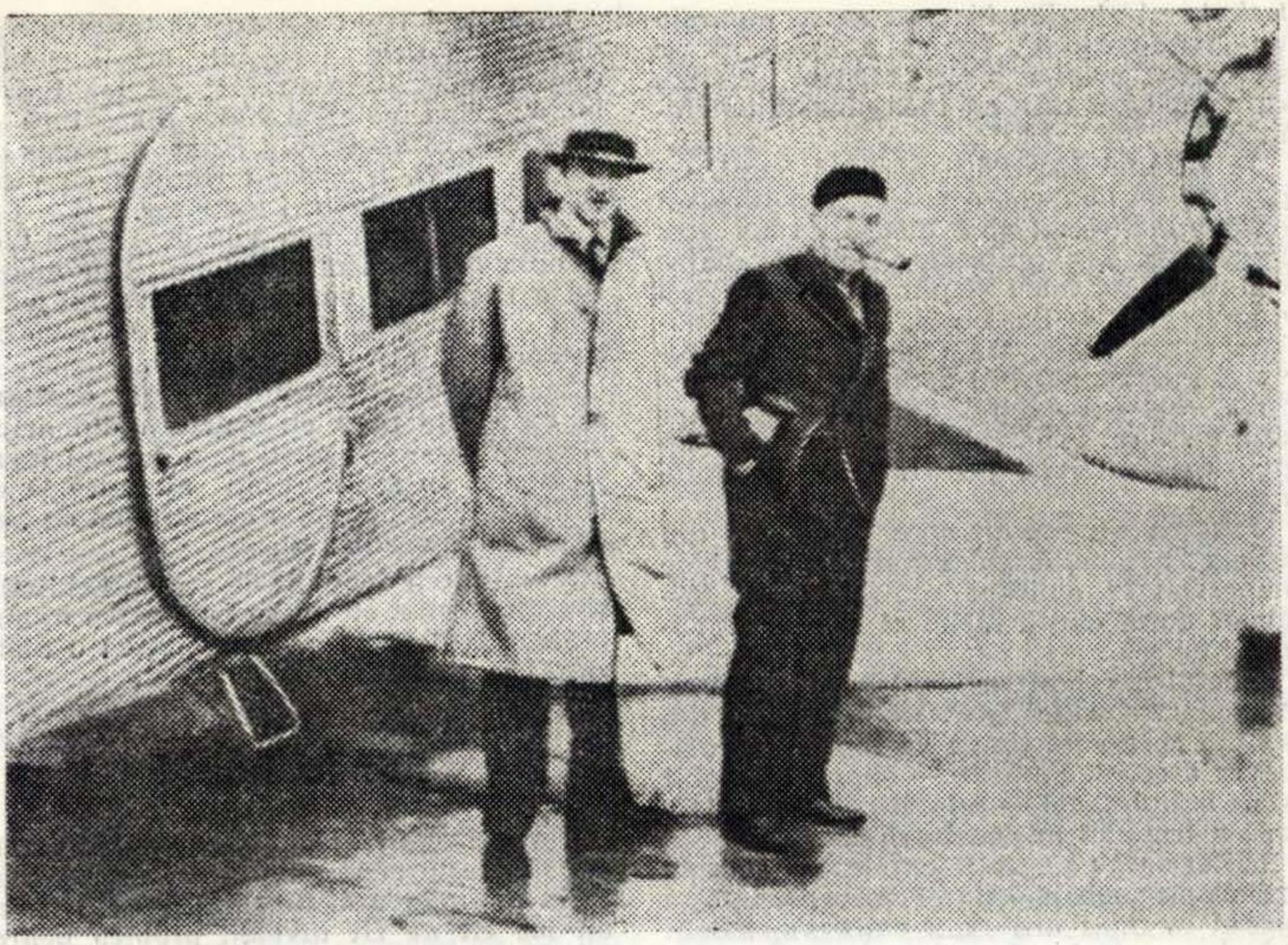

Cei doi piloți — Beller și Burduloiu — în fața avionului

Se îndrepta direct spre avionul nostru! Printr-o manevră, de fel ușoară atunci cînd e vorba de un trimotor cîntărind zece tone și cu o anvergură atît de mare ca cea a avionului nostru, am evitat vulturul. În dreapta mea, Beller era la post și mi-a făcut semn că am procedat bine. Ca măsură de precauție, am urcat apoi cît mai sus, pentru a ne asigura cel puțin acolo cale liberă. Eram convins că la marile înălțimi vulturii nu mai pot sui.

Dar, la foarte scurt interval, a apărut un nou vultur și, imediat, în urma lui, un altul...

Pilotul manevra cu sînge rece, pentru a evita primul atacant, dar în acest timp cea de-a doua pasăre, cu aripile strînse, s-a năpustit ca un bolid asupra aparatului. **Am deviat brusc avionul, înclinîndu-l pe o aripă, pentru a cruța masa metalică de o lovitură în plin. „Bolidul" s-a îndreptat spre cabina de comandă. Dacă nimerea, distrugea punctul central de comandă al avionului și ne-am fi prăbușit. Manevra însă mi-a reușit. Am simțit un șoc ușor și pe cer s-a văzut un norișor alcătuit din fulgi.**

Hunt a observat că pe capota unuia dintre motoarele laterale apăruse o dîră de sînge, dovadă că vulturul pătrunsese în zona de rotire a elicei și fusese sfîrtecat. Unul dintre motoarele avionului a fost scos din funcție. Aparatul și-a continuat zborul, cu numai două motoare, lucru destul de dificil : defectarea unui motor lateral prejudicia echilibrul, cerînd eforturi deosebite de pilotaj. Echipajul a ajuns cu bine la Allahabad, unde s-a cercetat starea aparatului. Capota motorului era turtită, elicea — grav deteriorată, cablul vitezometrului — rupt.

Aviatorii au hotărît totuși să continue zborul spre Calcutta, unde existau mijloace tehnice adecvate pentru repararea avariilor. Hunt a peticit cu sîrmă cablul vitezometrului rupt, avionul a fost alimentat cu benzină și s-a pornit la drum cu numai două motoare în funcțiune.

Atacul stolului

După mai bine de două ore de zbor, pe o căldură îngrozitoare, un nou punct negru la orizont s-a conturat tot mai clar, apoi s-a multiplicat ; un vultur, apoi altul, alți trei, alți șase, tot mai mulți !

Trebuia să ne înălțăm repede și să facem adevărate acrobații aeriene, cu totul neobișnuite pentru un avion atît de greu — își amintește generalul Burduloiu —,

trebuia să zburăm în ceea ce se numește un „semi-carusel", pentru a izbuti să ne strecurăm printre acele ciudate vietăți, care ne erau atît de inexplicabil potrivnice.

În dreptul localității Mungal Sarai, nu departe de Benares, o pasăre gigantică s-a desprins din stol și a dezlănțuit un atac fulgerător. Era un vultur gulerat, dintre cei cu trupul mare și plin, cu aripi avînd o anvergură de doi metri. Aparținea, desigur, coloniei care trăia pe piscurile masivului muntos aflat în apropiere, sub ocrotirea unei secte religioase. În preajmă, se afla un turn, în vîrful căruia localnicii depuneau cadavrele, pentru a fi „devorate ritual".

Pasărea s-a repezit spre motorul din stînga avionului, cel rămas în funcțiune împreună cu motorul central. Ce-o fascina ? Jocul elicei, luciul ei în soare ? Nimeni nu știa.

Pilotul a coborît avionul în picaj. Apoi a manevrat astfel încît să poată ieși din spațiul spre care țintea vulturul. Dar manevra a eșuat. Pasărea — suptă probabil și de suflul elicei — a lovit cu partea dorsală a trupului mijlocul aripii.

(Ulterior au putut fi explicate cauzele psihologice ale agresiunii vulturilor. S-au lansat la mari altitudini zmee vopsite în felurite culori, dar nici unul n-a atras atenția păsărilor. Stoluri întregi au trecut impasibile pe lîngă ele. Cînd zmeele au fost însă căptușite cu cioburi de oglindă, vulturii s-au năpustit asupra lor. Sclipirile cioburilor aveau, probabil, efectul provocator pe care-l exercită pînza roșie asupra taurilor. De atunci, avioanele care zboară în ținutul indian al vulturilor sînt vopsite în culori sumbre.)

Mecanicul Hunt s-a dus să investigheze, pătrunzînd tîrîș în corpul aripii lovite. Constatările lui n-au fost de loc liniștitoare : aripa metalică vădea o spărtură serioasă. Fără să ezite, Hunt a rămas în corpul aripii, acoperind ruptura cu pieptul, veritabil martiraj voluntar.

Între timp, un nou vultur, răzlețit de colonia lui, a încolțit avionul. Dar aparatul a urcat mai sus, și tentativa lui a rămas de astă dată fără urmări. O nouă coliziune ar fi fost desigur fatală.

În rolul de „dop" uman, Hunt continua să lupte din greu cu spărtura din aripă. Aceasta luase proporții de-a dreptul îngrijorătoare. În scurt timp ajunsese la un metru pătrat, depășind capacitatea de „astupare" a mecanicului.

Situația era deosebit de gravă. Echipajul și-a dat seama că nu se mai putea ajunge pînă la Benares. Singura soluție : o aterizare forțată...

Foc la bord !

Am îndreptat avionul spre calea ferată — istorisește generalul Burduloiu. **Știam că în apropierea ei puteam găsi mai lesne un loc cît de cît nivelat, propice pentru aterizare. În orice caz, terenul era mai potrivit decît în pustietățile deșertului sau defileele munților. În preajma gării Bhabua am descoperit un cîmp mare, din pă-**

Lîngă gara Bhabua : din avion n-a mai rămas decît un morman informe de fiare calcinate...

cate însă tăiat de canale de irigație, șanțuri dintre cele mai primejdioase pentru o aterizare. Am calculat însă astfel încît să iau terenul în lungul canalurilor, alegînd o porțiune de pămînt între două șanțuri paralele. La numai 5-6 metri de sol însă, vîntul și-a schimbat direcția! Alte dibuiri, alte manevre, alte soluții hotărîte cu repeziciune.

Luptînd din greu cu vîntul și cu arșița apăsătoare, cu însăși starea avionului și cu îngustimea terenului, am reușit să ating pămîntul. În toată viața mea de zburător nu mai trecusem prin astfel de momente. Am înaintat cu aparatul pe sol, crezînd că am izbîndit pe deplin, cînd vîntul din spate ne-a împins brusc spre un canal! Imaginea dezastrului de neevitat mi-a apărut limpede în față. Am frînat — singura rezolvare posibilă — și am reușit, în sfîrșit, să opresc avionul. Cele două motoare au amuțit brusc, contactul lor fiind tăiat de Radu Beller, care sesizase, cu promptitudine, situația.

Pasărea noastră metalică odihnea istovită în nisipul de la marginea unui canal...

Deodată, Bibescu și Hunt strigară, într-un glas, că fuseseră stropiți de un jet de benzină. Benzină? De unde? Și tot ei avertizară imediat: Foc la bord! La început, Traian Burduloiu a crezut că cei doi au halucinații, datorită stării nervoase. Dar, din păcate, nu era vorba de așa ceva...

În coliziunea cu vulturul, fusese atins și rezervorul de benzină din aripa lovită. În partea lui superioară se produsese o spărtură, fără însă ca lichidul să se împrăștie în timpul zborului. Cînd însă avionul a luat contact cu pămîntul și, mai ales, cînd Burduloiu a frînat brusc, benzina din rezervor a fost împroșcată în afară. Stropii au atins țeava de eșapament a motorului amplasat sub rezervorul lovit și flăcările au cuprins repede avionul.

În scurt timp, aviatorii înșiși, stropiți de benzină, au fost învăluiți de foc. Adevărate torțe vii...

Bibescu, lucid, și-a smuls servieta cu documente din spateaza scaunului. Apoi, atît el cît și Hunt, înfășurați în pleduri, au sărit din avion. Mecanicul, în neștire, cuprins de o mare agitație, a luat-o la fugă peste cîmp, spre satul ce se zărea la orizont; tensiunea nervoasă din timpul cînd astupase breșa din aripă, la care se adăugase efectul acestui episod tragic, îl răzbiseră și alerga cu capul descoperit. După o cursă de aproape doi kilometri s-a prăbușit la pămînt, alegîndu-se cu o insolație, de care nu a scăpat decît după îndelungi îngrijiri medicale.

Atît eu cît și Beller am fost prinși într-o capcană dogoritoare. Nu aveam pe unde ieși din avion. În spatele nostru — o veritabilă cascadă de flăcări. Am desfăcut cu iuțeală capota (capacul superior al cabinei de pilotaj). Trebuia ridicată, dar forțele noastre ne părăsiseră. Beller a încercat s-o urnească, dar a renunțat. Și eu îmi simțeam brațele vlăguite, aproape inerte. Cu un ultim efort disperat, am împins totuși capota cu spatele. Desfăcusem, în prealabil, două din cele patru cîrlige cu care era prinsă; celelalte rămîneau însă înțepenite. Am împins și, în sfîrșit — iată cerul. L-am apucat pe Beller de picioare și l-am tras afară.

Amîndoi am scăpat din cabina în flăcări. Dar Radu Beller era pradă unui șoc nervos și nu mai avea puterea să lupte. Am început să rup hainele aprinse de pe el, însă focul m-a cuprins din față. Simțeam fierbințeala flăcărilor șfichiuindu-mi pielea.

Beller s-a smuls de lîngă mine, ieșind brusc din amorțeală. Gonit de flăcări și de dureri, a început să alerge, pînă s-a prăbușit pe solul nisipos, lovindu-se de un ciot de copac, care i-a însîngerat obrazul.

Lîngă noi, din avionul cuprins în întregime de flăcări, a rămas doar un morman de fiare calcinate...

Pasărea cernită

Un tren sanitar ne-a îmbarcat pe toți patru și astfel am ajuns în spitalul militar din Benares. Trei zile mai tîrziu, cu toate eforturile medicilor, Radu Beller a murit, de pe urma arsurilor grave suferite. Și-a strigat pînă în ultimele clipe soția și copiii. A fost înmormîntat, cu onoruri militare, la Benares.

Hunt și cu mine am fost apoi transferați într-un alt sanatoriu, unde ne-am bucurat de cele mai bune îngrijiri. Abia după mai multe săptămîni de suferință am putut pleca spre casă.

În „Neamul Românesc" din 20 aprilie 1931, N. Iorga a scris un mișcător articol intitulat **O suferință națională.** La 30 aprilie, Tudor Arghezi a vorbit la radio despre **Pasărea cernită.** După cum se știe, o stradă din București poartă numele celui care și-a jertfit viața în acest raid.

În anul 1938, autoritățile române au propus aducerea osemintelor aviatorului Radu Beller în pămîntul natal. Însuflețită de un înalt patriotism, mama lui Radu Beller, din neamul Rossettinilor și al lui Alexandru Ioan Cuza, a avut puterea să se împotrivească acestui gest de gratitudine. „Poate că e bine pentru istoria patriei noastre și pentru demnitatea neamului — arăta ea într-o scrisoare adresată celor care au avut inițiativa — să avem un erou și acolo, în pămîntul Indiei, sub cerul îndepărtat al acelei milenare țări. Soarta m-a cinstit pe mine, deși crud încercată, să fiu mama acestui român jertfit pentru propășirea aripilor românești și a aviației universale."

POPULAȚII DISPĂRUTE

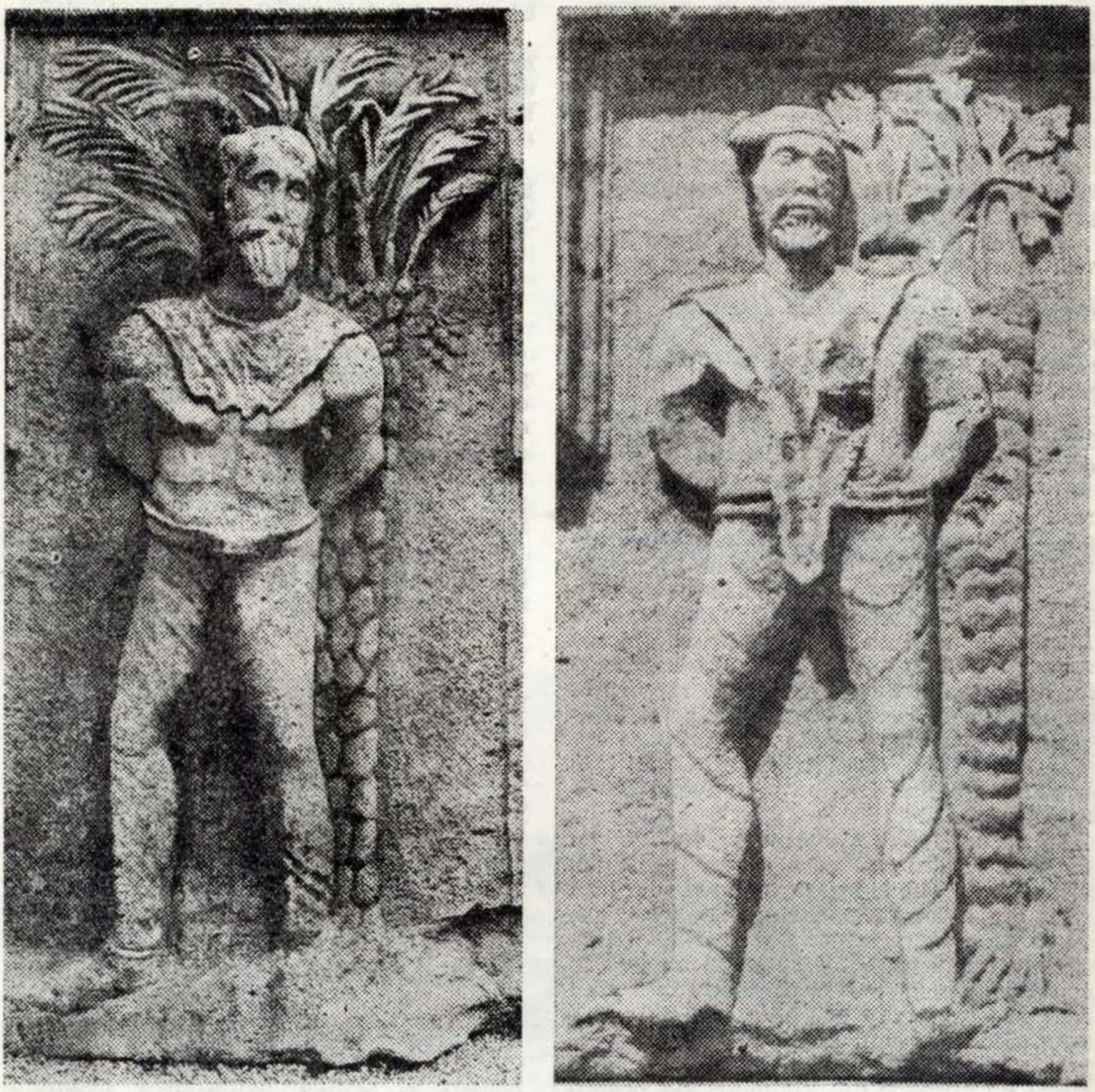

Reprezentările sculpturale de pe Tropaeum Traiani și Columna lui Traian ne oferă imagini veridice ale bastarnilor. Iată-i prezentați în chip de prizonieri (monumentul era ridicat în cinstea învingătorilor) pe metopele și crenelurile monumentului de la Adamclisi

BASTARNII

MIRCEA BABEȘ

Dintre populațiile străine, care au făcut cîndva popas pe pămînturile noastre, aceea menționată de izvoarele antice sub numele generic al *bastarnilor* rămîne poate cea mai puțin cunoscută și, într-un anumit sens, mai misterioasă. Originea, numele, istoria politică și moștenirea acesteia reprezintă tot atîtea semne de întrebare, cărora cercetările istorice, arheologice, paleoantropologice și lingvistice încearcă să le răspundă.

Un rol de prim ordin l-a căpătat, în acest context, cercetarea arheologică. Exemplul bastarnilor nu este nicidecum singurul, ci doar unul dintre cele mai convingătoare în privința plusului hotărîtor de informație pe care arheologia îl poate aduce în balanța judecății istorice. În acest caz, datele arheologice dau tabloului istoric, reconstituit pe baza izvoarelor scrise, contururi și detalii noi, pe care anterior nici măcar nu le puteam bănui.

Celți sau germani?

Sărăcia și impreciziunea informațiilor antice privind în general lumea „barbară", sînt mai pregnante și, totodată, mai ușor de explicat atunci cînd este vorba despre bastarni. Dacă semințiile trace, ilire sau iraniene erau deja cunoscute grecilor datorită vecinătății inițiale sau contactelor rezultate de pe urma „marii colonizări", dacă îndepărtații celți — și ei cunoscuți lui Herodot, — pătrunseseră violent pînă în inima Eladei, lăsînd urme adînci în conștiința antichității, apariția bastarnilor reprezenta o realitate nouă, surprinzătoare.

Prima mențiune a acestora datează de pe la anul 200 î.e.n. cînd geograful Demetrios din Callatis, descriind ținuturile de la nord de gurile Dunării, îi află aici „veniți din alte părți". Sosirea lor în regiunile amintite a putut însă avea loc cu cîteva decenii mai înainte. În acest sens a fost interpretată cunoscuta inscripție — decret, pusă pe la anul 230 î.e.n. de cetățenii Olbiei în cinstea binefăcătorului lor Protogenes, din care rezultă că orașul de pe limanul Bugului s-a aflat atunci în mare primejdie în fața alianței dintre „galați" și „sciri". Cei mai mulți dintre cercetători cred că aceasta ar fi cea mai veche atestare a bastarnilor și, totodată, prima din șirul de confuzii făcute în antichitate între această populație germanică și celți.

Într-adevăr, ulterior, povestind despre rezistența ultimilor regi macedoneni în fața expansiunii romane (182-168 î.e.n.), doi dintre cei mai de seamă istorici ai lumii

vechi — Titus Livius (59 î.e.n.-16 e.n.) și Plutarh (46-120 e.n.) — îi considerau pe bastarnii chemați în ajutor împotriva romanilor drept galați (celți). Confuzia ar putea să pară surprinzătoare, mai ales dacă ținem seama de faptul că primul istoric ce relatează evenimentele amintite, Polybios (cca 200-118 î.e.n.), făcea o distincție netă între galați și bastarni, și că, ceva mai tîrziu, bunii cunoscători ai ținuturilor europene de dincolo de limitele imperiului care au fost Strabon, Tacitus și Plinius cel Bătrîn — chiar dacă nu erau în măsură să ne informeze, mai precis și mai detaliat, asupra ținuturilor de origine și a împrejurărilor care au provocat mișcarea bastarnilor — îi considerau ca făcînd parte din marea familie a populațiilor germanice. Vom înțelege totuși natura acestei confuzii, și în general incertitudinile primelor izvoare în ce privește apartenența etnică a bastarnilor, amintind aici că noțiunea etnografică de „germani" s-a constituit mult mai tîrziu, intrînd definitiv în circulație abia în vremea lui Caesar.

Incertitudinile anticilor s-au reflectat, așa cum era și de așteptat, în chip direct în cercetarea modernă, permițînd ca, uneori, pe același temei documentar să se poată emite și argumenta, cu o îndreptățire oarecum egală, opinii și teorii absolut opuse. Astfel, din punct de vedere etnic, bastarnii au fost considerați ca un neam germanic, celtic, tracic chiar, sau ca un amestec hibrid celto-germanic (V. Pârvan). Părerile privind patria originară a bastarnilor, data și cauzele migrării lor, delimitarea teritoriilor nou ocupate, rolul pe care l-au jucat în aceste ținuturi și raporturile lor cu populația autohtonă geto-dacă și lumea clasică sînt, de asemenea, foarte diferite.

O dilemă istorică

Cercetările privind problema acestei populații atît de controversate și a cărei existență apare și azi oarecum misterioasă, au început la noi o dată cu săpăturile arheologice efectuate în 1949 la Poienești (jud. Vaslui). Aici au fost descoperite urmele mai multor așezări și necropole, datînd din diferite perioade istorice. Cele peste 50 morminte de incinerație — caracterizate prin depunerea oaselor calcinate și a inventarului funerar în urne de lut, lucrate de mînă, avînd suprafața lustruită — care alcătuiesc necropola mai veche, datează din perioada în care izvoarele antice înregistrează prezența și faptele bastarnilor în spațiul geografic mai larg de la răsărit de Carpați.

Constatînd caracterul net deosebit al antichităților de la Poienești față de civilizația dacică și aflînd veritabilele lor analogii pe teritoriul Germaniei și al Poloniei

Această sculptură greceasca din sec. II î.e.n. reprezintă un german, deci, după toate probabilitățile, un bastarn

de azi, conducătorul lucrărilor arheologice, profesorul Radu Vulpe a identificat cultura materială a bastarnilor veniți pe teritoriul țării noastre ca fiind de caracter germanic.

Descoperirilor de la Poienești, le-a urmat, în cercetarea arheologică, o perioadă mai calmă, de acumulare, ale cărei principale rezultate le constituie, pe de o parte, adîncirea cunoașterii conținutului culturii bastarne, în special pe baza săpăturilor din așezări, și, pe de altă parte, delimitarea ariei de răspîndire a acestei culturi. Stabilirea spațiului ocupat de bastarni pe baza urmelor lor materiale (care spre sud nu depășesc linia Piatra Neamț — Crasna), dezminte informațiile surselor antice, după care unii dintre aceștia ar fi locuit în Delta Dunării (insula Peuce), luînd de aici și numele de peucini (Strabon). Este, evident, unul din cazurile exemplare în care arheologia corectează erorile — nu greu de explicat — ale istoricilor și geografilor antici.

Colierul de Țibucani

Paradoxal, nu săpăturile organizate, astăzi mai numeroase, ci cîteva descoperiri întîmplătoare, de mare valoare științifică și muzeistică, au permis clarificări serioase

Colierele în formă de coroană tipice pentru perioada pe care v-o prezentăm :

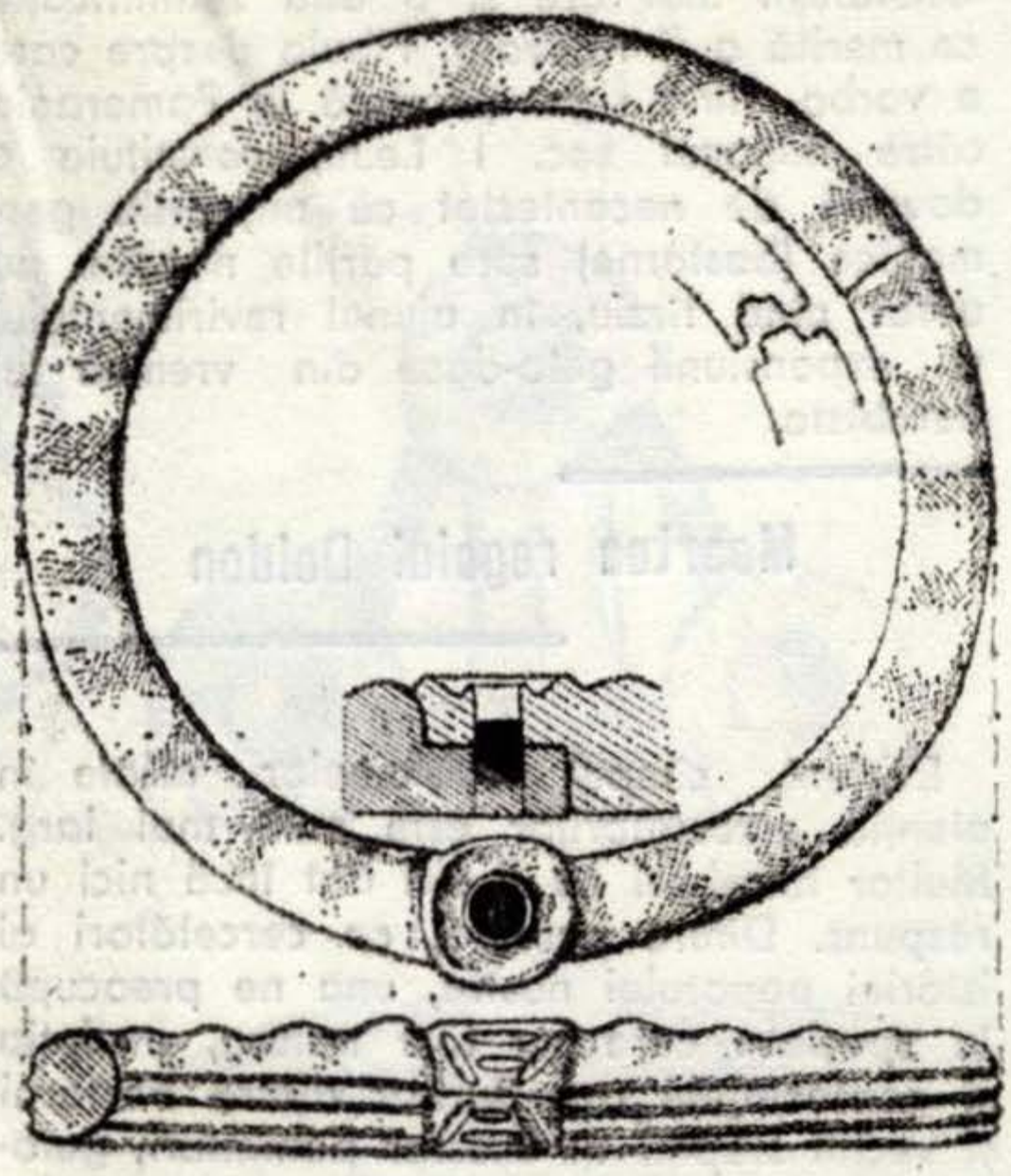

colierul de la Davideni

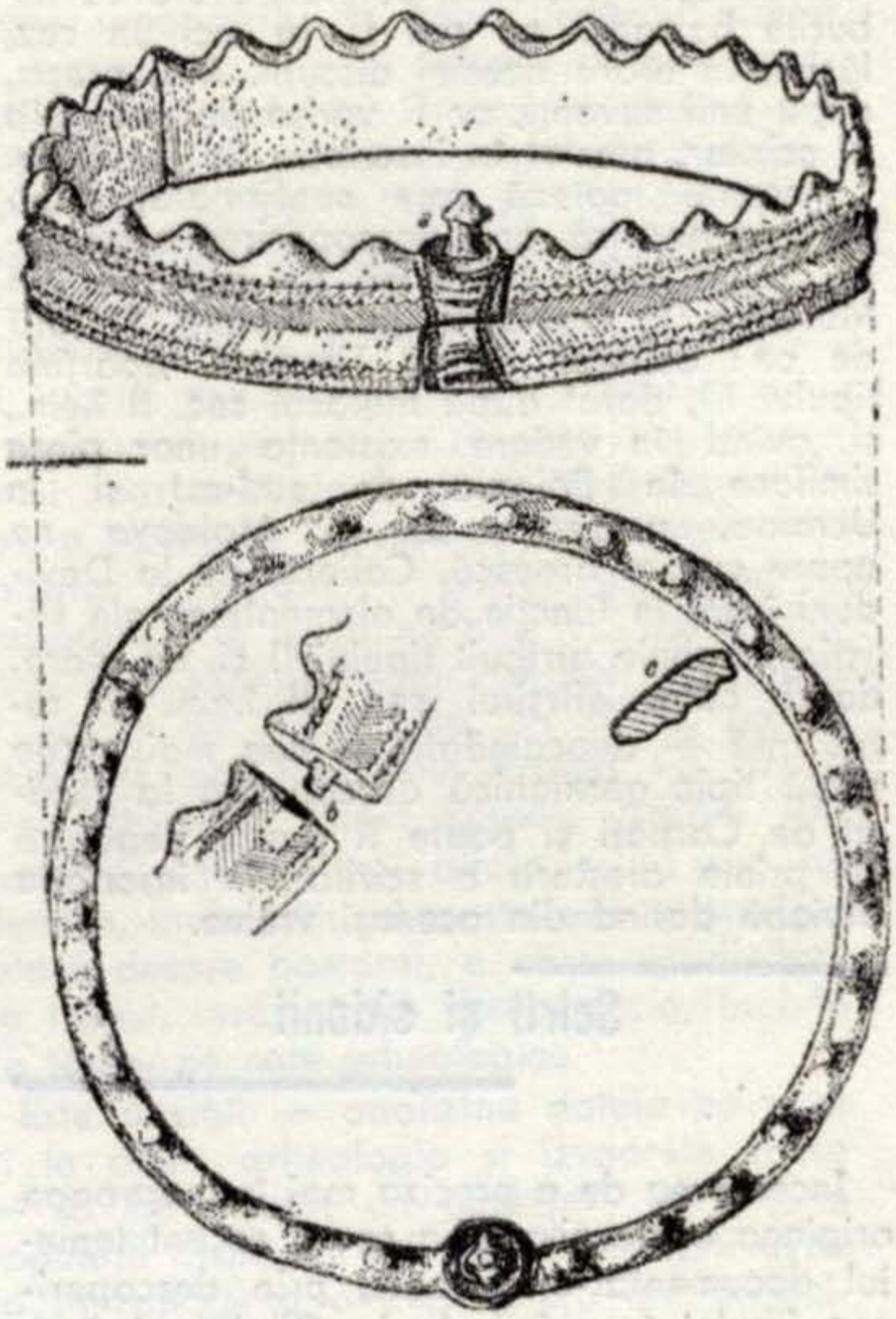

colierul de la Ţibucani

în această problemă atît de controversată. Merită să fie relatată aici istoria colierului în formă de coroană, descoperit la Ţibucani, pe care învăţătorul Fl. Munteanu din această localitate l-a păstrat vreme de douăzeci de ani, deşi pînă şi unii „specialişti" l-au asigurat că ar fi vorba de o piesă de... tractor. Convins de valoarea acestui obiect, descoperitorul l-a donat muzeului din Piatra Neamţ, unde poate fi admirat şi unde şi-a găsit o reală valorificare ştiinţifică.

Colierul de la Ţibucani a fost turnat dintr-un bronz de bună calitate, în forme realizate prin procedeul — mai puţin uzitat în această epocă — „à cire perdue" : meşterul confecţiona din ceară modelele exacte ale părţilor componente, pe care le scufunda apoi, în chip repetat, într-o soluţie de argilă, astfel că pe model se depunea treptat o crustă ce urma să constituie forma negativă. Prin ardere ceara se topea (de aici şi numele procedeului) iar forma se întărea devenind aptă pentru utilizare. Piesele astfel turnate se caracterizează printr-o deosebită fineţe în redarea formei şi a ornamentului, şi constituie unicate, deoarece un tipar nu putea fi folosit decît o singură dată.

Cu toate acestea, analogii pentru colierul de la Ţibucani — primul de acest fel descoperit în România — nu lipsesc. Numeroase coliere în formă de coroană („Kronenhalsringe") au fost descoperite în Danemarca, Suedia, Germania de nord şi de răsărit, Polonia şi Ucraina, din păcate însă — în marea majoritate a cazurilor — în afara unor contexte arheologice definitorii. Această împrejurare — explicabilă şi prin aceea că obiectele ce ne interesează aici se depuneau adesea izolat, ca ofrande rituale — este şi cauza dificultăţilor pe care le întîmpină datarea lor mai precisă. Şi totuşi, studiul tipologic amănunţit a permis clasificarea colierelor în formă de coroană în patru tipuri, reprezentînd patru faze principale ale unei evoluţii ce se întinde de-a lungul ultimelor trei-patru sute de ani înaintea erei noastre. Întrucît prototipul pieselor în discuţie este originar din Danemarca, iar răspîndirea lor nu a depăşit niciodată graniţele culturii germanice a epocii fierului, rezultă că apartenenţa la această cultură este în afara oricărui dubiu. Mai mult decît atît, împrejurarea că răspîndirea colierelor în formă de coroană coincide

— temporal — cu proliferarea culturii germanice spre ținuturile pontice, arată că triburile bastarne nu pot fi, în nici un caz, lăsate în afara acestei discuții. Mai precis, după unii savanți, ar fi vorba de acel trib al scirilor, atestat în inscripția de la Olbia.

Această ipoteză este confirmată, după părerea noastră, prin descoperirea celui de-al doilea colier în formă de coroană din Moldova, la Davideni, jud. Neamț. Și iată de ce: colierul de la Țibucani aparține tipului III, datat după mijlocul sec. II î.e.n., și, avînd în vedere existența unor piese similare în Polonia de sud-est și în Ucraina, prezența sa în Moldova ne apare cumva firească. Colierul de la Davideni însă, în funcție de elementele sale stilistice, trebuie atribuit tipului II și, ca atare, datat către sfîrșitul sec. III î.e.n. El reprezintă — deocamdată — cea mai veche piesă tipic germanică descoperită la răsărit de Carpați și poate fi pus în legătură cu prima atestare a scirilor în inscripția olbiană datînd din aceeași vreme.

Scirii și sidonii

Încercarea de a preciza mai îndeaproape originea bastarnilor și-a sporit recent temeiul documentar-arheologic, prin descoperirea fibulei (agrafei) de la Ghelăiești (jud. Neamț). Această piesă măruntă, fragmentară, este, contrar aparențelor, plină de semnificații istorice. Fibula în discuție, turnată din bronz, este un tip neobișnuit nu numai pentru regiunile noastre, ci și pentru întreaga Europă răsăriteană, aria ei de origine și de răspîndire aflîndu-se în Mecklenburg, Pomerania anterioară și insula Rügen (R.D.G.) la peste 1 200 km de locul descoperirii noastre.

Că interpretarea acestei descoperiri ca o dovadă a participării grupelor de populație din Pomerania germană la migrațiile bastarne este justă, se poate dovedi și cu ajutorul izvoarelor scrise. Anume în regiunea de răspîndire a „fibulelor pomeraniene" localizează geograful Ptolemeu, în sec. II e.n., tribul sidinilor și „orașul" Skirion — nume care pot fi identificate cu cel al sidonilor (trib bastarn din părțile noastre menționat de Strabon) și respectiv al scirilor din decretul lui Protogenes. Este foarte plauzibilă — cred — explicația că scirii și sidonii reprezintă una și aceeași populație, din care o parte, emigrată spre ținuturile pontice, a fost cunoscută și sub numele generic al bastarnilor, iar alta, rămasă pe loc, a fost, cîteva secole mai tîrziu, înregistrată de marele geograf în ținuturile de la gura Viaduei (Oderului). Descoperirea de la Ghelăiești mai are și o altă semnificație ce merită a fi relevată. Fibula despre care e vorba, fiind sigur produsă în Pomerania către mijlocul sec. I î.e.n., constituie o dovadă de necontestat că mișcările germanice (bastarne) spre părțile noastre au durat pînă tîrziu, în ajunul revirimentului și expansiunii geto-dace din vremea lui Burebista.

Moartea regelui Deldon

Evident, cîmpul problemelor aflate în atenția cercetătorilor este mult mai larg. Multor întrebări nu li s-a dat încă nici un răspuns. Dintre acestea, ca cercetători ai istoriei poporului nostru, una ne preocupă în special: care au fost natura, evoluția și consecințele raporturilor dintre bastarni și vechii stăpîni ai acestor pămînturi, getodacii? Istoricul Pompeius Trogus ne relatează despre luptele între cele două populații. Învinși la început, pedepsiți din această cauză de regele lor, Oroles, să îndeplinească îndatoriri ce reveneau femeilor, dacii au sfîrșit prin a-i învinge pe noii veniți. Deși nu știm, din păcate, precis cînd au avut loc aceste evenimente, este astăzi un lucru stabilit că Burebista este cel care a pus capăt „episodului bastarnic" din istoria Daciei. Pînă în acel moment, cele două comunități — așa cum ne-o arată descoperirea ceramicii dacice și bastarne în aceleași așezări — găsiseră anumite modalități de convietuire. Variația ponderei ceramicii dacice de la cîteva procente la aproape totalitatea olăriei unei așezări, ne indică în chip direct caracterul schimbător al relațiilor daco-bastarne, de la o regiune la alta, de la un moment la altul.

În opoziție cu momentul Oroles, două alte episoade din istoria ultimului veac al erei vechi ni-i arată pe bastarni în aceeași tabără cu autohtonii, uniți în fața pericolului, din ce în ce mai direct și mai concret, pe care începuse a-l reprezenta expansiunea romană. Așa s-a întîmplat în anul 61 î.e.n., cînd bastarnii sosiți în ajutorul geților sud-dunăreni au înfrînt sub zidurile cetății Histria oastea romană condusă de prooonsulul Caius Antonius Hybrida. Treizeci și doi de ani mai tîrziu, victoria a fost însă a romanilor și bastarnii — pierzînd pe regele lor Deldon pe cîmpul de luptă — au fost nevoiți să se retragă la nord de Dunăre. Faptul că M. Crassus, comandantul legiunilor învingătoare, a continuat războiul contra

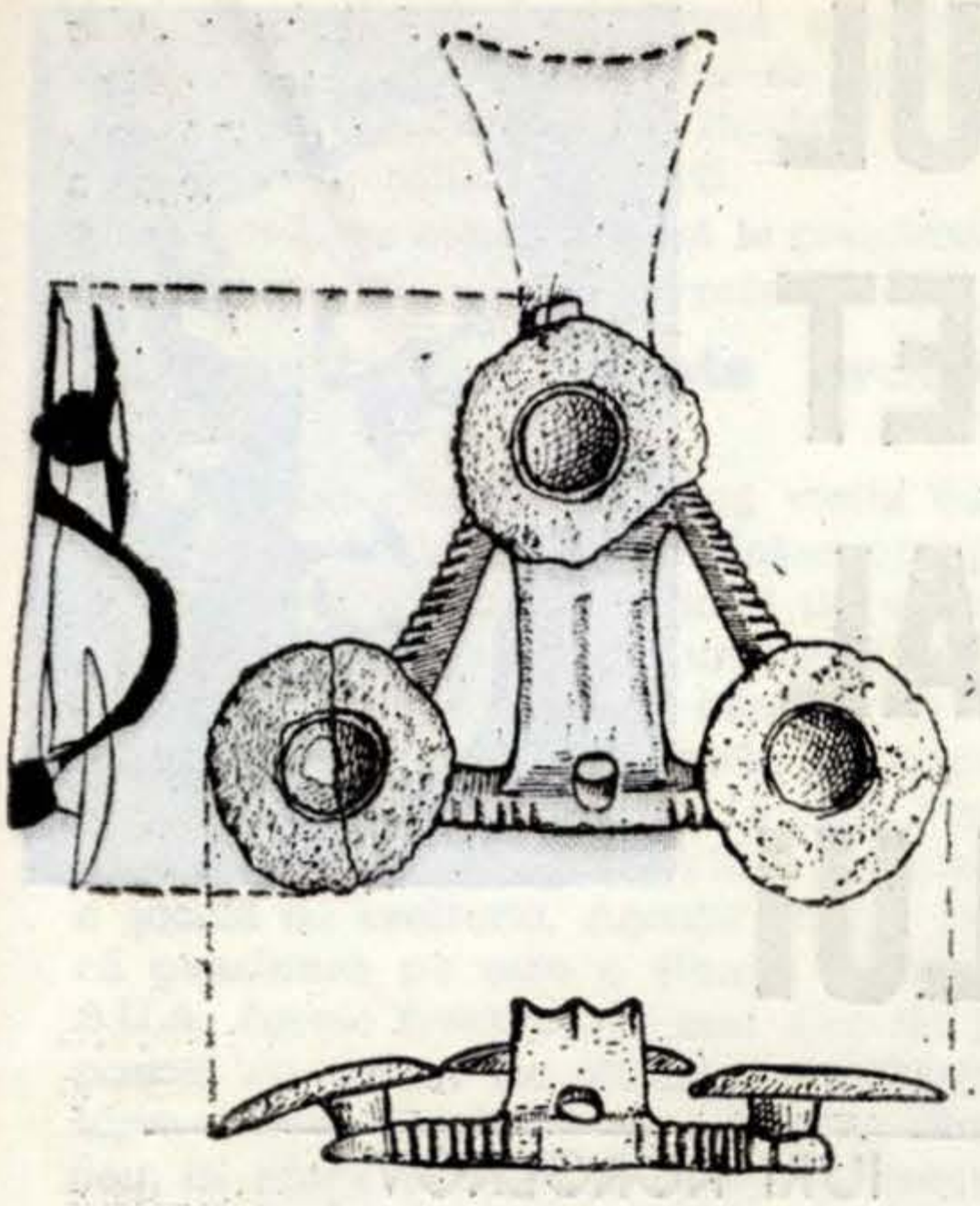

Fibula de la Gheläieşti

regilor geți din Dobrogea, Dapyx și Zyraxes, dovedește că aceștia fuseseră aliați cu bastarnii. De altfel, după cum ne relatează istoricul Dio Cassius, în reședința lui Zyraxes de la Genucla se aflau steagurile luate de bastarni de la Antonius Hybrida, în lupta de lîngă Histria.

Explicația acestei înfrîngeri, ca și a faptului că, deși menționați în continuare de izvoare pînă către sfîrșitul sec. III e.n., bastarnii au jucat un rol din ce în ce mai puțin important în evenimentele legate de istoria Imperiului roman și a granitei sale dunărene, nu este greu de găsit, chiar dacă ea nu reiese în chip direct din relatările istoricilor antici. După cum am mai arătat, este vorba de revirimentul geto-dacilor din vremea lui Burebista, despre care Strabon scria că „în cîțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine". Așa cum i-a zdrobit pe celții din apus, tot așa va fi acționat Burebista contra bastarnilor, care ocupau ținuturile de răsărit ale Daciei și se interpuneau intențiilor sale de a stăpîni cetățile grecești de pe malurile de vest și de nord ale Pontului Euxin.

Din fericire, lacuna izvoarelor scrise în această privință poate fi parțial suplinită de evidența faptelor arheologice, care ne arată că, începînd din această perioadă, bastarnii nu au mai fost prezenți în spațiul geto-dacic. Înfrînți decisiv de daci, ținuți la distanță, cu mijloace politice și militare superioare, de către Imperiul roman în expansiune, ei s-au concentrat spre nord-est, unde urmele lor materiale, datînd din primele secole ale erei noastre, sînt cunoscute sub numele culturii de tip Zarubinți. Evenimentele încheiate cu victoria lui Crassus au reprezentat o ultimă încercare a bastarnilor de a se menține pe primul plan al istoriei regionale. De aici înainte, de-a lungul unei perioade în care hegemonia lumii „barbare" de la nord, la Dunărea de Jos, a aparținut pe rînd dacilor, sarmaților, carpilor (și ei daci) și goților, participarea bastarnilor la evenimentele ce au reținut atenția istoricilor romani a fost pasageră și lipsită de importanță. În sfîrșit, pe la anul 282 e.n. împăratul Probus i-a învins și a strămutat, după spusele *Istoriei Auguste* o sută de mii dintre ei la sud de Dunăre, în imperiu. Aceasta este ultima relatare despre bastarni, a cărei veridicitate va trebui, însă, să fie demonstrată, înainte de toate, pe cale arheologică.

Este posibil — analizînd datele pe care ni le oferă arheologia și izvoarele scrise — să fie schițat un „portret" al acestei populații dispărute? Ce particularități avea ea în raport cu alte populații ale antichității?

Sărăcia datelor antropologice ne determină ca, în ce privește tipul fizic să ne mulțumim a face apel la reprezentările sculpturale de pe monumentul de la Adamclisi și de pe Columna lui Traian. Printre germanii figurați aici, ușor de deosebit după șuvița de păr împletită într-un nod la tîmplă, trebuie să-i admitem și pe bastarni. Vestigiile arheologice arată că economia lor se baza pe cultivarea plantelor și, în special, pe creșterea animalelor. Împrejurări naturale potrivnice, creșterea populației și frămîntări legate de noi structurări sociale, au fost, fără îndoială, la originea mișcărilor bastarne spre noi ținuturi, mișcări care nu au puncte esențiale comune cu migrațiile populațiilor nomade de felul sarmaților, hunilor sau avarilor. Spre deosebire de aceștia, bastarnii nu s-au suprapus peste autohtoni ca o pătură parazitară, prădalnică, ci s-au așezat statornic, integrîndu-se treptat în peisajul economic, social și etnic al Europei răsăritene, „naturalizîndu-se". Cum era însă și de așteptat, bastarnii au împărtășit destinul majorității populațiilor migrate din patria lor. Inferiori, în orice caz numerice ște, ei și-au pierdut treptat ființa și numele, dispărînd în cele din urmă de pe scena istoriei.

AGENTUL SECRET AL SECOLULUI

IURI KOROLKOV

Ei s-au jertfit pentru victorie

Strict secret, în caz de pericol se va arde. Din fragmentele lucrării cu acest titlu, a cunoscutului publicist sovietic Iuri Korolkov, publicate în numerele trecute ale revistei noastre, cititorii au putut face cunoștință cu activitatea de spionaj desfășurată în Japonia de lucrătorul serviciului de informații sovietic, Richard Sorge, alias Ramsai, ajutat de Hozumi Ozaki, consilier al primului ministru Konoye, radiotelegrafistul Max Klausen, ziaristul Branko Vukelič și pictorul Miaghi.

Operația „Ramsai" a avut misiunea de a informa „Centrul" de la Moscova despre atitudinea Japoniei militariste față de Uniunea Sovietică, despre dotarea sa tehnico-militară, ca și despre relațiile ei cu cel de-al III-lea Reich.

Dînd dovadă de o inepuizabilă energie, de un admirabil talent de organizator, de o fantastică îndrăzneală, de un spirit de abnegație fără margini, de o putere de autocontrol care nu s-a dezmințit niciodată, „agentul secret al secolului" și-a îndeplinit, cu prețul vieții, riscanta misiune ce-i fusese încredințată.

Prezentăm, în numărul de față, ultimul fragment din lucrarea amintită. El scoate în evidență, poate și mai pregnant decît fragmentele precedente, nu numai eroismul lui Sorge în timp de război, ci și abnegația lui în slujba cauzei păcii și a înțelegerii dintre popoare.

Răsfoind — pentru a cîta oară ? — listele cu numele celor suspecți de a fi furnizat informații secrete, colonelul Osaka recunoscu, în sinea lui, că urmase o pistă greșită. Pe listă figura, de exemplu, numele doctorului Richard Sorge, mîna dreaptă a ambasadorului german la Tokio. Pe aceeași listă fuseseră trecuți și Hozumi Ozaki, consilier al primului ministru Konoye, pictorul Miaghi, ziaristul francez Branko Vukelič, precum și o seamă de alte persoane cu o reputație ireproșabilă. Subit, tot acest joc de-a baba oarba i se păru lui Osaka atît de absurd,

încît ceru și primi aprobarea generalului Nakamura, șeful serviciului de contrainformații al armatei, să înceteze urmărirea așa-numiților suspecți.

Întîmplarea avea, însă, să le pregătească amîndurora o imensă surpriză.

Kempeitaiul ciulește urechile

La numai cîteva zile după vizita colonelului Osaka la generalul Nakamura, poliția secretă înștiință serviciul de contraspionaj că pusese sub urmărire pe o oarecare Tomo Katabaisi, bănuită că întreține legături cu elementele de stînga. Katabaisi locuise un timp la San Francisco. Întoarsă acasă, la Tokio, deschisese o școală de croitorie. Agenții aflară, însă, că pensiunea pe care o ținuse cîndva în S.U.A. fusese frecventată mai ales de japonezi cu vederi de stînga. La interogatoriu, Tomo Katabaisi nu adăugase nimic nou, în afară de numele cîtorva persoane, pe care le cunoscuse încă de la San Francisco.

Funcționarul poliției secrete raportă toate acestea colonelului Osaka. Apoi, scoțînd din buzunar o hîrtie, citi cu glas tare numele persoanelor indicate de Katabaisi și, plictisit, așteptă ordinul să plece. Colonelul Osaka nu se grăbi însă să-l dea. Îi atrăsese atenția un nume: Miaghi... Parcă mai auzise de el! Osaka scoase lista persoanelor suspecte: „Iotoku Miaghi, pictor, are relații cu ofițeri ai Marelui Stat-Major". Pentru orice eventualitate — hotărî colonelul —, Miaghi trebuia pus sub urmărire.

Cîteva zile și nopți, agenții Kempeitaiului nu-l slăbiră din ochi pe Miaghi. În acest răstimp, pictorul se văzu cu Hozumi Ozaki, cu doctorul Richard Sorge și cu alte persoane de pe lista colonelului Osaka. Doctorul Sorge fu văzut schimbînd cîteva cuvinte cu Branko Vukelič, care, la rîndul lui, se plimbase cu ziaristul englez James Cokes... Întrucît la Kempeitai se dăduse alarma, orice întîlnire, pînă nu demult socotită inofensivă, era privită cu ochi bănuitori. Cu atît mai mult cu cît colonelul Osaka ordonase ca fiecare dintre aceste persoane să fie urmărită pas cu pas.

Curînd, agenții raportară că Sorge obișnuia să-și petreacă zilele la Ambasada germană, iar serile să întîrzie la restaurantele „Rheingold", „Fledermaus" și, cel mai adesea, la „Imperial". Se așeza întotdeauna la aceeași masă, de lîngă perete, și stătea de vorbă cu cunoscuți. Osaka ordonă ca în peretele de lîngă masa preferată a lui Sorge să fie montat un microfon. Dar convorbirile doctorului Sorge se dovediră exasperant de banale. Colonelul Osaka dispuse atunci să se facă o descindere discretă la locuința sa. Nici de data aceasta nu se constată, însă, nimic suspect. Osaka fu cît pe ce să se declare din nou învins.

Vasul gol: primejdie!

Un al șaselea simț îl avertiză pe Sorge că se afla pe marginea prăpastiei. Fără să-și trădeze, însă, presimțirile — sau, mai bine zis, deducțiile —, continuă să afișeze calmul și buna lui dispoziție de totdeauna. Noaptea, însă, îl copleșeau coșmarurile. Se trezea zdrobit de oboseală, cu dureri de cap insuportabile.

Într-o dimineață se deșteptă brusc, avînd senzația că cineva îl privește. Întredeschise ochii. În semiîntunericul odăii zări un kimono cu crizanteme aurii, apoi auzi o voce cunoscută.

— Ai vorbit în somn și ai gemut, Iki-san! Ești bolnav?

Isii! Cum de se afla aici? Cu două săptămîni înainte, Isii îl informase că fusese chemată la poliție. Inspectorul Matsunaghi o chestionase îndelung despre Sorge și-i spusese să-i aducă cîteva file de hîrtie scrise de mîna lui. La plecare, Matsunaghi îi atrăsese atenția să nu spună nimănui despre ce discutaseră la poliție și o sfătuise să nu mai fie văzută în tovărășia „lățoșilor" — așa îi numea polițistul japonez pe europeni. Conveniseră atunci, pentru binele lui Isii, să nu se mai vadă un timp. „Închipuie-ți că am plecat din Tokio, pentru o lună sau două — îi spusese Sorge. Sau că am murit. În definitiv, ce te-ai fi făcut dacă aș fi murit în accidentul acela de motocicletă?" Nu era prima oară cînd Sorge îi vorbea de moarte. Poate pentru că era extenuat sau poate pentru că socotea că era bine s-o pregătească și pentru această eventualitate.

Și totuși, ce o determinase pe Isii să calce consemnul și să vină la el? Isii îi citi întrebarea în privire:

— Sînt îngrijorată, Iki-san! Ieri m-au chemat din nou la poliție. Și apoi, privește, aici a umblat cineva străin!

Isii arătă spre scara de lîngă bibliotecă, pe care se vedea urma unui pantof cu talpă de cauciuc. Sorge nu avea asemenea pantofi. Isii observase aceleași urme și în curte, lîngă verandă...

Primul ministru, generalul Tojo, împreuna cu noul său guvern, format în 1941

„Da, cercul se strînge — gîndi Sorge în sinea lui. Numai astăzi să nu mi se întîmple încă nimic ! Diseară trebuie să transmit o informaţie foarte importantă : anul acesta armata din Kwangtung nu va ataca Uniunea Sovietică. Agresiunea japoneză se va orienta înspre mările din sud. Nu, astăzi nu e voie să mi se întîmple ceva ! «Centrul» trebuie să afle că armatele din Siberia pot fi retrase, spre a veni în ajutorul Moscovei. Şi apoi, ne-am îndeplinit misiunea. Eu şi tovarăşii mei putem fi rechemaţi în patrie. Evident, ar fi revoltător să mi se întîmple tocmai azi !“

Înainte de a ieşi din casă, Sorge o rugă pe Isii să arunce florile din vasul de pe verandă. Nu, să nu aducă altele proaspete. Vasul să rămînă gol... Isii îi îndeplini dorinţa, fără să comenteze acest capriciu al lui Iki.

Vasul de pe verandă, întotdeauna plin cu flori pestriţe, rămase pentru întîia oară, gol. Ceea ce, în limbajul convenţional al grupului „Ramsai“, însemna primejdie.

Informaţia pe care el trebuia s-o transmită „Centrului“ îi fusese furnizată de Ozaki, în urmă cu două zile. Sorge n-o transmisese imediat, pentru că Ozaki îi promisese să mai afle amănunte şi să vină la el a doua zi. Ozaki nu se arătase însă nici a doua zi şi nu se arătă nici mai tîrziu. Sorge cifră mesajul şi-l transmise la ora fixată. „Misiunea noastră în Japonia e încheiată — adăugă el la sfîrşitul radiogramei. Războiul dintre Japonia şi U.R.S.S. a putut fi preîntîmpinat...“

A doua zi, Richard Sorge se sculă mai devreme decît de obicei. Fusese invitat să ia micul dejun cu familia Ott, dar înainte de a se aşeza la masă ar fi dorit să stea de vorbă cu Ernst, operatorul de la cifru.

În biroul lui Ernst aveau acces numai patru persoane : ambasadorul Ott, atasatul militar Kreitschmer, SS-istul Meisinger şi Richard Sorge. In acea dimineaţă, Ernst primise o telegramă de la Berlin :

„Urgent. Secret. Cu cifrul ambasadorului. 15 octombrie 1941.

E de aşteptat că japonezii nu vor întreprinde operaţii militare împotriva armatei sovietice din Extremul Orient înainte de primăvara anului viitor..."

Sorge parcurse telegrama dintr-o privire. Aşadar, informaţiile lui Ozaki se confirmau. Se îndreptă spre sufragerie, unde era aşteptat de soţii Ott. Se mai afla acolo şi ataşatul militar Kreitschmer. Sorge îi auzi vocea de bas :

— Încă nu ştiu exact ce se petrece. În orice caz, prinţul Konoye şi-a dat demisia. Generalul Tojo a fost însărcinat cu formarea noului guvern.

Sorge n-avea cum să bănuiască că el, „Ramsai", determinase căderea guvernului Konoye. În ziua în care îl aşteptase pe Ozaki, la reşedinţa personală a primului ministru avuseseră loc evenimente furtunoase. Ministrul de Război, generalul Tojo, îi ceruse prinţului Konoye să convoace o şedinţă extraordinară a cabinetului de miniştri. Acuzîndu-l pe Konoye de „pasivitate incompatibilă cu calitatea de prim-ministru", Tojo nu se sfiise să-i ceară demisia. Brutalitatea ministrului de Război declanşase discuţii aprige. Dar Tojo nu-şi retractase cuvintele. Mai mult, aruncase în joc piesa cea mai tare : organele serviciului de contrainformaţii descoperiseră o reţea de spionaj, ai cărei membri reuşiseră să pătrundă în cele mai înalte sfere ale statului nipon. Ştia oare domnul prim-ministru că Hozumi Ozaki, consilierul lui, fusese arestat ?

Ştirea avusese efectul unei bombe. Prinţul Konoye recunoscuse că era oportun să-şi prezinte demisia.

Anuarul din 1935

Primul arestat fu Miaghi. Nu pentru că ar fi existat probe împotriva lui şi nici pentru că agenţii Kempeitaiului ar fi adulmecat ceva suspect în afacerea Tomo Katabaisi, ci pentru simplul motiv că Osaka se gîndi să-l intimideze pe acel pictor, căruia îi plăcea societatea ofiţerilor superiori, doar-doar va reuşi să smulgă de la el vreo mărturisire interesantă.

Ştiind ce înseamnă să fii la discreţia Kempeitaiului, Miaghi încercă să se sinucidă, aruncîndu-se pe fereastră. Nu căzu însă pe caldarîm, ci într-un copac şi se alese doar cu zgîrieturi. Încercă să fugă, dar fu prins şi readus în faţa celor ce aveau să fie călăii lui. Acasă la Miaghi agenţii Kempeitaiului descoperiră nişte în-

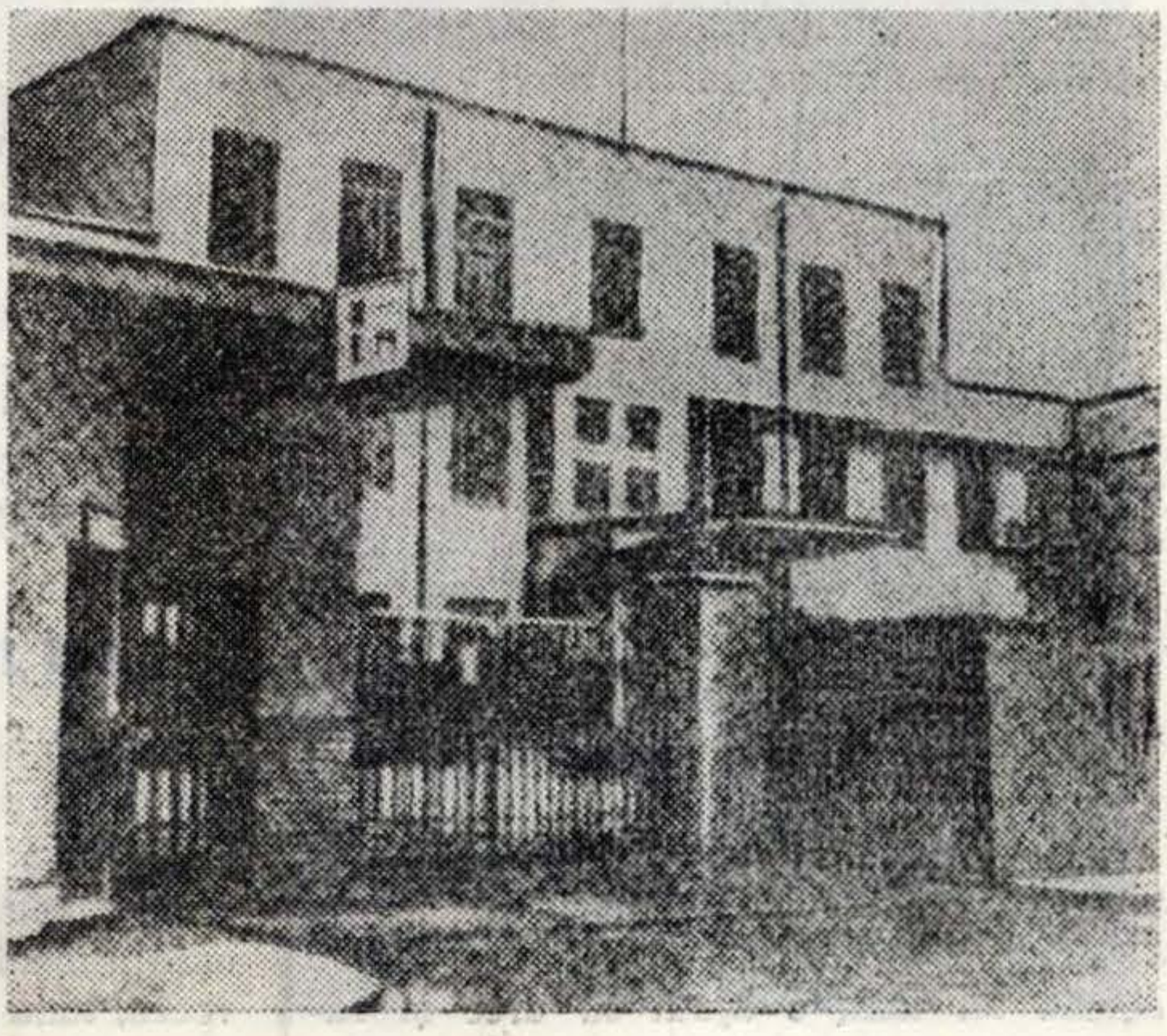

Închisoarea Sugamo din capitala Japoniei unde Richard Sorge şi Hozumi Ozaki şi-au petrecut ultimele clipe de viaţă

semnări despre producția de cărbune, benzină și oțel. O parte dintre aceste însemnări erau scrise în limba engleză.

Colonelul Osaka dispuse arestarea lui James Cokes, corespondentul englez al Agenției „Reuter". Cokes se aruncă și el pe fereastră, dar nu mai putu fi salvat.

„Oamenii nu se sinucid din te miri ce" — își spuse Osaka și emise mandate de arestare împotriva altor cîțiva suspecți, printre care și Ozaki. De Sorge nu avu însă curajul să se atingă. În definitiv, nu existau dovezi împotriva lui și apoi, doctorul Sorge, cetățean al Germaniei hitleriste, personalitate marcantă a cercurilor naziste din Tokio, nu putea fi arestat numai pentru că așa i se năzărise colonelului Osaka. Dar șeful serviciului de contrainformații se decise să-i pună în mișcare pe toți cei care l-ar fi putut ajuta să găsească probe împotriva corespondentului lui „Frankfurter Zeitung".

În scurtul răstimp în care se operaseră primele arestări și căzuse cabinetul prințului Konoye, Sorge nu știu nimic despre soarta celor doi prieteni ai săi. Stătu de vorbă cu Vukelič, apoi cu Klausen, dar nici ei nu erau la curent cu evenimentele. Kempeitaiul, generalul Tojo și alți cîțiva inițiați — puțini la număr — nu dezvăluiră nimic (de altminteri, o bună bucată de timp „cazul Sorge" avea să fie ținut într-un secret desăvîrșit).

Sorge încercă să-și spună că Ozaki fusese reținut de treburi urgente, legate de demisia primului ministru Konoye. Nu reuși să se amăgească. Klausen se arătă mai optimist și îl zori chiar să-și facă bagajele. Nu mai încăpea nici o îndoială, în curînd aveau să plece spre patrie...

După ce se despărți de Klausen, Sorge se duse la restaurantul „Rheingold". Stătu pînă tîrziu, la masa lui preferată, în tovărășia lui Isii. Era trist și tăcut, ca niciodată.

— De ce mă privești așa, Iki-san ? Nu arăt bine azi ?

— Ba da, Mitiko ! În seara asta am să te numesc însă Agnes... Ca atunci cînd ne-am cunoscut, îți amintești ?

Sorge încercă să glumească, deși Isii înțelegea foarte bine că nu-i ardea de glume. Se despărțiră în fața restaurantului. Sorge chemă un taxi, o ajută să urce și rămase nemișcat, în lumina felinarului, privind mașina ce se depărta. Isii n-avea să uite niciodată această imagine. Și niciodată de atunci n-avea să-l mai revadă pe Richard Sorge.

A doua zi, Kempeitaiul arestă pe Max Klausen și pe soția lui, Anna, pe Branko Vukelič și pe Joseph Newman, corespondentul ziarului american „New York Herald Tribune", pe economistul britanic Sir George Sunce și alte cîteva persoane. Ministrul Justiției, Iwamura, semnă și mandatul de arestare al prințului Kinkazu, consilier la Ministerul Afacerilor Externe, dar nu îndrăzni încă să întreprindă nimic împotriva doctorului Richard Sorge. Printre arestați era și doctorul Iasuda, iar printre suspecți, prințul Konoye și chiar ambasadorul Eugen Ott.

În dimineața în care agenții Kempeitaiului, însoțiți de procurorul statului, Mitsusada Yosikawa, bătură la ușa doctorului Sorge, ei aveau asupra lor un mandat de arestare semnat de noul prim-ministru, Tojo. Dar, contrar așteptărilor, percheziția nu dădu la iveală nimic suspect. Multe, enorm de multe cărți, statuete vechi, gravuri. Pe masa de lucru, un volum de versuri ale poetului japonez Ranran. Alături, un anuar în limba germană, datînd din 1935. Dicționare, reviste, un Buddha de bronz. Nu, nimic din ce ar putea constitui o probă juridică.

În casa comerciantului german Max Klausen, oamenii lui Yosikawa descoperiră, îndărătul unui panou de lemn, o stație de radioemisie-recepție ; la Vukelič — fotocopii după documente secrete. La doctorul Sorge, nimic. Deodată, Yosikawa își aminti că și la Klausen, și la Vukelič văzuse același anuar din 1935. Simplă coincidență ?

Nu. Spiritul său de observație îl ajutase să găsească cheia cifrului care pricinuise Kempeitaiului, ani în șir, atîta bătaie de cap.

„Ați înnebunit cu toții !"

Știrea arestării lui Richard Sorge avu darul să-l scoată din sărite pe ambasadorul Eugen Ott și să-l înfurie pe Obersturmbahnführerul SS Joseph Meisinger. Ott, pe care nimeni nu-l auzise vreodată ridicînd vocea, tuna în cabinetul lui :

— Sorge, agent sovietic ? ! Dar e monstruos ! Voi cere Berlinului să rupă relaţiile diplomatice cu Tokio ! Iar dumneata, Meisinger, du-te la Kempeitai, la generalul Nakamura, şi cere eliberarea lui Sorge !

Sufocîndu-se de indignare, blestemînd în gînd „spionomania" Kempeitaiului, ambasadorul Ott se duse la Ministerul Afacerilor Externe şi se anunţă noului titular, Togo.

Dar Togo nu se arătă dispus să dea curs cererii lui Ott :

— Regret, domnule ambasador ! E o chestiune foarte serioasă. Doctorul Sorge a fost arestat din ordinul primului ministru, Tojo. Dovezile sînt indubitabile : Richard Sorge a făcut spionaj în favoarea Uniunii Sovietice...

— Aţi înnebunit ? ! exclamă Ott.

— Înţeleg, domnule ambasador, că sînteţi prea emoţionat pentru a vă alege cuvintele... Sînt dispus să vă scuz, domnule ambasador...

Togo răsuflă zgomotos şi se ridică în picioare. Audienţa se terminase.

Eugen Ott nu crezu o clipă în autenticitatea învinuirii ce i se aducea lui Sorge. De altminteri, nu avea să creadă în ea nici mai tîrziu, după cîţiva ani, cînd, la orice discuţie pe această temă, va reacţiona întotdeauna la fel :

— Sorge, agent sovietic ? ! Aţi înnebunit cu toţii ! A fost o greşeală !

La cinci zile după arestarea bunului său „prieten", lui Ott i se permise să-l viziteze în vorbitorul închisorii Sugamo. Avea voie să-i pună arestatului numai trei întrebări : Cum se simte ? Se consideră vinovat ? Are nevoie de ceva ? Pe parcurs, însă, poliţia suspendă a doua întrebare, încît Ott se mulţumi să-l audă pe Sorge răspunzîndu-i că se simte bine şi că nu are nevoie de nimic.

— Nu cred că ne vom mai revedea, Eugen ! Salutări familiei din partea mea, mai adăugă el la despărţire.

În primele zile de detenţie, Sorge afişă multă siguranţă de sine, insistă să fie chemat ambasadorul Ott, protestă împotriva arestării ilegale. După primele interogatorii, conduse de procurorul Yosikawa, Sorge înţelese, însă, că activitatea lui nu mai constituia un secret pentru Kempeitai. Yosikawa îi arătase mesajele cifrate, interceptate de-a lungul anilor, după care deschisese anuarul german şi-i tălmăci, pe loc, textul radiogramelor.

În singurătatea celulei, meditînd la atitudinea pe care trebuie s-o adopte, Sorge hotărî să ia totul asupra sa, să încerce să-i salveze pe ceilalţi. Obţinu de la administraţia închisorii o maşină de scris şi-şi aşternu pe hîrtie biografia, amintirile, convingerile. Procurorul şi anchetatorii nu se declarară însă mulţumiţi cu aceste mărturisiri scrise şi-şi reînnoiră interogatoriile, istovitoare, interminabile.

Cetăţenii străini deţinuţi în închisorile din Japonia nu erau torturaţi sau bătuţi. Din acest punct de vedere, Richard Sorge avu parte de un regim mai blînd decît Miaghi, bătut sălbatic cu prăjini de bambus. Temnicierii nu-l cruţară nici pe Vukelič, care era cetăţean al Franţei, o ţară îngenuncheată, incapabilă, în acel moment, să-şi apere supuşii. Anchetatorii nu reuşiră însă să smulgă nici o mărturisire din gura celor torturaţi, chiar atunci cînd, scoşi din fire, zbierau la călăi : „Făceţi-i să vorbească" !

În mai 1942, în presa japoneză apăru prima ştire despre arestarea grupului

Isii Hanako păstrează vie amintirea lui Sorge

„Ramsai“ : „În a doua jumătate a lunii octombrie 1941, Direcţia poliţiei din Tokio a arestat mai multe persoane care au făcut parte dintr-o organizaţie internaţională de spionaj, condusă de doctorul Richard Sorge...“.

Ştirea se încheia cu lista principalilor acuzaţi : doctor Richard Sorge, 47 ani, corespondentul ziarului „Frankfurter Zeitung“ în Japonia ; Branko Vukelič, 38 ani, reprezentantul Agenţiei franceze de presă ; Iotoku Miaghi, 40 ani, pictor ; Hozumi Ozaki, 40 ani, fost salariat al Direcţiei căilor ferate din sudul Manciuriei ; Max Klausen, 44 ani, proprietar al unui atelier foto. Ceea ce nu scria însă nicăieri era că, în tot cursul anchetei, Kempeitaiul nu reuşise să obţină dovezi noi împotriva membrilor grupului „Ramsai“. Sorge îşi asumase întreaga răspundere pentru cele întîmplate.

La 29 septembrie 1943, la aproape doi ani de la arestare, tribunalul pronunţă sentinţa : Richard Sorge şi Hozumi Ozaki — condamnaţi la moarte; Vukelič, Klausen şi Miaghi — condamnaţi la închisoare pe viaţă. Regimul de închisoare avea însă să-i extermine curînd pe Miaghi şi Vukelič (din cei 5 acuzaţi principali numai Max Klausen avea să supravieţuiască).

După şase luni, Tribunalul Suprem confirmă sentinţa. Iar în dimineaţa zilei de 7 noiembrie 1944, directorul închisorii Sugamo, însoţit de cîţiva soldaţi, deschise uşa celulelor în care erau deţinuţi Richard Sorge şi Hozumi Ozaki. Într-o magazie din curtea închisorii, în faţa spînzurătorii, aştepta călăul.

Două verdicte

Sîntem în noiembrie 1945, la trei luni după capitularea Japoniei.

...Un trecător grăbit se furişează printre ruine. Nimic din ţinuta lui nu-l trădează pe fostul militar. Poartă veşminte rituale, negre, cu blazonul strămoşilor brodat pe spate şi pe mîneci şi e încălţat cu sandale de paie. Trecătorul se duce să moară. Are în mînă un **sambo** — tava şi pumnalul învelite într-un văl liliachiu, care i-au fost înmînate spre a-şi face harakiri. El, Honjo, aghiotantul împăratului, trebuie să moară. Aşa cere codul samurailor. Doihara, Itagaki, Tojo au încuviinţat această hotărîre.

Honjo se furişează spre fostul sediu al Academiei Marelui Stat Major. Clădirea e ocupată de americani, care au înfiinţat acolo Institutul pentru problemele de ocupaţie. Dar Honjo îşi exprimase dorinţa să moară în pragul clădirii în care odinioară, tînăr ofiţer fiind, păşise plin de speranţe.

Puţin mai tîrziu, un sergent american îl descoperă în magazia de efecte. Honjo mai dă încă semne de viaţă. Sergentul îl aude murmurînd :

— Sînt aghiotantul Majestăţii sale imperiale...

La fel sfîrşesc prinţul Konoye, amiralul Nagano şi o seamă de alte personalităţi nipone. Capii militari ai Japoniei nu s-au grăbit, însă, să se supună codului samurailor. Doihara, Itagaki, Tojo au fost deferiţi Tribunalului militar internaţional şi condamnaţi la moarte prin spînzurătoare.

.....

Aflînd de capitularea Japoniei, Isii Hanako aleargă la închisoarea Sugamo. În cei cîţiva ani care au trecut de la arestarea lui Sorge, ea nu a reuşit să afle nimic despre soarta lui. Acolo, lîngă porţile închisorii, un deţinut eliberat îi spune că „Ramsai“ a fost executat. În registrele închisorii, Isii găseşte următoarea însemnare : **Sorge, alias Ramsai, executat la 7 noiembrie 1944, la ora 10,36′ 16″.**

Timp de patru ani, Isii i-a căutat rămăşiţele. În cele din urmă le-a descoperit în cimitirul Zasigatani, identificîndu-le după dinţii de aur care i-au fost puşi lui Sorge în urma accidentului de motocicletă. Prin grija lui Isii, rămăşiţele pămînteşti ale doctorului Richard Sorge au fost strămutate la cimitirul Tama, unde, pe o placă de granit, care străjuieşte mormîntul, un modest epitaf defineşte succint verdictul pe care istoria l-a dat celui mai mare agent secret al sec. XX : **a fost un erou care a luptat pentru pace.**

(Sfîrşit)

ABONAMENTUL DV. LA REVISTA „MAGAZIN ISTORIC“ !

Asiguraţi-vă din timp primirea în continuare a revistei ! Modalitatea vă este cunoscută : achitaţi contravaloarea abonamentului la oficiile P.T.T., factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Este singura modalitate, pentru fiecare dintre Dv., de a avea colecţia completă, întrucît redacţia nu dispune de exemplarele solicitate frecvent de cititori în urma epuizării numerelor publicaţiei.

Ilie din Teiuş ori ba?

Adela Georgescu, str. Dan Basarab nr. 2, din Rîmnicu Vîlcea ne scrie : Răsfoind volumul II din *Istoria artelor plastice în România*, apărut la Editura Meridiane în 1970, am citit cîteva rînduri referitoare la meşterul Ilie din Teiuş, constatînd însă, cu acest prilej, unele nepotriviri faţă de cele arătate de Radu Creţeanu în articolul *Zugravii din Teiuş*, publicat în „Magazin istoric" nr. 12/1970. Pasajul din sinteza la care mă refer este următorul :

„...Ilie din Teiuşani, autorul picturilor bisericilor din Gorunu (1817), Budeşti (1817), Sf. Nicolae din Olăneşti (1820), biserica din Cremenari (1828), schitul Jghiabul (1828), ciclul vieţii Sfintei Filofteia din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş". (p. 75).

Dintre cele şase monumente de mai sus, articolul nu menţionează decît două — biserica din Cremenari şi schitul Jghiabul — amintind, e drept, de alte opt biserici pictate de cei doi talentaţi meşteri vîlceni. Şi totuşi autorul articolului afirmă că a identificat 12 biserici.

Deoarece nici o realizare artistică din iubita noastră Vîlcea nu-mi poate fi indiferentă, v-aş ruga să lămuriţi aceste puncte neclare.

Ne-am adresat tovarăşului Radu Creţeanu, cu rugămintea de a răspunde cititoarei noastre :

„Am observat şi eu deosebirile dintre articolul meu şi capitolul semnat de Teodora Voinescu din Istoria artelor plastice din România. *Iată pe scurt răspunsul la îndreptăţitele dv. observaţii :*

1. Nu există nici o localitate Gorunu în Vîlcea sau Argeş ; autoarea se referă probabil la satul Goranu (jud. Argeş), *dar biserica de acolo a fost zidită şi pictată în 1740, apoi repictată în 1857, deci o primă oară* mult înainte *şi o a doua oară* după *perioada zugravilor noştri (vezi Dominic Ionescu,* Schituri şi biserici de sat. Bucureşti, 1931, p. 55). *Este adevărat că în această biserică se află o icoană a Soborului Sfinţilor Ingeri pictată în 1817 de Ilie din Teiuş, de unde, probabil, s-a tras concluzia greşită că acesta ar fi executat şi pictura murală.*

2. Aceeaşi remarcă este valabilă şi pentru biserica din Budeşti (jud. Vîlcea), zugrăvită în 1787 de un Matei zugravul şi repictată în 1890 de polonezul Antonie Grigorovici Lapinski. Şi în această biserică se păstrează o icoană a Sfinţilor Ingeri, atribuită tot lui Ilie din Teiuş (ibidem, p. 75).

3. Nu ştiu de unde a cules autoarea capitolului respectiv din Istoria artelor plastice *informaţia privind pictarea de către Ilie Zugravul a ciclului vieţii Sfintei Filofteia din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Argeş. Toţi cercetătorii — inclusiv autoarea pasajului incriminat într-o lucrare anterioară — atribuie aceste fresce zugravului Radu sin Mihai, care a executat unele refaceri de pictură la biserica Sf. Nicolae pe la jumătatea veacului XVIII.*

Este adevărat că în vol. I din Istoria artelor plastice, p. 164, *se spune în notă că scenele vieţii Sfintei Filofteia «s-au pictat de către* un zugrav Ilie *la începutul veacului trecut». Se vede că între timp* presupusul Ilie *a devenit şi* Ilie din Teiuş... *Pentru a încheia această prea lungă discuţie, eu nu cred să existe o dovadă documentară sau bazată pe analogii stilistice indiscutabile cum că Ilie din Teiuş ar fi zugrăvit ciclul vieţii Sfintei Filofteia din biserica Sf. Nicolae Domnesc.*

4. Articolul din «Magazin istoric» nu pretinde, bineînţeles, a fi o lucrare exhaustivă : spaţiul de care am dispus nu ar fi îngăduit acest lucru. Cele două biserici, nemenţionate în text, cu care se completează numărul de 12 biserici pictate de zugravii din Teiuş sînt : biserica de lemn din Govora-sat şi biserica din Robeşti (com. Ciineni, jud. Vîlcea). Amîndouă sînt opera lui Ilie din Teiuş, care a lucrat la prima între 1804 şi 1809, la cea de-a doua în 1817.

5. Încă o precizare : zugravul de care ne-am ocupat aici se numea Ilie şi era din Teiuş ; de aceea, el se iscălea Ilie din Teiuş sau Ilie Teiuşanu. Denumirea «Ilie din Teiuşani» este inexactă şi lipsită de sens."

Coloanele noastre stau ca de obicei la dispoziţia celui, celei sau celor care au ceva de spus, într-un sens sau altul, pe această temă.

CIOBANII AU IEȘIT ÎNVINGĂTORI

I. IVAN LOGHIN, *din* Sibiu, *semnalează o inscripție murală latină din catedrala evanghelică din Sibiu, care arată că în 1493* „turcii au fost îngenuncheați de ciobani lîngă Turnu Roșu". *Împrejurările și desfășurarea expediției turcești din 1493 nu sînt însă cele pe care le presupune corespondentul nostru. Ele au fost studiate documentat de G. Gündisch* (Incursiunea turcească din anul 1493 în ținutul Sibiului, *în revista „Studii", nr. 6/1961, pp. 1 491-1 502). Autorul arată că incursiunea turcească condusă de Ali beg a avut loc la 28 ianuarie 1493 în regiunea de nord-vest a depresiunii de la Sibiu, cu care ocazie au fost prădate satele Ruscior, Șura Mare, Ocna Sibiului, Cristian, Turnișor, precum și „sate ale românilor", dintre Gura-riu și Sălișteː Incursiunea, pregătită în mare taină, a fost scurtă și efectuată cu forțe reduse, turcii traversînd munții pe plaiul de la Sălișteː după ce au dat impresia că vor ataca Hațegul sau Sebeșul. Cum oastea transilvană se concentrase la Sebeș, turcii au prădat cinci zile zona amintită, dar la întoarcere, îngreuiați de prăzi și robi, au fost nevoiți să coboare prin trecătoarea Turnu Roșu, arzînd și localitatea Cisnădie, la 2 februarie 1493. Aici însă au fost atacați și nimiciți de românii din satele de lîngă Tălmaciu, ajutați de un detașament de sibieni condus de Gh. Hecht. O serie de relatări, între care cea a trimisului raguzan la curtea regelui ungur sau cea a notarului și cronicarului din Sibiu, Mihail Sigler, atribuie pe drept această victorie românilor. Evenimentul — mai precis o luptă lîngă Turnu Roșu — a fost consemnat și în inscripția, deosebit de interesantă, semnalată de cititorul nostru. Cum ultimul fapt relatat aici este din anul 1566, dată la care a fost făcută inscripția, putem presupune că ea se datorează chiar lui Mihail Sigler, care, între anii 1563-1573, a fost notar al orașului. După cum am văzut, el reliefează tocmai rolul țăranilor în înfrîngerea turcilor. De altfel, I. Albescu* (Turnu Roșu, București, 1966, p. 15) *crede că de atunci se cheamă și dealul de deasupra cetății Turnu Roșu „Dealul Turcilor".*

ÎNTRE AMINTIRE ȘI AMNEZIE

C. TUDOR, București : *Faptul că numele lui Albert Speer figurează în titlu nu înseamnă că el este și autorul materialului. Tot așa de bine ați putea pretinde că* Dama cu camelii *e autobiografia Margueritei Gauthier și nu romanul (apoi piesa) lui Alexandre Dumas — fiul. Ni s-a părut interesant — așa cum arată și supratitlul — nu ceea ce* preferă să-și amintească *Speer, ci ceea ce* uită *sau* se face că uită *el. Paginile revistei noastre nu pot fi ocupate de maculatură nazistă. Și, à propos : elucubrațiile pseudoteoretice și pseudopolitice ale lui Hitler poartă ca titlu* Mein Kampf *— și nu* Main Kamf, *cum scrieți dv.*

UNDE E NOROIUL ?

IOAN VARLAAM, Paris : *V-ați luat osteneala, după cum singur spuneți, de a ne scrie tocmai din capitala Franței — numai că nu prea înțelegem de ce. Trebuie să vă mărturisim, de la bun început, că articolele noastre despre România dintre cele două războaie mondiale nu au fost redactate cu intenția de a vă face pe plac — dv. și celor de seama dv. Nu ne mirăm, așadar, că v-au indispus. Dar ce vină au sursele pe care le folosim ? Constatăm că nici măcar unul* „fost mareșal al Palatului, pe deasupra și dublu baron al coroanei bicefalice a Habsburgilor" *(v-am citat pe dv.) nu-i acordați credit în materie de cunoaștere a celor ce se petreceau acolo. La cine ați fi dorit să apelăm ? Nu ne vine să credem că ați fi apreciat mai mult mărturiilor țăranilor de pe moșiile regale sau ale muncitorilor de la uzinele în care Carol II era mare acționar.*

Nu sursele utilizate de noi „împroașcă cu noroi familia regală", *așa cum afirmați dv. În privința asta, Hohenzollernii au avut grijă să se murdărească singuri. Articolele publicate de revista noastră au citat izvoarele respective din scrupulozitate istorică, dar faptele însele erau dintotdeauna de notorietate publică. Nu „Magazin istoric" a inventat chiolhanurile Mariei la Cotoșănești, nici aventurile galante ale lui Carol II, nici nesățioasa lui poftă de chiverniseală rapidă pe socoteala țării, nici odioasele combinații ale Lupeascăi, nici defilările lui Mihai în cămașă verde... Pentru a-l parafraza pe Vlahuță, noroiul a stat cu regele la masă. Și nu cu unul, ci cu toți Hohenzollernii care s-au perindat pe tronul României !*

Ne invitați la dialog. Nu ne dăm înapoi de la el. Dar, în dialog ca și în dragoste, e nevoie de doi — și ambii să fie de bună credință.

„VORONEȚ" E MOLDOVIȚA !

STELIAN OANA, Sibiu, *a găsit în revista „Flacăra" nr. 22/1971 din 29 mai o fotografie care ar reprezenta mănăstirea Voroneț și ne întreabă dacă nu s-a făcut cumva o confuzie cu mănăstirea Moldovița, mănăstire binecunoscută de dînsa fiind de prin părțile locului. Da, s-a făcut o confuzie. În jurul Moldoviței — și nu al Voronețului — există un zid de în-*

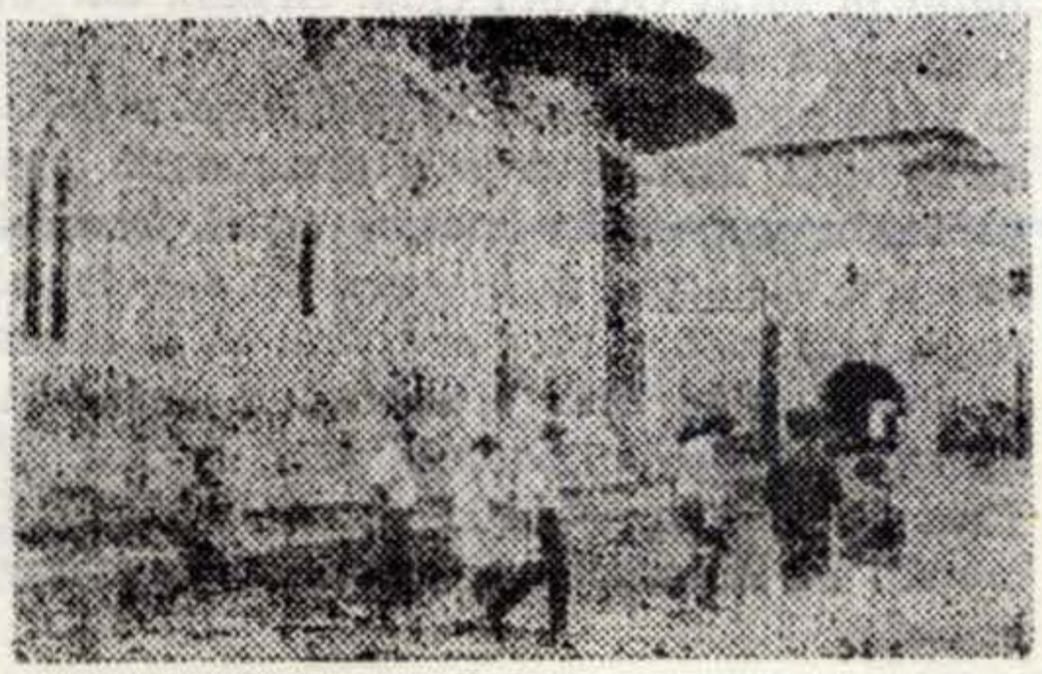

cintă, care dă ansamblului aspectul unei mici fortărețe, păstrîndu-se azi doar pe trei laturi... La Moldovița — și nu la Voroneț — deasupra gangului porții se află un turn cu două etaje.

CALDE ȘI RECI

ALEXANDRU CHIȘ, *contabil-șef* la Depoul C.F.R. Cluj, str. Tudor Vladimirescu, nr. 6-8 : „În unitatea la care fac serviciu, datorită muncii de propagandă ce am făcut-o revistei, un număr însemnat din salariații depoului sînt abonați la «Magazin istoric» sau și-l procură de la chioșcuri cu regularitate fiecare număr. În plus, am convins vecinii și alte cunoștințe din Cluj, Arad și Timișoara să se aboneze la această publicație, și fiecare din cei abonați, cînd mă întîlnesc, își exprimă mulțumirea, respectul, simpatia și admirația față de conținutul revistei.

Aș dori să nu se înțeleagă greșit, dar așa cum simt nevoia de apă, aer, soare și alimentație, tot așa simt nevoia revistei «Magazin istoric», aceasta constituind pentru mine o hrană sufletească, o deconectare absolută față de lumea cifrelor — domeniul în care lucrez, îmi desfășor activitatea."

Mulțumim pentru munca ce o depuneți pentru răspîndirea revistei, ca și pentru aprecierile ce ni le faceți.

Mulțumim, de asemenea, pentru sugestii și felicitări lui : G. I. MIHAIL, București ; OVIDIU PESCARU, București, str. Leventica nr. 30 ; VASILE GROSU, Brașov, str. Piatra Mare nr. 17 ; HAJDU MIHAI, Mediaș, str. George Coșbuc nr. 4 ; EMIL RETEGAN, București, B-dul N. Bălcescu nr. 23 A, sc. A, et. 7, ap. 14, sect. 1 ; ALEX. MUNTEANU, Reșița, jud. Caraș-Severin ; NICOLAE MUȘAT, Constanța.

PE SCURT

Prof. PAMFIL GEORGIAN, București, str. Locot. Negel 30, sect. 6. *Interesant articolul dv., dar nu se încadrează în profilul revistei noastre.*

★

ION ȘTEFAN GOLEA, Cluj, căsuța poștală 199 : *Mulțumiri pentru foarte interesantele și amănunțitele propuneri legate de un nou concurs. Se studiază acum în cadrul redacției noastre.*

★

SPIRU CISMARU, București, str. Subcetate nr. 16, sect 8 : *Nu reproducem decît în cazuri speciale materiale deja apărute.*

★

PETRE PAULESCU, Șos. Cățelu 64, bl. 34-A, ap. 303, București : *Avem material din abundență despre Bizanț — așa că regretăm, dar...*

★

ȘTEFAN VRABIE, sat Tisa, com. Săndulени, jud. Bacău : *Printre familiile domnitoare din Europa există astăzi un singur Philip — ducele de Edinburgh, prințul consort al reginei Elisabeta II a Marii Britanii.*

★

IACOB GEORGESCU, sat Moldoveni, com. Islaz, jud. Teleorman : *Balada dv., în stil popular, are accente de o mare sinceritate și cîteva versuri remarcabile ca realizare artistică. Revista noastră nu publică, însă, literatură. Adresați-vă revistelor „România literară", „Luceafărul" sau unei reviste județene.*

★

N. NICOLAE, Ploiești : „M-a impresionat articolul dv. despre Maria de Medicis și Richelieu din nr. 6/1970 al revistei.

V-aș ruga, dacă binevoiți, să reveniți cu completări".

Vom reveni într-un viitor articol.

NUMAI UNA DIN PATRU

A. BRAESTEN, *București. Vă mulțumim pentru semnalare. După cum ați putut constata, am inserat încă din numărul trecut rectificarea cuvenită la „Însemnările unui reporter parlamentar". Dați-ne voie, însă, să răspundem post-scriptumului din scrisoarea dv., în care ne vorbiți despre temerile stîrnite de „fulgerele ce s-ar fi abătut" asupra unuia dintre corespondenții noștri.*

Chiar din poșta din nr. 7/1971 ați putut constata că acceptăm observațiile critice ale cititorilor, așa cum e și firesc. Ceea ce nu știți, însă, este că printre observațiile de acest gen pe care le primim distingem patru categorii :

1) scrisori redactate pe un ton normal și politicos, *care ne semnalează erori* reale ;

2) scrisori redactate pe un ton ironic sau arțăgos, *care ne semnalează, de asemenea, erori* reale ;

3) scrisori redactate pe un ton normal și politicos, *care ne semnalează erori* imaginare ;

4) scrisori redactate pe un ton ironic sau arțăgos, *care ne semnalează erori* imaginare.

Primelor trei categorii le răspundem cu maximum de bunăvoință de care sîntem capabili. Cu alte cuvinte, indiferent de tonul scrisorii (dacă greșeala e reală) și indiferent de realitatea greșelii (dacă scrisoarea are o ținută elementar civilizată) ne străduim să replicăm cît mai politicos cu putință.

Cu cea de-a patra categorie (și exclusiv cu ea), nu mai putem proceda la fel. Cînd ni se reproșează, în mod nedrept, erori inexistente — și asta pe un ton violent, cu sarcasme ieftine și cu o agresivitate total deplasată într-un astfel de schimb de opinii — ne îngăduim și noi să fim ceva mai... corosivi. Fie numai și pentru că, dacă am răspunde altfel, „bătăușii prin corespondență", cum îi numea Cehov, ar avea mari dificultăți în a ne înțelege.

Această precizare o dată făcută, sîntem de acord cu dv. și așteptăm în continuare, așa cum ne scrieți, „părerile cititorilor asupra conținutului publicației, și nu atît cele favorabile, cît cele critice".

Nicolae MINEI

CONTENTS

* Romania on the Road of Socialist Construction and of the Struggle against Imperialism (Works of Nicolae Ceauşescu Translated into Italian) 2
* 1930-1940: The Struggle of the Working People of Romania against Capitalist Exploitation..4
* Exploring the Fascinating World of Byzantium. Papers Written by the Romanian Historians M. Berza, Alexandru Elian and Eugen Stănescu 9
VASILE NETEA Ion Ghica as a Diplomat (a Romanian Political Leader of the 19th Century)..23
AUGUSTIN Z.N. POP Microarchives „Magazin Istoric": Documents Concerning the Situation of the Romanian Peasants in the 19th Century 37
A. BEAUFRE Behind the Scenes of the French Headquarters (1940) 40
ŞTEFAN ANDREESCU Mircea the Shepherd, a Tyrant? (The Portrait of a Romanian Prince of the 16th Century) 51
AL. PORŢEANU Contacts between the Revolutionary Fighters Szabó Ervin and I.C. Frimu (1902-1906) 58
IOAN MEIŢOIU The Secrets of the Vessel „Oseberg" 60
ION CONSTANTINESCU Parliamentary Debates, Bucharest 1921-1922 66
AUREL DECEI The Romanian People in Persian Historical Sources 76
V. FIROIU Unusual Event in India's Skies 79
MIRCEA BABEŞ Extinct Populations — the Bastarns 84
YURI KOROLKOV The Secret Agent of the Century 90

SOMMAIRE

* La Roumanie sur la voie de l'édification du socialisme et de la lutte contre l'impérialisme (Un volume représentatif des oeuvres de Nicolae Ceauşescu traduites en italien) 2
* 1930-1940: La lutte des travailleurs de Roumanie contre l'exploitation capitaliste 4
* Explorations dans le fascinant univers de Byzance. Articles signés par les historiens roumains M. Berza, Alexandru Elian et Eugen Stănescu 9
VASILE NETEA Ion Ghica diplomate (un leader politique roumain du XIXe siècle) ..23
AUGUSTIN Z.N. POP Microarchive „Magazin istoric": Documents concernant la situation des paysans roumains au XIXe siècle 37
A. BEAUFRE Dans les coulisses du grand quartier général français (1940) 40
ŞTEFAN ANDREESCU Mircea le Berger, un tyran? (Le portrait d'un prince roumain du XVIe siècle) 51
AL. PORŢEANU Contacts entre les militants révolutionnaires Szabó Ervin et I.C. Frimu (1902-1906) 58
IOAN MEIŢOIU Les secrets du vaisseau „Oseberg" 60
ION CONSTANTINESCU Débats parlementaires, Bucarest 1921-1922 66
AUREL DECEI Le peuple roumain dans des sources historiques persanes 76
V. FIROIU Un évènement inusité dans le ciel de l'Inde ..79
MIRCEA BABEŞ Populations disparues — les Bastarnes ..84
YOURI KOROLKOV L'agent secret du siècle 90

СОДЕРЖАНИЕ

* Румыния на пути строительства социализма и борьбы против империализма (представительный том сочинений товарища Николае Чаушеску на итальянском языке).....2
* 1930-1940: Борьба трудящихся Румынии против капиталистического гнета 4
* Вторжение в очаровывающий византийский мир: статьи румынских историков М. Берза, Александру Елиян и Еуджен Стэнеску 9
ВАСИЛЕ НЕТЯ Ион Гика — дипломат (видный румынский политический деятель XIX-го века) 23
АУГУСТИН З.Н. ПОП Микроархив «Магазин историк»: Документы о состоянии румынских крестьян в XIX-ом веке 37
А. БОФР В кулисах французской Штаб-квартиры (1940) 40
ШТЕФАН АНДРЕЕСКУ Был ли Мирча Чобанул тиран? (Портрет румынского государя XVI-го века) 51
А. ПОРЦЯНУ Связи революционеров Сабо Эрвин и И.К. Фриму (1902-1906) 58
ИОАН МЕИЦОЮ Тайна корабля «Озеберг» 60
ИОН КОНСТАНТИНЕСКУ Парламентские дебаты. Бухарест 1921-1922 66
АУРЕЛ ДЕЧЕЙ Румынский народ в персидских исторических источниках 76
В. ФИРОЮ Необыкновенное происшествие на небе Индии 79
МИРЧА БАБЕШ Исчезнувшая народность: бастарны 84
ЮРИЙ КОРОЛЬКОВ Рихард Зорге, разведчик века 90

INHALT

* Rumänien auf dem Wege des sozialistischen Aufbaus und des Kampfes gegen den Imperialismus (Eine Auswahl in italienischer Sprache der Werke Nicolae Ceauşescus) 2
* 1930-1940: Aus dem Kampfe der Arbeiter in Rumänien gegen die kapitalistische Ausbeutung 4
* Forschungen in der bezaubernden Welt des Byzantinischen Reiches. Beiträge gezeichnet von den rumänischen Historikern M. Berza, Alexandru Elian und Eugen Stănescu 9
VASILE NETEA Ion Ghica als Diplomat (ein führender rumänischer Politiker des XIX. Jahrhunderts) 23
AUGUSTIN Z.N. POP Mikroarchiv „Magazin istoric": Dokumente über die Lage der rumänischen Bauern im XIX. Jahrhundert 37
A. BEAUFRE Hinter den Kulissen des französischen Generalstabs (1940) 40
ŞTEFAN ANDREESCU Mircea der Schäfer, ein Tyran? (Porträt eines rumänischen Prinzen aus dem XVI. Jahrhundert) ..51
AL. PORŢEANU Kontakte zwischen den revolutionären Kämpfern Szabó Ervin und I.C. Frimu (1902-1906) 58
IOAN MEIŢOIU Die Geheimnisse des „Oseberg"-Schiffes 60
ION CONSTANTINESCU Parlamentsdebatten, Bukarest 1921-1922 66
AUREL DECEI Das rumänische Volk in persischen Geschichtsquellen 76
V. FIROIU Ein ungewöhnliches Ereignis am Himmel Indiens 79
MIRCEA BABEŞ Verschwundene Völker — die Bastarnen 84
JURI KOROLKOV Der Geheimagent des Jahrhunderts 90

ABONNEMENTS: ICE—LIBRI Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—135 Telex: 226.

magazin istoric

Bucureşti, str. Oneşti, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poştal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI : Ştefan Andreescu, Geta Apreotesei, Dana Crivăţ, Ştefan Sorin Gorovei, Elisabeta Petreanu, Vasile Şimandan, I.M. Ştefan, Marian Ştefan, Valentin Urum
SECRETAR DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti